

FAKULTET ZA KRIMINALISTIKU,
KRIMINOLOGIJU I SIGURNOSNE STUDIJE

Kriminalističke teme

Časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije

Godište IX Sarajevo, 2009
ISSN 1512-5505

Broj 1-2

Kriminalističke teme *časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*

Razlozi za pokretanje časopisa su naučni, edukativni i društveni. Naučne potrebe i opravdanost izlaženja časopisa su u funkciji prezentacije naučnih dostignuća na polju kriminalistike, kriminologije i sigurnosnih studija kao i drugih disciplina koje se prožimaju sa navedenim oblastima. Edukativna funkcija časopisa je od šireg značaja sa aspekta permanentnog praćenja i usvajanja novih saznanja iz domena kriminalistike, kriminologije i sigurnosnih studija. Društvena opravdanost za pokretanje časopisa je imperativ vremena budući da je po svojoj strukturi jedinstven u Bosni i Hercegovini. Društvo se mora uspješno organizirati i suprotstaviti rapidno rastućim i sve složenijim antisocijalnim devijantnim i kriminalnim pojavama. Ciljevi časopisa su prezentacija naučne i stručne misli. (Izvod iz koncepcije časopisa *Kriminalističke teme*)

IZDAVAČ

Univerzitet u Sarajevu
Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i
sigurnosne studije
Sarajevo

ZA IZDAVAČA

Dr. sc. Ramo Masleša, dekan

ADRESA

Zmaja od Bosne 8, 71000 Sarajevo
Bosna i Hercegovina
e-mail: krimteme@fknbih.edu

UDC 434.9 ISSN 1512-5505

*Časopis je upisan u Evidenciji javnih glasila FBiH
pod rednim brojem 773 od 13.03.1998. godine.*

UREĐUJE - Redakcija časopisa:

Dr. sc. Muhamed Budimlić, glavni i odgovorni
urednik
Dr. sc. Muslija Muhović
Dr. sc. Haris Halilović
Mr. sc. Almir Maljević
Mr. sc. Darko Datzler
Mr. sc. Eldan Mujanović
Beba Ešrefa Rašidović

DTP

Predrag Puharić

ŠTAMPA

Graffo-M, Sarajevo

ZA ŠTAMPARIJU

Edin Milavica, dipl. ing. graf. teh.

DIZAJN KORICA

Tarik Jasenković

*Svi radovi objavljeni u časopisu su recenzirani u skladu
sa odredbama Pravilnika o uređivanju i izdavanju
časopisa Kriminalističke teme.*

*Prilozi objavljeni u časopisu referiraju se u / Journal of
Criminal Justice Issues (Kriminalisticke teme) is
indexed/abstracted in:*

CSA Sociological Abstract
EBSCO SocINDEX
EBSCO SocINDEX Full Text

Kriminalističke teme

KOMPARACIJA STAVOVA ZATVORENIKA IZ KPZ-A TUZLA I OKRUŽNOG ZATVORA U REGGIO CALABRII O ŽIVOTU NAKON IZLASKA IZ ZATVORA A COMPARISON OF INMATES' ATTITUDES FROM PENAL-CORRECTIONAL HOUSE OF TUZLA AND COUNTY JAIL OF REGGIO CALABRIA ABOUT THEIR LIFE AFTER THEY GO OUT OF THE PRISON <i>Dženan BERBEROVIĆ</i>	3
SOCIOSIHOLOŠKE I KRIMINOLOŠKE KARAKTERISTIKE "DRAG" VOZAČA SOCIO-PSYCHOLOGICAL AND CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTICS OF DRAG DRIVERS <i>Edvin KUTLOVAC</i> <i>Vladimir OBRADOVIĆ</i>	21
ANALIZA I KOMPARATIVNI PRIKAZ IMPLEMENTACIJE KRIMINALISTIČKO-OBAVJEŠTAJNIH POSLOVA U BiH ANALYSIS AND COMPARATIVE PRESENTATION OF THE IMPLEMENTATION OF CRIMINAL INTELLIGENCE IN BOSNIA AND HERZEGOVINA <i>Damir BEVANDA</i>	49
VIKTIMOLOŠKI ASPEKTI SEKTI VICTIMOLOGICAL ASPECTS OF SECTS <i>Boro ĐUKANOVIĆ</i>	81

Izvorni naučni radovi

Original Scientific Papers

KOMPARACIJA STAVOVA ZATVORENIKA IZ KPZ-A TUZLA I OKRUŽNOG ZATVORA U REGGIO CALABRII O ŽIVOTU NAKON IZLASKA IZ ZATVORA

A COMPARISON OF INMATES' ATTITUDES FROM PENAL-CORRECTIONAL HOUSE OF TU- ZLA AND COUNTY JAIL OF REGGIO CALABRIA ABOUT THEIR LIFE AFTER THEY GO OUT OF THE PRISON

Džanan BERBEROVIĆ

Sažetak

Rad predstavlja kratku komparaciju stavova osuđenika iz dvije kazнено-popravne institucije, jedne iz BiH (KPZ Tuzla) i druge iz Italije (Okružni zatvor u Reggio Calabria) o njihovom životu nakon što izađu iz zatvora. Ispitano je ukupno 39 (N=39) zatvorenika, od čega 24 (N_t=24) iz tuzlanskog i 15 (N_{RC}=15) iz zatvora u Reggio Calabria. Istraživane su razlike između tuzlanskih i osuđenika iz Reggio Calabria u globalnom stavu prema životu nakon izlaska iz zatvora, u stavu o ponašanju socijalne sredine prema njima nakon što izađu iz zatvora, u stavu o prilagođavanju socijalnoj sredini, kao i u stavu o nalaženju zaposlenja nakon izlaska iz zatvora. Tuzlanski zatvorenici pokazali su tendenciju ka većem optimizmu u stavovima o budućem životu (životu nakon izlaska iz zatvora) nego osuđenici iz Reggio Calabria. Osobito su se stavovi između tuzlanskih i osuđenika iz Reggio Calabria statistički značajno razlikovali u stavovima o ponašanju socijalne sredine prema osuđenima, kao i u stavovima o nalaženju zaposlenja nakon izlaska iz zatvora. Navedena su i određena ograničenja istraživanja.

Ključne riječi:

osuđenici (zatvorenici), penitencijarna institucija (zatvor), optimizam, pesimizam

Abstract

This paper presents a brief comparison of inmates' attitudes from two penitentiary institutions, one from B&H (Penal-correctional House of Tuzla) and one from Italy (County jail of Reggio Calabria), about their life after they go out of the prison. A total sample consisted of 39 (N=39) inmates, 24 inmates (N_t=24)

from Tuzla's prison and 15 inmates ($N_{RC}=15$) from Reggio Calabria's prison were explored. The following attitudes differences between Tuzla's and Reggio Calabria's inmates were investigated: the global attitude toward the life after prison, the attitude toward the behavior of social environment toward them, the attitude toward the adaptation to social environment, as well as the attitude toward finding a job after going out of the prison. Tuzla's inmates showed the tendency of showing bigger optimism in attitudes toward future life (life after prison) than the inmates from Reggio Calabria. The attitudes were significantly different between Tuzla's and Reggio Calabria's inmates regarding the behavior of their social environment, as well as the attitude toward finding a job after going out of prison. Some limitations of the research are discussed.

Key words

inmates (prisoners), penitentiary institution (prison), optimism, pessimism

Uvod

Prema izvještaju Helsinškog komiteta o stanju u kazneno-popravnim ustanovama u BiH iz 2001., na teritoriji Federacije BiH postojalo je ukupno 5 ustanova i tri odjeljenja. Zatvorenička populacija je brojala oko 1300 osuđenika. Iste godine, u Italiji je zabilježen broj od ukupno 54 373 zatvorenika. U 2005. godini u Italiji je bilo ukupno oko 60 000 zatvorenika (Dipartimento dell'Amministrazione penitenziaria, 2005). Ovi podaci govore da je broj zatvorenika iz godine u godinu sve veći i veći. Konačno osuđenih lica u 2005. godini u Italiji je bilo oko 30 000 (Dipartimento dell'Amministrazione penitenziaria, 2005).

Zatvorenička populacija u BiH malo je istraživana. U novije vrijeme postoje veća interesovanja za ispitivanjem psihičkih aspekata zatvorskog života, ali je ovaj trend više prisutan u Europi i svijetu nego kod nas. Osobito su značajna istraživanja američke zatvoreničke populacije odakle i dolazi najviše izvora o psihičkim aspektima života zatvorenika. Međutim, i dalje nedostaju istraživanja koja su vezana za život zatvorenika nakon što završe s izdržavanjem kazne.

U okviru ovog istraživanja gdje su ispitivani stavovi zatvorenika o nekoliko aspekata njihovog života nakon što izađu iz zatvora, obuhvaćena su dva mala subuzorka kako bi se dobili komparativni podaci o prisustvu optimizma odnosno pesimizma u odnosu na život nakon izlaska iz zatvora kod osuđenika koji se trenutno nalaze na izdržavanju kazne, a osuđeni su za razna krivična djela. U obje institucije koje su obuhvaćene ovim istraživanjem, osuđenici se nalaze u približno istim uvjetima zatvorskog života, što je i omogućilo poređenje njihovih stavova.

Teorijsko razmatranje problema

Kriminalno ponašanje pojedinaca i grupa osuđeno je od strane socijalne zajednice i to je ponašanje koje društvo ne može opravdati ni tolerirati, ma koliko počinitelji

krivičnih djela nastojali da opravdaju takav vid ponašanja. Počinitelji krivičnih djela predstavljaju grupu ljudi koja se ponaša u suprotnosti s javno iznesenim stavovima (Janković i Jovanović, 2006).

Prema psihoanalitičkom shvatanju, kriminalno ponašanje se shvata kao autodestruktivno ponašanje koje je eksternalizirano u trenutku vršenja krivičnog djela. Naime, počinitelj krivičnog djela zna da za svoje ponašanje može biti kažnjen, ali on ne usteže od kriminalne radnje, što znači da je vršenje krivičnog djela neka vrsta puta ka samokažnjavanju i grižnji savjesti (Trebješanin, 2000). Kriminalno ponašanje se u psihoanalitičkoj teoriji objašnjava uglavnom preko agresivnosti, koja se shvata kao samouništavanje usmjereno vani, prema zamjenskim objektima (Hall i Lindzey, 1983). Bowlby (1949, prema Radulović, 2006) je smatrao da je odvojenost ili odbačenost od majke ozbiljan faktor pri nastanku kriminalnog ponašanja. Rutter i Rutter (1993) pak smatraju da kriminalno ponašanje više ovisi o procjeni roditeljskog bračnog stanja, nego o iskustvu separacije i odbacivanja kao u Bowlbyevoj teoriji. Kriminalno ponašanje može se objasniti i kao posljedica neadekvatno razriješenih kriza i konflikata tijekom psihosocijalnog razvoja pojedinca (Feist, 1994; Frager i Fadiman, 1998; Fulgosi, 1997; Hall i Lindzey, 1983.).

Eysenck je vjerovao da se ključni odgovori za prevenciju kriminala kriju u psihologiji, jer se prilikom proučavanja kriminala, ličnost stavlja u središnju ulogu u posredovanju između nasljednih i sredinskih faktora s jedne, i kriminalnog ponašanja s druge strane (Eysenck i Gudjonsson, 1989). Radulović (2006) navodi da su visoki skorovi na ekstraverziji, neuroticizmu i psihoticizmu, zapravo kauzalno povezani s kriminalnim ponašanjem.

Kriminalno se ponašanje, prema predstavnicima teorije socijalnog učenja (Bandura, 1986, Feldman, 1977, 1993), objašnjava prema opservacijskom učenju i kroz formiranje prokriminalnih stavova. Učenje kriminalnog ponašanja ovisi kako o faktorima ličnosti, tako i drugim faktorima kriminogene ili nekriminogene prirode (Feldman, 1977, 1993). Veliku ulogu u nastanku kriminalnog ponašanja imat će upravo podstjecaji vanjske sredine prema tom ponašanju (Bandura, 1986; Feldman, 1993).

Počinitelji krivičnih djela se radi kriminalnog ponašanja kažnjavaju različitim vrstama kazni (novčana kazna, uvjetna kazna, kazna zatvora). Kazna se koristi kao sredstvo za kontrolu ponašanja u svim društvima. Ljudsko društvo je odvajkada osmišljavalo i primjenjivalo određene mehanizme samoobrane društvene zajednice od onih koji se ponašaju neprilagođeno (Sue, Sue i Sue, 2001). Skinner, koji je zagovornik bihejviorističke teorije, smatra da kazna zatvora nije efikasna u kontroli kriminalnog odnosno antisocijalnog ponašanja, jer njena primjena „...često dovodi do još nepoželjnijih oblika antisocijalnog ponašanja od onih koje je trebalo ukloniti“ (Fulgosi, 1997; str. 368). Međutim, društvo kažnjava počinitelje krivičnih djela kako bi se održao red u tokovima života u zajednici. Stoga je kazna neizbježno sredstvo za održavanje ljudske zajednice (Bačić, 1986; Petrović i Jovašević, 2005).

Kazna zatvora ili kazna lišenja slobode ima važno mjesto u sustavima krivičnih sankcija. Ona je neophodna za počinitelje težih krivičnih djela i prikladna je za ostvarenje resocijalizacije, zbog čega se i smatra izrazom pravde i dijelom moralne tradicije socijalne zajednice (Srzentić, Stajić i Lazarević, 1998).

Kazna zatvora ili kazna lišenja slobode izvršava se u kazneno-popravnim ili penitencijarnim institucijama, koje se popularno nazivaju zatvorima (Pravni leksikon, 1970). Sve penitencijarne ustanove se najopćenitije mogu podijeliti u kazneno-popravne ustanove zatvorenog, poluotvorenog i otvorenog tipa (Petrović i Jovašević, 2005). Osuđenici su tijekom izdržavanja kazne zatvora deprivirani od različitih ljudskih potreba (slobode, autonomije, materijalnih dobara, sigurnosti, heteroseksualnih odnosa, duhovnosti).

Kaznom zatvora prije svega treba postići preodgoj izvršitelja krivičnog djela, dakle osnovni cilj kazne zatvora jeste resocijalizacija osuđenika. Osuđenika je potrebno osposobiti za socijalni život nakon izlaska iz zatvora, priviknuti ga na društvenu disciplinu, uspostaviti kod njega osnovne radne navike kao i osnovne socijalno etičke stavove, pojačavajući kod njega odgovornost za ono što čini, kao i za ono što ne čini (Mojović, 1991). Resocijalizacija pretpostavlja aktivan angažman samog zatvorenika i njegovu zainteresiranost za vlastitu sudbinu, budućnost, te volju i želju da se popravi (resocijalizira) (Mojović, 1991).

Tijekom procesa izdržavanja kazne, osuđenici razmišljaju o svojoj budućnosti, odnosno anticipiraju svoj život nakon što izađu iz zatvora. Anticipacija znači psihičko stanje ili proces koji je izazvan očekivanjem podražaja, olakšavajući detekciju, prepoznavanje i/ili reakciju na podražaj (Kolesarić, 1992, u: Petz, 1992). Anticipacija događaja podrazumijeva predviđanje šta i kako će se desiti u bližoj ili daljoj budućnosti, u ovom slučaju nakon izlaska iz zatvora. „Svaki pojedinac stvara vlastite puteve, konstrukte ili načine na koje anticipira buduće događaje i time određuje i usmjeruje procese u vlastitoj ličnosti“ (Fulgosi, 1997; str. 319). Budućnost, odnosno aspekti života nakon izlaska iz zatvora, koji su ispitivani u ovom istraživanju su: općenito stav o životu nakon izlaska iz zatvora; ponašanje uže i šire okoline prema osuđenima nakon što izađu iz zatvora; prilagođavanje osuđenika užoj i široj okolini i nalaženje zaposlenja nakon izlaska iz zatvora.

Metodologija istraživanja

Problem ovog istraživanja jeste ispitivanje stavova osuđenih osoba prema određenim aspektima budućeg života nakon izlaska iz zatvora, tj. po isteku kazne zbog koje se osuđenici nalaze u kazneno-popravnoj ustanovi.

Cilj istraživanja sastojao se u usporedbi stavova osuđenika iz Tuzle i Reggio Calabria prema budućim aspektima života. Osnovni cilj bio je usporediti prisutnost optimističnih odnosno pesimističnih stavova prema budućim aspektima života kod

osuđenika koji kaznu zatvora izdržavaju u KPZ-u Tuzla i Okružnom zatvoru Reggio Calabria. Ovaj cilj je konkretiziran kroz nekoliko zadataka:

- a) Utvrditi postojanje razlika u stavovima mlađih (od 18 do 30 godina) i starijih (preko 30 godina) osuđenika iz Tuzle i Reggio Calabrie o životu nakon izlaska iz zatvora;
- b) Utvrditi postojanje razlika u stavovima osuđenika s nižom obrazovnom razinom (nepismeni, završena osnovna škola) i višom obrazovnom razinom (srednja, viša i visoka škola), o životu nakon izlaska iz zatvora;
- c) Utvrditi postojanje razlika u stavovima počinitelja lakših krivičnih djela (bjekstvo, džepna krađa, saobraćajni propusti, prekršaj i sl.) i počinitelja težih krivičnih djela (ubojstvo, teška krađa, teše tjelesne povrede, silovanje, prodaja i posjedovanje droge, tuča, razbojništvo, nasilničko ponašanje i sl.) o životu nakon izlaska iz zatvora;
- d) Utvrditi razlike u stavovima osuđenika koji su osuđeni na kraću (do 3 godine) i dužu (preko 3 godine) kaznu zatvora o životu nakon izlaska iz zatvora;
- e) Utvrditi postojanje razlika u stavovima osuđenika koji se kaju i osjećaju krivnju i onih koji se ne kaju i ne osjećaju krivnju o životu nakon izlaska iz zatvora.

U skladu s navedenim ciljem, pretpostavilo se da ne postoji statistički značajna razlika između osuđenika iz Tuzle i Reggio Calabrie kada su u pitanju stavovi prema pojedinim aspektima života nakon izlaska iz zatvora. Testirane su slijedeće hipoteze:

H1) Pretpostavlja se da ne postoje statistički značajne razlike između mlađih i starijih osuđenika iz Tuzle i Reggio Calabrie o životu nakon izlaska iz zatvora;

H2) Pretpostavlja se da ne postoje statistički značajne razlike između manje obrazovanih i više obrazovanih osuđenika iz Tuzle i Reggio Calabrie o životu nakon izlaska iz zatvora;

H3) Pretpostavlja se da ne postoji statistički značajne razlike između počinitelja lakših i težih krivičnih djela iz Tuzle i Reggio Calabrie o životu nakon izlaska iz zatvora;

H4) Pretpostavlja se da ne postoje statistički značajne razlike između osuđenika iz Tuzle i Reggio Calabrie koji su osuđeni na kraću i dužu kaznu zatvora, o životu nakon izlaska iz zatvora;

H5) Pretpostavlja se da ne postoje statistički značajne razlike između osuđenika iz Tuzle i Reggio Calabrie kod kojih jesu prisutni osjećaji krivnje i kajanja, odnosno onih kod kojih osjećaji krivnje i kajanja nisu prisutni.

Za testiranje navedenih hipoteza, korišten je jednostavni statistički račun, hi kvadrat test, radi utvrđivanja statističke značajnosti u stavovima subuzorka istraživanja.

Uzorak

Ovo istraživanje obuhvatilo je ukupno 39 osuđenih osoba muškog spola. Od toga, 24 osuđenika se nalaze na izdržavanju kazne zatvora u KPZ-u Tuzla, a 15 njih se nalazi na izdržavanju kazne zatvora u Okružnom zatvoru Reggio Calabria. Objе institucije predstavljaju kazneno-popravne ustanove poluotvorenog tipa.

Ukupna populacija osuđenih lica u Okružnom zatvoru Reggio Calabria u vrijeme sprovođenja istraživanja (2006. godine) bila je 60 osuđenika, što znači da je u uzorak ušao prosječno svaki četvrti zatvorenik. Ukupna osuđenička populacija u KPZ-u Tuzla u vrijeme sprovođenja istraživanja (2005. godine) bila je oko 160 osuđenih lica (zajedno s odjeljenjem u Orašju), odnosno 105 osuđenih lica koji su kaznu izdržavali u KPZ-u Tuzla (u odjeljenju u Tuzli). Istraživanjem osuđenika u Tuzli, obuhvaćeni su oni subjekti koji su u momentu istraživanja bili dostupni i koji su dali svoj dobrovoljni pristanak. Ukupno 24 osuđenika iz KPZ-a Tuzla obuhvaćeno je subuzorkom istraživanja, što znači da je u uzorak ušao prosječno svaki četvrti zatvorenik iz ove pentencijarne institucije.

Da bi bila omogućena komparacija osuđenika o njihovim stavovima prema budućnosti nakon izlaska iz zatvora, u Okružnom zatvoru Reggio Calabria, također je korišten pristup kojim je u subuzorak italijanskih zatvorenika ušao svaki četvrti zatvorenik. Nadležni u Okružnom zatvoru Reggio Calabria odabrali su one osuđeničke koji su se prema spisku od 60 osuđenika nalazili u momentu istraživanja na izdržavanju kazne, krenuvši od prvog osuđenika na spisku do posljednjeg (šezdesetog). Tako je u subuzorak italijanskih zatvorenika ušlo ukupno 15 osuđenika.

Varijable i instrumenti

Nezavisne varijable u ovom istraživanju bile su: dob, obrazovna razina, krivično djelo, visina kazne, osjećaj krivnje i osjećaj kajanja. Zavisna varijabla određuje se kao anticipacija budućnosti, odnosno kao pesimizam ili optimizam prema određenim aspektima života nakon izlaska iz zatvora.

Dob se definira kao uzrast ili starost, koja se računa od trenutka rođenja. Takav izraz, kada se koristi sam, uvijek se odnosi na kronološku dob (Petz, 1992). Prosječna dob uzorka istraživanja iznosila je 36,1 godinu ($M=36,1$; $SD=6,8$). Prosječna dob subuzorka osuđenika iz Reggio Calabrie iznosila je 41,2 godine ($M=41,2$; $SD=8,2$). Prosječna dob subuzorka osuđenika iz Tuzle iznosila je 29,6 godina ($M=29,6$; $SD=7,8$). Radi usporedbe, subuzorci su podijeljeni na dvije

skupine: mlađu i stariju. Mlađu skupinu činili su osuđenici od 18 do 30 godina, dok su stariju skupinu činili osuđenici koji imaju preko 30 godina.

Obrazovna razina podrazumijeva razinu školovanja koju je pojedinac postigao u svom odgojno-obrazovnom procesu. Frekvencija kriminalnog ponašanja najviša je kod osoba čija obrazovna razina ne dostiže višu ili visoku školu. Iako se u zatvorima nalaze osuđenici različitih obrazovnih razina (od nepismenih do visoko obrazovanih), ipak je najveći broj onih koji su završili srednje i osnovno obrazovanje. Što je osoba obrazovanija, manja je sklonost ka vršenju krivičnih djela ili teže bivaju otkriveni, jer to rade na smišljeniji način u odnosu na osobe nižih obrazovnih razina. U ovom istraživanju subuzorci su podijeljeni na dvije skupine: one s nižom obrazovnom razinom (nepismeni i osnovno obrazovanje) i one s višom obrazovnom razinom (srednje obrazovanje, viša ili visoka škola). U obje penitencijarne institucije koje su obuhvaćene ovim istraživanjem, najveća je frekvencija osuđenika sa završenim srednjim obrazovanjem.

Krivično djelo se određuje kao ponašanje čovjeka koje je predviđeno zakonom, a koje je protivpravno i društveno opasno, zbog toga što vrijeđa ili ugrožava osobito važne društvene odnose i vrijednosti i istovremeno ukazuje na opasnost samog počinitelja (Pravni leksikon, 1970). Postoje četiri elementa krivičnog djela: ponašanje pojedinca, predviđenost djela kao krivičnog u zakonu, protivpravnost i društvena opasnost. Krivično djelo predstavlja uvijek takvu pojavu u vanjskom svijetu koja je izazvana ljudskim ponašanjem, a u kojoj su sadržani i neki subjektivni faktori. Ti subjektivni faktori predstavljaju određena psihička svojstva i psihički odnos počinitelja prema djelu povodom čega se kao ličnost ukazuje opasnim, a što je pokazao upravo svojim djelom (Sržentić, Stajić i Lazarević, 1998). Ne postoji klasifikacija krivičnih djela na lakša i teža, to je u ovom istraživanju urađeno samo iz didaktičkih razloga, radi mogućnosti lakše komparacije onih koji su počinili djela koja se laički smatraju lakšim odnosno težim. U lakša krivična djela u ovom istraživanju svrstani su: bjekstvo, džepna krađa, saobraćajni propusti, prekršaj etc.; dok su u teža krivična djela svrstana: ubojstvo, teška krađa, teške tjelesne povrede, silovanje, prodaja i posjedovanje droge, tuča, razbojništvo, nasilničko ponašanje, etc. Krivično pravo ne poznaje lakša i teža krivična djela, već su krivično djelo i prekršaj dva prema težini različita stupnja kažnjivog neprava (Bačić, 1986). Dok je krivično djelo teži, prekršaj je lakši kažnjivi delikt.

Kazna zatvora zauzima važno mjesto u suvremenim sustavima sankcija i ona je najčešće izricana sankcija i propisana je za najveći broj krivičnih djela. Postoje pro et contra stavovi o kazni zatvora, a najveće se kritike upućuju kaznama zatvora koje dugo traju (Sržentić, Stajić i Lazarević, 1998) ili pak smrtnim kaznama, koje naš krivično-kazneni sustav sankcija ne poznaje. Izrečena kazna zatvora realizira se tek u procesu njenog izvršenja, a njen osnovni cilj jeste resocijalizacija osuđenih osoba (Mojović, 1991; Sržentić, Stajić i Lazarević, 1998). Za namjene ovog istraživanja kazna zatvora se koristila u kontekstu visine kazne, te su osuđenici podijeljeni na

one koji izdržavaju „kraću“ kaznu zatvora (do tri godine) i one koji izdržavaju „dužu“ kaznu zatvora (preko tri godine).

Osjećanje krivnje podrazumijeva „neprijatan emocionalni doživljaj koji prati saznanje o kršenju ili narušavanju moralnih normi i pravila ponašanja. Javlja se kada osoba prekrši usvojene norme koje čine njenu savjest; to nije strah od kazni iz vanjskih izvora ili samo stid pred drugima, nego neprijatni doživljaj umanjene i ugrožene osobne vrijednosti“ (Kljajić u Petz, 1992; str. 291). Osjećaj krivnje prema psihoanalitičkoj teoriji jedna je od moćnih duševnih brana koja se suprotstavlja nagonskim impulsima. Na subjektivnoj razini, osjećaj krivnje predstavlja bolnu ocjenu „izvesnog prošlog događaja kao moralno neispravnog ili grešnog (griža savesti). Ova patnja je bolna jer se javlja strah od gubitka samopoštovanja, te zato ego nastoji da po svaku cenu izbegne ovo neprijatno osećanje i da se suprotstavi onim nagonskim prohtevima koji ga stvaraju“ (Trebješanin, 2000, str. 133). Osobe koje imaju razvijenu savjest obično pate od osjećanja krivnje, a od njega se brane na različite načine (Petrović, 1998). Ovo nije slučaj s psihopatskim prijestupnicima, kod kojih je savjest ostala nerazvijena (Hare, 2003). Ne mora da znači da oni koji posjeduju osjećaj krivnje posjeduju ujedno i osjećaj kajanja. Neki se osjećaju krivima zbog počinjenog krivičnog djela, ali se ipak ne kaju što su to uradili. Krivnja i kajanje su u ovom istraživanju određeni odgovorima osuđenika na dva pitanja. Osuđenici su se trebali jasno izjasniti osjećaju li se krivima ili ne za počinjeno krivično djelo. Oni koji se osjećaju krivima, ušli su u podgrupu onih s osjećajem krivnje, a oni koji se ne osjećaju krivima, ušli su u podgrupu onih kod kojih osjećaj krivnje nije prisutan. Osjećaj kajanja utvrđen je osuđeničkim odgovorima na pitanje bi li počinili isto krivično djelo da se mogu vratiti u onaj dio života prije nego su isto i počinili. Oni koji su potvrdno odgovorili na ovo pitanje, uvršteni su u grupu onih kod kojih osjećaj kajanja nije prisutan, dok su oni koji su odrično odgovorili na ovo pitanje, uvršteni u grupu onih kod kojih postoji osjećaj kajanja.

U ovom istraživanju budućnost se određuje kao onaj dio života s kojim će se sadašnji osuđenici suočiti nakon isteka kazne. Naime, okolnosti života van zatvora drugačije su od onih koje zatvorenici imaju u okviru ustanova u kojima se nalaze na izdržavanju kazne. Neki zatvorenici vide svoju budućnost psihološki pozitivnije (optimistično) a neki psihološki negativnije (pesimistično). Optimizam – pesimizam predstavljaju „opći stav (svjetonazor) stečen u procesu socijalizacije, koji uvjetuje pretežno pozitivno ili pretežno negativno procjenjivanje sebe (svojih sposobnosti i osobina) i/ili različitih životnih situacija i njihovih ishoda. Smatra se da optimistički stav, kao relativno trajna karakteristika ličnosti, uvjetuje djelomično iskrivljeno vrednovanje vlastitih iskustava, jer pojedinac („optimist“) najčešće nekritički, povoljno procjenjuje uvjete u kojima živi, situacije u kojima se nalazi, kao i akcije ljudi koji ga okružuju, očekujući uvijek „sve najbolje“. Suprotno tome, pojedinac čiji je osnovni stav pesimističan („pesimist“) procjenjuje iste uvjete, situacije i ljude pretežno negativno očekujući uvijek „sve najgore“. Kako pesimist najčešće sumnja u mogućnost povoljnih ishoda ili uspješnost svojih akcija, sklon je provjeravanju ljudi i situacija, kao i opreznom vrednovanju vlastitih iskustava bez uljepšavanja

koje karakterizira optimistične ljude“ (Krizmanić u Petz, 1992, str. 289). Općenito je u ovom istraživanju ispitivana optimističnost i pesimističnost zatvorenika iz Tuzle i Reggio Calabrie u odnosu na pojedine aspekte života nakon izlaska iz zatvora.

Ispitan je njihov globalan stav prema životu nakon izlaska iz zatvora, zatim stavovi o prihvatanju od strane njihove uže i šire okoline, prilagođavanje užoj i široj sredini, te stav o nalaženju zaposlenja nakon izlaska iz zatvora. Uspoređivani su stavovi osuđenika iz Tuzle i Reggio Calabrie prema navedenim aspektima budućeg života, a u odnosu na varijable dobi, obrazovne razine, težine krivičnog djela, visine kazne, te prisustva osjećaja krivnje i kajanja.

Zavisna varijabla „globalni stav prema životu nakon izlaska iz zatvora“, obuhvaćena je pitanjem iz upitnika kojim su osuđenici iz obje penitencijarne institucije izražavali percepciju života nakon izlaska iz zatvora. Ponuđene su im tri alternative u odgovaranju: da će život nakon izlaska iz zatvora biti bolji, lošiji ili da ne znaju odgovor na ovo pitanje. Izražavanjem globalnog stava o životu nakon izlaska iz zatvora, osuđenici su davali svoj generalno optimističan ili generalno pesimističan pogled na budućnost.

Zavisna varijabla „prihvatanje od strane uže ili šire okoline“ podrazumijevala je stav osuđenika o tome da li smatraju da će ih nakon izlaska iz zatvora prihvatiti uža okolina (porodica, rodbina, prijatelji), i/ili šira okolina (poznanci, radno okruženje, društvo). Subjektima istraživanja su ponuđene četiri alternative. Prva alternativa podrazumijevala je generalno optimističan stav, odnosno prihvatanje i od strane uže i od šire okoline. Druga alternativa podrazumijevala djelomično optimističan stav, odnosno prihvatanje od strane uže okoline, ali neprihvatanje od strane šire okoline. Treća alternativa se odnosila na djelomično pesimističan stav, odnosno prihvatanje od šire okoline i neprihvatanje od uže okoline. Četvrta alternativa značila je generalno pesimističan stav, odnosno neprihvatanje kako od strane uže, tako i od strane šire okoline.

Zavisna varijabla „prilagođavanje užoj i široj sredini“ nakon izlaska iz zatvora odnosila se na percepciju osuđenika o vlastitom prilagođavanju užoj (porodica, rodbina, prijatelji) i široj (poznanci, radne kolege, društvo) socijalnoj sredini. I ovdje su subjektima ponuđene četiri alternative u kojima se odražavao: generalno optimističan stav (prilagođavanje kako užoj tako i široj okolini), djelomično optimističan stav (prilagođavanje užoj okolini), djelomično pesimističan stav (prilagođavanje široj okolini) i generalno pesimističan stav (neprilagođavanje užoj i široj okolini).

Zavisna varijabla „nalaženje zaposlenja nakon izlaska iz zatvora“ podrazumijevala je percepciju osobnog uvjerenja osuđenika da će nakon izlaska iz zatvora naći zaposlenje, neće naći zaposlenje ili pak da smatraju da je aspekt budućnosti vezan za nalaženje zaposlenja nakon izlaska iz zatvora neizvjestan. Dakle, ispitivan je generalno optimističan odnosno pesimističan stav prema ovom aspektu

budućnosti, kao i neizvjesnost, koja bi se mogla odrediti djelomično pesimističnim stavom prema nalaženju zaposlenja nakon izlaska iz zatvora.

U ovom istraživanju korišten je socio-demografski upitnik za dobivanje podataka o nezavisnim varijablama istraživanja (dob, obrazovna razina, vrsta krivičnog djela, visina kazne). Pored ovog instrumenta, konstruiran je i Upitnik za Prikupljanje Stavova Zatvorenika (UPSZ), a koji je konstruiran za namjene ovog istraživanja. Oba instrumenta prevedena su na italijanski jezik. Istraživanje je provedeno u dva navrata, 2005. godine s tuzlanskim osuđenima i 2006. godine s osuđenima iz Reggio Calabrie. Iz UPSZ-a, prikupljeni su podaci o osjećaju krivnje i kajanja, a izdvojen je segment odgovora odnosno stavova osuđenika o pojedinim aspektima života nakon izlaska iz zatvora, koji stavovi su relevantni za komparativnu analizu ovog istraživanja.

Rezultati

U tabeli 1 prikazani su rezultati istraživanja o stavovima osuđenika iz Tuzle i Reggio Calabrie prema pojedinim aspektima života nakon izlaska iz zatvora. U lijevom dijelu tabele nalaze se podaci o pojedinim skupinama zatvorenika prema nezavisnim varijablama istraživanja: dob, obrazovna razina, težina krivičnog djela, visina kazne, osjećaj krivnje i osjećaj kajanja. Poređeni su rezultati u stavovima između osuđenika iz Tuzle i Reggio Calabrie.

U kolonama koje su imenovane kao „optimizam“ odnosno „pesimizam“ navedena je kazneno-popravna ustanova (KPZ Tuzla ili OZ Reggio Calabria) čiji osuđenici tendiraju da u stavovima pokazuju veći optimizam odnosno pesimizam. To znači da je u tim kolonama prikazana samo tendencija jednih ili drugih osuđenika da pokazuju u svojim stavovima prema životu nakon izlaska iz zatvora veći optimizam ili veći pesimizam, što ne podrazumijeva da se radi o statistički značajnim razlikama između osuđenika jedne i druge penitencijarne institucije.

Statistička značajnost za globalan stav o životu nakon izlaska iz zatvora kao i za stavove o pojedinim aspektima života nakon izlaska iz zatvora (ponašanje okoline, prilagođavanje okolini i nalaženje zaposlenja) prikazana je u desnoj polovici tabele. U pojedinim ćelijama tabele navedene su vrijednosti hi kvadrata, koje govore o tome postoje li ili ne statistički značajne razlike u pojedinim stavovima između osuđenika iz Tuzle i osuđenika iz Reggio Calabrie.

Zatvorenici	optimizam	pesimizam	Statistička značajnost			
			Stav o životu	Ponašanje okoline	Prilagođavanje okolini	Nalaženje zaposlenja
Mlađi (18-30 g.)	KPZ Tuzla	OZ Reggio Cal.	$\chi^2=5$; df=2, p>0,05	$\chi^2=3,06$; df=3, p>0,05	$\chi^2=3,64$; df=3, p>0,05	$\chi^2=9$; df=3, p<0,05
Stariji (preko 30g)	OZ Reggio Cal.	KPZ Tuzla	$\chi^2=1,06$; df=2, p>0,05	$\chi^2=13,66$; df=3, p<0,05	$\chi^2=3,6$; df=3, p>0,05	$\chi^2=14,36$; df=3, p<0,05
Niža obr.razina	KPZ Tuzla	OZ Reggio Cal.	$\chi^2=1,48$; df=2, p>0,05	$\chi^2=13,34$; df=3, p<0,05	$\chi^2=5,72$; df=3, p>0,05	$\chi^2=10,48$; df=3, p<0,05
Viša obr.razina	KPZ Tuzla	OZ Reggio Cal.	$\chi^2=0,28$; df=2, p>0,05	$\chi^2=2,98$; df=3, p>0,05	$\chi^2=3,39$; df=3, p>0,05	$\chi^2=8,88$; df=3, p<0,05
Lakše kriv. djelo	OZ Reggio Cal.	KPZ Tuzla	$\chi^2=1,33$; df=2, p>0,05	$\chi^2=8$; df=3, p<0,05	$\chi^2=1,71$; df=3, p>0,05	$\chi^2=8,44$; df=3, p<0,05
Teže kriv. djelo	KPZ Tuzla	OZ Reggio Cal.	$\chi^2=0,04$; df=2, p>0,05	$\chi^2=10,87$; df=3, p<0,05	$\chi^2=5,03$; df=3, p>0,05	$\chi^2=10,4$; df=3, p<0,05
Kraća kazna (do 3g.)	KPZ Tuzla	OZ Reggio Cal.	$\chi^2=6,64$; df=2, p<0,05	$\chi^2=8,02$; df=3, p<0,05	$\chi^2=2,54$; df=3, p>0,05	$\chi^2=13,91$; df=3, p<0,05
Duža kazna (preko 3g.)	OZ Reggio Cal.	KPZ Tuzla	$\chi^2=4,86$; df=2, p>0,05	$\chi^2=11,46$; df=3, p<0,05	$\chi^2=5,58$; df=3, p>0,05	$\chi^2=8,16$; df=3, p<0,05
Prisustvo krivnje	KPZ Tuzla	OZ Reggio Cal.	$\chi^2=0,79$; df=2, p>0,05	$\chi^2=12,33$; df=3, p<0,05	$\chi^2=7,61$; df=3, p>0,05	$\chi^2=5,52$; df=3, p>0,05
Odsustvo krivnje	OZ Reggio Cal.	KPZ Tuzla	$\chi^2=3,38$; df=2, p>0,05	$\chi^2=7,91$; df=3, p<0,05	$\chi^2=0,81$; df=3, p>0,05	$\chi^2=11,68$; df=3, p<0,05
Prisustvo kajanja	OZ Reggio Cal.	KPZ Tuzla	$\chi^2=1,89$; df=2, p>0,05	$\chi^2=13,84$; df=3, p<0,05	$\chi^2=7,22$; df=3, p>0,05	$\chi^2=13,14$; df=3, p<0,05
Odsustvo kajanja	KPZ Tuzla	OZ Reggio Cal.	$\chi^2=0,52$; df=2, p>0,05	$\chi^2=3,06$; df=3, p>0,05	$\chi^2=0,19$; df=3, p>0,05	$\chi^2=5,46$; df=3, p>0,05

Tabela 1: Optimizam i pesimizam osuđenika iz KPZ-a Tuzla i OZ Reggio Calabria prema životu nakon izlaska iz zatvora

Diskusija

Prema rezultatima koji su prikazani u tabeli 1, vidi se da postoji tendencija osuđenika iz Tuzle da imaju više optimistične stavove nego osuđenici iz Reggio Calabria u sedam slučajeva. Naime, tuzlanski osuđenici koji su: prosječno mlađe životne dobi, niže i više obrazovne razine, počinitelji težih krivičnih djela, s kraćom kaznom zatvora, te kod kojih je prisutan osjećaj krivnje ali nema osjećaja kajanja; tendiraju da imaju optimističnije stavove prema budućnosti nego osuđenici iz Reggio Calabria. Ovi potonji pak tendiraju da budu optimističniji u preostalim pet

situacija i to ukoliko su starije kronološke dobi, ako su počinitelji lakših krivičnih djela, ako izdržavaju dužu kaznu zatvora i ako imaju prisutan osjećaj kajanja ali je odsutan osjećaj krivnje. Dakle, globalno gledano, tuzlanski osuđenici pokazuju tendenciju ka imanju optimističnijih stavova u odnosu na budućnost, nego osuđenici iz Reggio Calabrie. U skladu s definiranjem optimizma-pesimizma (Krizmanović u Petz, 1992), ova pojava može se objasniti i činjenicom da osuđenici iz Reggio Calabrie realističnije gledaju na budućnost u odnosu na tuzlanske osuđenike. Ipak, ova razlika u tendiranju ka više optimističnim odnosno pesimističnim stavovima prema budućnosti nije se pokazala kao statistički značajnom u svim aspektima.

Prema prvoj hipotezi istraživanja, pretpostavilo se ne postoje statistički značajne razlike između mlađih i starijih osuđenika iz Tuzle i Reggio Calabrie o životu nakon izlaska iz zatvora. Kao što se u tabeli vidi, nema statistički značajne razlike u globalnom stavu prema životu kod mlađih i starijih osuđenika između dva ispitana subuzorka. Nema statistički značajne razlike između mlađih tuzlanskih i mlađih osuđenika iz Reggio Calabrie, kao niti između starijih tuzlanskih i starijih osuđenika iz Reggio Calabrie, kada je u pitanju globalan stav prema životu nakon izlaska iz zatvora. Iako mlađi tuzlanski zatvorenici tendiraju ka većem optimizmu u ovom stavu u odnosu na mlađe zatvorenike iz Reggio Calabrie, kao što i stariji zatvorenici iz Reggio Calabrie pokazuju veći optimizam u odnosu na tuzlanske zatvorenike, ova razlika nije statistički značajna. Mlađi tuzlanski zatvorenici ne razlikuju se statistički značajno od mlađih zatvorenika iz Reggio Calabrie kad se radi o stavu o ponašanju njihove uže i šire okoline prema njima nakon što izađu iz zatvora, iako mlađi tuzlanski zatvorenici tendiraju ka većem optimizmu. S druge strane, pronađena je statistički značajna razlika u ovom stavu između starijih italijanskih i starijih tuzlanskih zatvorenika. Ovakav rezultat dobiven je zbog toga što stariji tuzlanski zatvorenici tendiraju ka pesimističnijem stavu od italijanskih zatvorenika kada je u pitanju prihvatanje njihovih osobnosti nakon izlaska iz zatvora od strane uže i šire socijalne sredine. Italijanski zatvorenici su se u prosjeku više nego tuzlanski zatvorenici nalazili u situacijama izdržavanja kazne zatvora, zbog čega imaju u više iskustva u percepciji budućnosti nakon izlaska iz zatvora. Zbog toga su njihovi stavovi o ponašanju njihove okoline prema njima signifikantno optimističniji nego stavovi starijih tuzlanskih zatvorenika. Tuzlanski zatvorenici se uglavnom nalaze po prvi puta u situaciji da procjenjuju ponašanje okoline nakon što izađu iz zatvora, koji aspekt budućnosti im izgleda teže procjenjiv, zbog nedostatka iskustva u sličnim situacijama. Zbog toga je moguće da kod tuzlanskih zatvorenika ima više prisutnog straha od osude okoline i etiketiranju njihovih ličnosti kao osuđenika, kriminalca ili zatvorenika, kada budu izašli iz zatvora. Nema statistički značajne razlike između mlađih tuzlanskih i mlađih osuđenika iz Reggio Calabrie, kao ni između starijih tuzlanskih i starijih osuđenika iz Reggio Calabrie, kada je u pitanju njihov stav o prilagođavanju užoj i široj okolini nakon izlaska iz zatvora. Statistički značajna razlika pronađena je u stavu prema nalaženju zaposlenja nakon izlaska iz zatvora, te su mlađi tuzlanski osuđenici optimističniji od mlađih italijanskih osuđenika, dok su stariji italijanski osuđenici optimističniji prema nalaženju

zaposlenja od tuzlanskih osuđenika. Mlađi tuzlanski zatvorenici gledaju dosta optimistično prema ovom aspektu budućnosti, što se ogleda u više nerealnoj slici stvarnosti, nego što je to slučaj s mlađim italijanskim zatvorenicima. Iako se i jedni i drugi uglavnom po prvi puta nalaze u situaciji da percipiraju ovaj aspekt budućnosti, kod tuzlanskih zatvorenika je prisutan veći optimizam s jedne strane zbog osjećaja veće kompetentnosti, a s druge strane je ovaj rezultat možda dobiven i zbog toga što je subuzorak italijanskih zatvorenika prosječno stariji od subuzorka tuzlanskih zatvorenika. Stariji italijanski zatvorenici su optimističniji kad je u pitanju nalaženje zaposlenja zbog bolje uređenosti sistema zapošljavanja u Italiji nego u Bosni i Hercegovini, kao i zbog toga što je većina zatvorenika u Okružnom zatvoru Reggio Calabria, nastavila s radnom aktivnošću i tijekom izdržavanja kazne, što nije slučaj s tuzlanskim zatvorenicima. Naime, u Okružnom zatvoru Reggio Calabria, postoji tendencija da se zatvorenici što prije uključe u radni proces van zatvorskog okruženja, dok zatvorenici u KPZ-u Tuzla mogu raditi samo one poslove koji im se nude u okviru zatvorske sredine. Dakle, prva hipoteza se samo djelomično prihvata, jer su se neke razlike između dvije subgrupe osuđenika pokazale statistički značajnima. Ovo se odnosi na razlike između starijih tuzlanskih i starijih osuđenika iz Reggio Calabrie u vezi sa stavom o ponašanju okoline prema njima, te na razlike u stavu o nalaženju zaposlenja kako između mlađih tako i između starijih osuđenika iz Tuzle i Reggio Calabrie.

U drugoj hipotezi, pretpostavilo se da ne postoje statistički značajne razlike između manje obrazovanih i više obrazovanih osuđenika iz Tuzle i Reggio Calabrie o životu nakon izlaska iz zatvora. Tuzlanski osuđenici kako niže tako i više obrazovne razine, pokazali su tendenciju ka većem optimizmu u odnosu na osuđenike iz Reggio Calabrie, a kada je u pitanju komparacija prema faktoru obrazovne razine. Statistički značajna razlika je pronađena samo kod stava o ponašanju okoline između niže obrazovanih tuzlanskih i niže obrazovanih osuđenika iz Reggio Calabrie, kao i u stavu o nalaženju zaposlenja. Kad je riječ o ovom potonjem, tuzlanski zatvorenici, kako oni niže, tako i oni više obrazovne razine, imaju optimističniji stav nego osuđenici iz Reggio Calabrie. Ova razlika je i statistički značajna. Ovakav rezultat dobiven je zbog toga što faktor obrazovanja vjerojatno ima veću važnost u italijanskom, nego u bosanskohercegovačkom društvu. S druge strane, razlog ovako dobivenim rezultatima može ležati i u činjenici da su italijanski subjekti koji su činili subuzorak u ovom istraživanju, imali prosječno veću obrazovnu razinu od tuzlanskih zatvorenika. Moguće je da tuzlanski zatvorenici smatraju da faktor obrazovanja neće doprinijeti boljoj percepciji budućnosti, dok italijanski zatvorenici imaju tendenciju ka percipiranju obrazovanja kao relevantnog faktora, kako u ponašanju njihove okoline prema njima, tako i u prilagođavanju toj okolini, a posebno kod nalaženja zaposlenja nakon izlaska iz zatvora. Prema tome, moguće je i drugu hipotezu samo djelomično potvrditi (iako doduše većim dijelom), jer se u pojedinim aspektima prema životu nakon izlaska iz zatvora, stavovi tuzlanskih i osuđenika iz Reggio Calabrie ipak statistički značajno razlikuju, a kad se radi o faktoru obrazovne razine.

U trećoj hipotezi, pretpostavljeno je da ne postoje statistički značajne razlike između počinitelja lakših i težih krivičnih djela iz Tuzle i Reggio Calabrie u stavovima prema životu nakon izlaska iz zatvora. Počinitelji lakših krivičnih djela iz Reggio Calabrie pokazuju tendenciju ka optimističnijim stavovima nego počinitelji lakših krivičnih djela iz Tuzle, ali zato počinitelji težih krivičnih djela iz Tuzle pokazuju tendenciju ka imanju optimističnijih stavova o životu nakon izlaska iz zatvora, nego počinitelji težih krivičnih djela iz Italije. Statistički značajne razlike između tuzlanskih i osuđenika iz Reggio Calabrie pronađene su u četiri situacije: između tuzlanskih i italijanskih počinitelja lakših krivičnih djela, te između tuzlanskih i italijanskih počinitelja težih krivičnih djela, kada je u pitanju stav o ponašanju okoline prema osuđenima nakon što izađu iz zatvora; te između tuzlanskih i italijanskih počinitelja lakših, kao i između tuzlanskih i italijanskih počinitelja težih krivičnih djela u stavu o nalaženju zaposlenja nakon izlaska iz zatvora. U ovim stavovima, italijanski počinitelji lakših, te tuzlanski počinitelji težih krivičnih djela, ispoljili su veći optimizam u odnosu jedni na druge. Ovo znači da se i treća hipoteza samo djelomično prihvata. Nisu pronađene statistički značajne razlike između tuzlanskih i počinitelja lakših odnosno težih krivičnih djela iz Reggio Calabrie kada je u pitanju globalan stav o životu nakon izlaska iz zatvora i kada je u pitanju njihov stav o prilagođavanju užoj i široj okolini nakon izlaska iz zatvora. Signifikantne razlike pak prisutne su između tuzlanskih i počinitelja lakših odnosno težih krivičnih djela iz Reggio Calabrie, u općem stavu prema životu nakon izlaska i zatvora, kao i u stavu o nalaženju zaposlenja po izlasku iz zatvora, gdje su tuzlanski počinitelji težih, a italijanski počinitelji lakših krivičnih djela ispoljili optimističnije stavove. Ovakvi rezultati mogu biti posljedica realističnijeg, pa time i pesimističnijeg percipiranja budućnosti od strane italijanskih zatvorenika u odnosu na tuzlanske zatvorenike. Čini se da tuzlanski zatvorenici nisu dovoljno svjesni posljedica težih krivičnih djela po budućnost nakon izlaska iz zatvora i da je savjest prisutnija kod tuzlanskih zatvorenika koji su počinili lakša, nego kog onih koji su počinili teža krivična djela. Italijanski zatvorenici, svjesni posljedica koje mogu imati po izlasku iz zatvora zbog činjenja težih krivičnih djela, tendiraju da daju pesimističnije stavove, osobito kad se radi o ponašanju okoline prema njima nakon što izađu iz zatvora, kao i u nalaženju zaposlenja, što je opet povezano s prihvatanjem šire socijalne sredine onoga što su zatvorenici prethodno radili i zbog čega su i izdržavali kaznu zatvora.

U četvrtoj hipotezi je pretpostavljeno da ne postoje statistički značajne razlike između osuđenika iz Tuzle i Reggio Calabrie koji su osuđeni na kraću i dužu kaznu zatvora, kada su u pitanju njihovi stavovi prema budućem životu nakon izlaska iz zatvora. Tuzlanski osuđenici koji su osuđeni na kraću kaznu zatvora pokazuju tendenciju ka većem optimizmu u stavovima prema budućnosti u odnosu na osuđenike koji izdržavaju kraću kaznu u Okružnom zatvoru Reggio Calabria. S druge strane, osuđenici iz Reggio Calabrie koji izdržavaju dužu kaznu pokazuju tendenciju ka većem optimizmu u odnosu na tuzlanske osuđenike na dužu kaznu zatvora. Statistički značajno su optimističniji tuzlanski osuđenici na kraću kaznu zatvora od italijanskih osuđenika na kraću kaznu zatvora u globalnom stavu o životu nakon izlaska iz zatvora, kao i u stavu o nalaženju zaposlenja nakon izlaska iz zatvora.

Osuđenici na dužu kaznu zatvora iz Reggio Calabrie statistički su značajno optimističniji od tuzlanskih osuđenika na dužu kaznu zatvora u stavu o nalaženju zaposlenja nakon izlaska iz zatvora. Pronađena je i statistički značajna razlika u stavu o ponašanju okoline prema osuđenima, gdje su tuzlanski osuđenici na kraću kaznu ispoljili signifikantno optimističniji stav nego italijanski osuđenici na kraću kaznu, dok su pak osuđenici na dužu kaznu iz Reggio Calabrie bili signifikantno optimističniji od tuzlanskih osuđenika na dužu kaznu. Iako je faktor dužine kazne usko povezan s faktorom težine krivičnog djela, ipak su dobiveni nešo drugačiji rezultati u komparaciji tuzlanskih i italijanskih zatvorenika. Tuzlanski osuđenici koji izdržavaju kaznu vjeruju da će im okolina više tolerisati njihovo kriminalno ponašanje, nego što to percipiraju italijanski osuđenici. Ovo je moguće i iz razloga što se tuzlanski zatvorenici većinom nalaze prvi puta pred ovakvom vrstom situacije u kojoj se od njih traži da percipiraju neke aspekte svoje budućnosti. Italijanski zatvorenici imaju više iskustva s ovim situacijama, zbog čega teže da daju realističnije stavove od tuzlanskih zatvorenika. Tuzlanski zatvorenici koji izdržavaju dužu kaznu zatvora tendiraju da imaju pesimističnije stavove nego italijanski zatvorenici koji izdržavaju dužu kaznu zatvora, što može ležati u razlozima bolje organiziranog društvenog sistema u Italiji, nego što je slučaj s Bosnom i Hercegovinom. Budućnost zatvorenika koji izdržavaju dužu kaznu zatvora u BiH, više je neizvjesna, nego što bi to mogao biti slučaj s italijanskim zatvorenicima koji izdržavaju dužu kaznu. Zbog toga se i javlja tendencija tuzlanskih zatvorenika s dužom kaznom da imaju signifikantno pesimističnije stavove o budućnosti, osobito kad se radi o aspektu nalaženja zaposlenja, jer je procenat nezaposlenosti u BiH mnogo veći u odnosu na procenat nezaposlenosti u Italiji. Većim dijelom se četvrta hipoteza odbacuje, jer je u većem broju slučajeva ipak pronadena statistički značajna razlika u optimističnim odnosno pesimističnim stavovima prema životu nakon izlaska iz zatvora između tuzlanskih i osuđenika iz Reggio Calabrie, a u odnosu na faktor visine odnosno trajanja kazne.

U petoj hipotezi pretpostavilo se da ne postoje statistički značajne razlike između osuđenika iz Tuzle i Reggio Calabrie kod kojih jesu prisutni osjećaji krivnje i kajanja, odnosno onih kod kojih osjećaji krivnje i kajanja nisu prisutni. Tuzlanski osuđenici kod kojih je prisutan osjećaj krivnje i odsutan osjećaj kajanja pokazali su tendenciju ka optimističnijem stavu od osuđenika iz Reggio Calabrie. S druge strane, osuđenici iz Reggio Calabrie kod kojih je odsutan osjećaj krivnje, ali prisutan osjećaj kajanja pokazuju tendenciju ka optimističnijim stavovima prema pojedinim aspektima budućeg života, tj. života nakon izlaska iz zatvora. Statistički značajne razlike nisu pronadene u globalnom stavu prema životu nakon izlaska iz zatvora, kao ni u stavu o prilagođavanju okolini nakon izlaska iz zatvora. Signifikantne razlike nema ni kod stava o ponašanju okoline prema osuđenima nakon što izađu iz zatvora, ali samo između tuzlanskih i italijanskih osuđenika kod kojih nema osjećaja kajanja, dok u ostale tri situacije, statistički značajne razlike postoje. Signifikantne razlike pronadene su i u stavu o nalaženju zaposlenja nakon izlaska iz zatvora i to između italijanskih i tuzlanskih osuđenika kod kojih je odsutan osjećaj krivnje, ali je prisutan osjećaj kajanja. U oba slučaja, italijanski osuđenici pokazali su signifikantno

optimističniji stav u odnosu na tuzlanske osuđenike. Prisutnost osjećaja krivnje i kajanja mogu u mnogome doprinijeti boljoj resocijalizaciji zatvorenika. No, čini se osjećaj krivnje veću ulogu igra kod tuzlanskih zatvorenika, a osjećaj kajanja kod italijanskih zatvorenika. Tuzlanski zatvorenici su više subjektivni u percepciji svoje budućnosti, dok su italijanski zatvorenici više objektivni u istom. Zbog toga, prisutnost kajanja kod italijanskih zatvorenika (i kad je osjećaj krivnje odsutan) dovodi do pozitivnije anticipacije budućnosti, dok prisutnost krivnje (i kad je osjećaj kajanja odsutan) kod tuzlanskih zatvorenika dovodi do pozitivnije anticipacije budućeg života nakon izlaska iz zatvora. Ovakvi rezultati posljedica su mogućih kulturoloških razlika, ali i prethodnog iskustva sa sličnim situacijama. Obzirom da su italijanski zatvorenici više iskusni u odnosima s penitencijarnim institucijama, nego što su to tuzlanski zatvorenici, onda ovi prvi i daju odgovore koji su objektivno prihvatljiviji, dok subjektivitet zadržavaju za sebe. S druge strane, tuzlanski zatvorenici, zbog nedovoljno iskustva (ili pak možda zbog stvarnih osjećanja), smatraju da je osjećaj krivnje neophodniji, radi subjektivnog rasterećenja i obrane ličnosti, a da kajanje može samo pogoršati globalno psihičko stanje. Izgleda da je za italijanske zatvorenike važniji psihosocijalni, a za tuzlanske zatvorenike pak psihoemocionalni aspekt života. I peta hipoteza je djelomično prihvaćena, jer se ponegdje mogu naći razlike u stavovima o budućem životu između tuzlanskih i italijanskih zatvorenika, osobito kad je u pitanju stav o nalaženju zaposlenja i stav o prihvatanju osuđenika od strane njihove uže i šire okoline.

Zaključak

Rezultati istraživanja pokazali su da tuzlanski osuđenici tendiraju da budu optimističniji u stavovima prema životu nakon izlaska iz zatvora nego osuđenici iz Reggio Calabrie. U više situacija, tuzlanski osuđenici su ispoljili optimističnije stavove, iako ove razlike nisu u svim situacijama statistički značajne. Najviše se statističke značajnosti pronašlo u stavu o prihvatanju osuđenika nakon izlaska iz zatvora od strane njihove uže i šire socijalne sredine, kao i u stavu o nalaženju zaposlenja nakon izlaska iz zatvora. Globalno se može zaključiti da su tuzlanski zatvorenici optimističnije ali i manje realno anticipirali svoj budućni život, odnosno pojedine njegove aspekte, dok su osuđenici iz Reggio Calabrie tendirali da daju realističnije, i zato manje optimistične odgovore. I jedni i drugi osuđenici ispoljavaju veći optimizam nego pesimizam, jer smatraju da će život nakon izlaska iz zatvora biti bolji, vjerojatno misleći pri tome, da će biti bolji od trenutnog života kojeg imaju u zatvoru. Mora se uzeti u obzir da je italijanski subuzorak bio prosječno zreliji po kronološkoj dobi i da zato na budućni život osuđenici iz tog uzorka gledaju realnije nego tuzlanski zatvorenici. S druge strane, opći uvjeti života u ovim dvjema državama su ekonomski dosta različiti, pa se stavovi o nalaženju zaposlenja između tuzlanskih i osuđenika iz Reggio Calabrie signifikantno razlikuju. Treba također imati u vidu da su ekonomski uvjeti života u južnom dijelu Italije znatno slabiji od sjevernog djela te zemlje, ali da su u svakom slučaju mnogo bolji nego ekonomski uvjeti života u Bosni i Hercegovini.

Ograničenja istraživanja

Ovo istraživanje ima nekoliko svojih ograničenja i zato rezultate koji su se ovim istraživanjem dobili, treba prihvatiti s rezervom. Prije svega uzorak koji je obuhvaćen je dosta mali da bi se mogle izvršiti generalizacije na cijelu zatvoreničku populaciju. Generalizacije i zaključci koji su se dobili mogu važiti samo za zatvorenike koji se na izdržavanju kazne nalaze u dvije institucije koje su istraživanjem obuhvaćene (KPZ Tuzla i OZ Reggio Calabria). Drugo ograničenje ogleda se u tome što nije bio jednak broj osuđenika u dvije grupe, iako je svaki četvrti zatvorenik prosječno i u jednoj i u drugoj instituciji ušao u uzorak istraživanja. Treće ograničenje je što u istraživanje nisu uključeni drugi socijalni i psihološki faktori koji bi mogli utjecati na optimističnost odnosno pesimističnost stavova osuđenika u ove dvije penitencijarne institucije. Buduća istraživanja mogla bi da obuhvate još neke socijalne i psihološke faktore (npr. socio-ekonomski status, religioznost, status u zatvoru, emocionalna stabilnost, depresivnost, neke karakteristike ličnosti, etc.). Ovo istraživanje predstavlja samo jedan mali doprinos u nadi da će se u budućnosti više raditi istraživanja koja će obuhvatati veći broj faktora, i većih broj osuđenika u dvije zemlje. To iz razloga što je život osuđenika nakon izlaska iz zatvora vrlo važan aspekt psihičke strukture ličnosti samog zatvorenika. Osuđenik se nakon izlaska iz zatvora suočava s mnogim stresnim događajima na koje se može prilagoditi samo ukoliko ima podršku svoje uže i šire socijalne sredine. On stoga mora razvijati pozitivne stavove prema životu nakon izlaska iz zatvora, jer svojim optimizmom (ali realističnim optimizmom) on olakšava svoju readaptaciju socijalnoj zajednici, koja ga je osudila zbog njegovog kriminalnog ponašanja, ali u koju bi trebao da se vrati kao resocijaliziran, produktivan i stabilan član, s određenom dozom pokajanja i krivnje za ono što je učinio i stavom da više takva (krivična) djela neće vršiti kada jednom izađe iz zatvora.

LITERATURA

- Bačić, F. (1986). Krivično pravo, opći dio. Zagreb: Pravni fakultet u Zagrebu.
- Bandura, A. (1986). Social Foundation of Thought and Action. Englewood Cliffs, New York: Academic Press.
- Dipartimento dell'Amministrazione Penitenziaria, (2005), Dati statistici relativi al fenomeno della tossicodipendenza in carcere;
- Eysenck, H.J., i Gudjosson, H. (1989), The causes and cure of criminality. New York: Plenum Press.
- Feist, J. (1994). Theories of personality. McNeese State University: Harcourt Brace College Publishers.
- Feldman, Ph. (1977). Criminal behavior: a psychological analysis. London: Wiley.

- Feldman, Ph. (1993). The psychology of crime. Cambridge: University press.
- Frager, R., i Fadiman, J.. (1998). Personality and Personal Growth. Longman: Institute of Transpersonal Psychology.
- Fulgosi, A. (1997). Psihologija ličnosti, teorije i istraživanja. Zagreb: Školska knjiga.
- Hare, R.D. (2003). Without conscience. New York: The Guilford Press.
- Hol, K.S., Lindzi, G. (1983). Teorije ličnosti. Beograd: Nolit.
- Izveštaj Helsinškog komiteta o uvjetima u kazneno-popravnim ustanovama u Bosni i Hercegovini, decembar 2001.;
- Janković, N. i Jovanović, A., (2006), Ličnost od normalnosti do abnormalnosti. Novi Sad: Studio Versis.
- Mojović, N. (1991). Vaspitni i drugi uticaji na zatvorenike. Foča: Agencija „Polet“, Cvilin.
- Petz, B. (1992). Psihologijski rječnik. Zagreb: Prosvjeta.
- Petrović, B., i Jovašević, D. (2005). Krivično/kazneno pravo Bosne i Hercegovine, opći dio. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu.
- Petrović, S.P. (1998). Mali leksikon psihološko psihijatrijskih i pravnih pojmova, Partenon: Beograd.
- Pravni leksikon. (1970). Savremena administracija: Beograd;
- Rutter, M. i Rutter, M. (1993). Developing minds: challenge and continuity across the life span, Basic books: New York.
- Srzentić, N., Stajić, A., i Lazarević, Lj.(1998). Krivično pravo Jugoslavije. Savremena administracija: Beograd.

Biografija

Džanan Berberović, rođen je 15.4.1982. godine u Tuzli, gdje je završio osnovnu i srednju školu. Filozofski fakultet završava u Tuzli, 2005. godine kao student generacije sa zvanjem diplomiranog pedagoga-psihologa. Nakon tri godine diplomira na Odsjeku za Psihologiju na FF-u Univerziteta u Istočnom Sarajevu i stiče zvanje diplomiranog psihologa. Magisterij iz oblasti Psihologije stekao je 2008. godine na FF-u Univerziteta u Tuzli. Od 2006. godine radi na Filozofskom fakultetu kao asistent (od 2008. godine viši asistent) na psihološkoj grupi predmeta. Autor je nekoliko naučnih i stručnih radova iz oblasti Psihologije.

SOCIOPSIHOLOŠKE I KRIMINOLOŠKE KARAKTERISTIKE "DRAG" VOZAČA

SOCIO-PSYCHOLOGICAL AND CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTICS OF DRAG DRIVERS

Edvin KUTLOVAC

Vladimir OBRADOVIĆ

Sažetak

Članak opisuje i klasificira tzv. drag vozače na osnovu njihovih bitnih sociopsiholoških karakteristika i ispoljenog ponašanja za vrijeme utrivanja po gradskim ulicama Sarajeva, koje se provodi, po pravilu, tokom vikenda u kasne večernje sate. Posebno se analitički ukazuje na kriminološke karakteristike takvog rizičnog i devijantnog ponašanja, koje dovodi u opasnost druge vozače i pješake. Pojam drag racing u slobodnom prijevodu znači „navlačeće utrivanje“ u kojem jedan vozač izaziva drugoga da se okušaju u brzini, od semafora do semafora, pri čemu se postižu ekstremne brzine, čak i više od 200 km/sat..

Osnovu članka čine rezultati istraživanja četrdeset participanata polustandardiziranim intervjuom i opserviranje njihovog ponašanja. Provedena je bivarijatna analiza po dvije skupine; A-grupa strastvenih drag trkača ekstremno usmjerenih na postizanje izuzetnih brzina i B-grupa ljubitelja automobilizma sa umjerenijim stavom prema utrivanju, ali sa vrlo izraženim interesom za automobilizam.

Po svim analiziranim karakteristikama provedena je kontingencijska analiza i utvrđene statistički značajne razlike u ponašanju i stavovima, te životnom stilu ove dvije grupe participanata..

Kroz diskusiju je ukazano na potrebu policijske prevencije ovog ponašanja, a uvjerljivo studijom slučaja objašnjene su parasuicidalne sklonosti i stanje tzv. kronične suicidalnosti kod znatnog dijela participanata grupe A.

Ključne riječi

drag vozači, utrivanje, karakteristike, ponašanje, suicidalnost

Summary

This article describes and classifies drag racers, participants in drag racing activities, taking into account their essential socio-psychological characteristics and their behaviour during drag races on city streets of Sarajevo. Races usually take place over the weekend, late in the night. Criminal characteristics of such a risky and deviant behaviour, that endangers other innocent drivers and bystanders, are analysed and pointed out.

Drag racing can be translated to Croatian as "navlačeće utrkivanje". One drag racer challenges the other to an automobile race that starts from a standstill at one traffic light and ends at the next traffic light. It is not uncommon to reach extreme vehicle speeds, in excess of 200 km/hour (130 mph) during the races.

A foundation of the article is based on the research results obtained by semi-standardised set of interviews with forty drag racer participants and by observation of their behaviour during the races. A by-variant analysis of two distinct groups was performed. Group A consisted of passionate drag racers, primarily focused on achieving extreme vehicle speeds. On the other hand, people primarily in love with their cars, with moderate attitude towards racing, but fascinated with the automobiles as potent technology machines, were members of a Group B.

A contingency analysis was performed on all observed characteristics and statistically significant differences were found in behaviour and attitudes as well as in lifestyles of these two participant groups.

It was shown, through a detailed discussion, that a police intervention to prevent this kind of behaviour, is not only desired but in fact absolutely necessary. Also, a parasuicidal tendency and so called chronic suicidal state of mind across a significant portion of a Group A participants were clearly pointed out in a case study.

Keywords

drag racers, drag racing, characteristics, behaviour, parasuicidal tendency, suicidal tendency.

UVOD

Pojava nelegalnih utrka na gradskim saobraćajnicama i to po pravilu u kasne noćne sate, u velikom je porastu u Sarajevu. Ove utrke, u kojima jedan vozač izaziva drugog da se okušaju u brzini od semafora do semafora, provodi grupa od četrdesetak mladih ljudi, međusobno, ili izazivajući druge, njima nepoznate, vozače.

Ovu grupu mladića isključivo povezuje druženje radi utrkivanja, i njihovo je sastajanje u funkciji dogovaranja gradskih utrka.

Grupa se sastoji od manjih grupica, koje čine dva do tri pojedinca, koji se bolje poznaju i češće druže, no i njihovom prijateljevanju je osnova ista želja za takmičenjem i strast prema automobilizmu.

Mjesto stalnog sastajališta ove grupe je jedna lokacija na Marin Dvoru kod tramvajskog stajališta prema Skenderiji. Vrijeme okupljanja je u kasne noćne sate od 23 do 02, a najbrojniji su petkom i subotom.

U toku okupljanja, automobili se parkiraju na pločniku i na taj način se očigledno demonstrira namjera i želja za automobilskim egzibicijama i utrkama.

Osnovni do isključivi sadržaj njihovih razgovora, jesu priče o trkačkim podvizima, interpretacije načina kako su koga pretekli, odnosno njihovim žargonom rečeno "poderali" u gradskoj "drag utrci".

U tijeku istraživanja saznali smo da ih prvenstveno privlači utrkiavanje od semafora do semafora uz izuzetno ubrzanje (čak preko 200 km na sat), ali da se utrkuju i po otvorenoj cesti uz postizanje brzine i do 270 km na sat. U gradskim uvjetima često prakticiraju egzibicionističku vožnju nedozvoljenim i vrlo opasnim načinima preticanja (kao na primjer korištenjem ugibališta autobusa i preticanjem sa desne strane.)

Pojam "drag racing", koji u slobodnom prijevodu možemo protumačiti kao "navlačeće utrkiavanje" potječe iz SAD-a u čijem je zakonodavstvu ova pojava devijantnog ponašanja vozača zasebno tretirana i sankcionirana..

Kod nas nemamo specifičan izraz za "drag utrkiavanje" već se samo upotrebljava izraz "utrkiavanje", a kao što ćemo vidjeti iz rezultata našeg istraživanja, ni zakonska regulativa, niti policijska praksa, ne tretiraju posebno ovu vrstu saobraćajnih prekršaja.

"Drag" utrke kao pojava i kao sport, razvile su se poslije Drugog svjetskog rata u SAD i definiraju se kao nezakonito utrkiavanje na javnim cestama.

Zakonodavstvo SAD razlikuje "drag racing" i egzibicionističku vožnju, a zakoni koji reguliraju materiju "drag" utrkiavanja nastali su u kasnijem periodu (osamdesetih godina).

Sušтина ovog djela sastoji se u tome da je to utrkiavanje za koje mora da postoji namjera da se pobijedi jedan ili više protivnika na osnovu proteklog vremena, boljeg izvođenja ili brzine.

Drugi elementi koji se uzimaju u razmatranje prilikom razlikovanja "drag" utrkiavanja od običnog prekoračenja brzine su: istovremeni start, jačina ubravanja, usporedna vožnja (paralelna vožnja) bez obzira da li postoji startna ili ciljna linija.

Također, svako egzibicionističko ubravanje i brza vožnja, pogotovo ako ona uključuje više osoba tj. vozila, može se smatrati uvodom u "drag" utrkiavanje.

Turiranje motora i glasna vožnja te nagla kočenja i slično, u želji za pokazivanjem suprotnom polu, smatra se egzibicionističkom vožnjom.

Popularnosti ovog načina nelegalnog utrkiavanja ("drag") u svijetu, doprinijela je i pojava Internet klubova, čiji su članovi "drag" trkači, koji se preko Interneta

međusobno druže i komuniciraju, te razmjenjuju informacije o automobilima, njihovim performansama, te načinima povećanja snage i brzine automobila.

Tako i naši "drag" trkači postaju korisnici Internet informacija o "drag" klubovima iz SAD i Zapadne Evrope, te komuniciraju o načinu pojačavanja snage automobila i ostalim tehničkim novostima u automobilizmu.

Cilj, problem i hipoteza istraživanja

Istraživanje koje smo proveli imalo je za cilj opisati i klasificirati ovu pojavu, te ukazati na sociopsihološke i kriminološke karakteristike "drag trkača", koji svojom opasnom i izuzetno rizičnom vožnjom ugrožavaju druge vozače i pješake, kao i same sebe na ulicama Sarajeva. Vjerujemo da će i ovo inicijalno istraživanje podstaknuti nadležne službe da pokrenu adekvatne aktivnosti na suzbijanju i preveniranju ovog delinkventnog ponašanja kod jednog dijela mladih vozača.

Problem istraživanja prvenstveno je bio usmjeren na sagledavanje stila života ove grupe mladih vozača, strastvenih zaljubljenika u automobilizam, i utvrđivanje kriminoloških elemenata u njihovom ponašanju u gradskim utrkivanjima.

Hipotetski okvir za djelimično objašnjenje ove tendencije rizičnom ponašanju možemo postaviti na patološkoj razini suicidalne sklonosti ili stanju kronične suicidalnosti u kojem se svjesno upražnjavaju aktivnosti koje ugrožavaju život i zdravlje.

Metodološki pristup

U istraživanju je primijenjen polustandardizirani intervju, koji je sekvencijalno slijedio pitanja "životne priče" (Atkinson 1998.) kako bismo utvrdili sociopsihološke karakteristike, motivaciju i način života naših participanta u istraživanju.

Do sadržaja intervjua došli smo na bazi neposrednog kontaktiranja i uvida u ponašanje "drag" trkača u Sarajevu, te ličnog prisustva u nizu situacija u kojima se odvija druženje i utrkivanje, što nam je omogućilo primjenu metode "opservacije sa djelomičnim učestvovanjem" i osiguralo pristanak "drag" trkača na participaciju.

Na kraju istraživanja, izložena je studija slučaja jednog od najekstremnijih poklonika "drag" utrka koja evidentno potvrđuje naš hipotetski okvir.

Napominjemo da smo pri intervjuiranju primijenili skalu laži na osnovu koje smo morali odbaciti rezultate samo dvojice ispitanika, što ukazuje da smo imali visok stupanj spremnosti učestvovanja u istraživanju i zato naše ispitanike nazivamo participantima.

Na osnovu uvida u stupanj ispoljenog emocionalnog naboja prema "drag utrkivanju", podijelili smo naše participante na dvije grupe (A i B) i zasebno smo pratili i analizirali razlike u njihovom mišljenju, motivaciji i ponašanju:

- grupa "A"- nazvali smo ih strastveni "drag" trkači (ekstremno usmjereni na postizanje izuzetnih brzina)
- grupa "B"- nazvali smo ih ljubitelji automobilizma (sa umjerenim stavom prema utrkivanju, ali sa izraženim interesom za automobilizam)

U obradi podataka dobivenih polustandardiziranim intervjuom, primijenili smo kontingencijsku analizu i putem hi – kvadrat testa utvrdili statistički značajne razlike u mišljenju i ponašanju participanata iz grupe "A" i grupe "B".

PRIKAZ I ANALIZA REZULTATA ISTRAŽIVANJA

Sadržajno gledano upitnik pomoću kojeg smo vodili intervju imao je sljedeće tematske cjeline ;način utrke i stil života,motivacija i sredstvo za utrkivanje, psihološke karakteristike i odgoj u porodici,sociološke karakteristike, ideali i očekivanja, te kriminološke karakteristike .

1.NAČIN UTRKE I STIL ŽIVOTA

Sa namjerom da saznamo sve o načinu utrke i stilu života, našim smo participantima postavili sljedeća pitanja:

- Na koji način se najradije utrkuješ?
- Koliko dugo se već utrkuješ ?
- Koji je dio grada najbolji za utrkivanje?
- Da li si se utrkivao i u drugim gradovima van Sarajeva?
- Da li ima netko protiv koga se najradije utrkuješ?
- U kojim periodima dana se najčešće utrkuješ?
- Koliko se često utrkuješ u toku sedmice?

U daljem tekstu prikazaćemo rezultate dobivene u polustandardiziranom intervjuu.

NAČIN UTRKIVANJA

Na osnovu odgovora na pitanje o načinu utrkivanja, došli smo do konstatacije da se sarajevski "drag " trkači najčešće utrkuju od semafora do semafora i to u 92,5% slučajeva, dok 7,5% njih više voli da se utrkuje na otvorenoj cesti. Testiranje značajnosti razlike između odgovora participanata iz grupe "A" i grupe "B" nije

potvrdilo statistički značajnu razliku, što ukazuje, da bez obzira na stupanj strastvenosti, "drag" trkači Sarajeva preferiraju rizičnu vožnju gradskim ulicama i time predstavljaju ozbiljnu opasnost po sigurnost prometa. Već sama ta sklonost brzoj i rizičnoj, egzibicionističkoj vožnji predstavlja bazičnu kriminološku karakteristiku ove devijantne socijalne grupe mladih vozača. Odnosno, ne može se govoriti da su samo neki među njima "opasni vozači", jer su svi skloni da krše pravila ograničenja brzine, načina pretjecanja i semaforne signalizacije.

Pitanjem koliko dugo se već utrkuješ, dobili smo uvid da se gotovo polovina (45%) bavi tom devijantnom aktivnošću više od četiri godine, a da naša javnost to uglavnom (još) ne uočava. To se također može konstatirati i za prometnu policiju koja ovakva ponašanja (još) ne registrira kao zasebnu pojavu kršenja sigurnosti prometa.

Na pitanje koji dio grada smatraju najpogodnijim za "drag" utrkivanje, dobivamo dominantan odgovor da je to glavna ulica i to od raskršća Dolac Malta do Stupa i to zbog širine kolnika (tri trake), hrapavosti asfalta (!!!), te mogućnosti postizanja velikih brzina. Među omiljene "trkače" ulice spada i potez od Vječne vatre do Predsjedništva te dio od Marin Dvora do Drvenije koje se koriste naročito petkom i subotom zbog mogućnosti egzibicijske vožnje pred brojnim prolaznicima. Dakle, sklonost egzibicijskoj i rizičnoj vožnji pred brojnim šetačima i prolaznicima, te brzi i često prekršajni prolazak kroz raskršća predstavlja daljnju kriminološku karakteristiku "drag" trkača, jer načinom vožnje i egzibicionističkim ponašanjem direktno ugrožavaju sigurnost, ne samo drugih vozača, nego i pješaka na pješačkim prelazima i pješaka koji prelaze ulice na neoznačenim mjestima (što je česta pojava u našem gradu.)

Tabela broj: 1 Da li postoji osoba protiv koje se najradije utrkuješ?

	Grupa "A"	Grupa "B"	Ukupno
Ne postoji osoba protiv koje se najradije utrkuje	4 36%	22 76%	26 65%
Postoji osoba protiv koje se najradije utrkuje	7 64%	7 24%	14 35%
Ukupno	11 100%	29 100%	40 100%

Chi kvadrat test je statistički značajan na razini vjerojatnosti od 5%

Iz priložene tabele uočljiva je razlika između "strastvenih" i "umjerenih" trkača, te je vidljivo, da postoji zapravo i njihova stvarna klasifikacija po takmičarskoj sklonosti. Što je takmičarska sklonost izraženija, to je (para)suicidalna karakteristika jača, pa prema tome i kriminološka karakteristika prisutnija.

U kojim periodima dana se najčešće utrkuješ ?

Rezultati istraživanja pokazuju da se dvije trećine ispitanika utrkuje noću, dok za jednu trećinu nije bitno da li je dan ili noć. Na osnovu rezultata chi-kvadrat testa, postoji statistički značajna razlika između grupe "A" i grupe "B", gdje, za više od polovine participanata iz grupe "A", razlika da li je noć ili dan, ne znači ništa. Za njih je utrkiavanje sve u životu i oni ne biraju vrijeme za utrkiavanje. (tabela broj 2.)

Tabela 2 Kada se najčešće utrkuješ?

	Grupa "A"	Grupa "B"	Ukupno
Utrkuje se i noću i danju	6 55%	4 14%	10 25%
Utrkuje se samo noću	5 45%	25 86%	30 75%
Ukupno	11 100%	29 100%	40 100%

Koliko se često utrkuješ u toku sedmice ?

Na osnovu rezultata istraživanja, tri do četiri puta sedmično se utrkuje 37,5% ispitanika, dok to 45% radi skoro svaki dan. Ovi podaci govore o učestalosti ove pojave. Na osnovu rezultata chi-kvadrat testa ($\chi^2 = 18,542$) postoji statistički značajna razlika između grupe "A" i grupe "B" gdje se svi participanti iz grupe "A" utrkuju svaki dan, iz čega možemo vidjeti učestalost ove pojave.

Na osnovu rezultata istraživanja, možemo konstatirati da se većina trkača utrkuje od semafora do semafora, te da se polovina trkača ovim utrkama bavi više od četiri godine, što ukazuje na učestalost ove pojave najviše izražene u "najboljem dijelu" grada za utrkiavanje, na potezu Dolac Malta – Stup zbog pravca i širine saobraćajnih traka. Opravdano je predložiti nadležnim gradskim službama postavljanje tzv. "ležećih policajaca" na tom dijelu glavne ulice. Dvije trećine naših ispitanika se utrkiavalo van Sarajeva, što nam govori o prisutnosti ove pojave i u drugim gradovima, utrkiavanje se obično odvija u kasne noćne sate, a polovina ispitanika se utrkuje skoro svaki dan. Sve ovo nam govori o učestalosti i rasprostranjenosti ove pojave, a ujedno sugerira potrebu veće i češće kontrole prometa u spomenutom vremenu i prostoru.

STIL ŽIVOTA

Rezultati istraživanja su pokazali da je polovina "drag" trkača nezaposlena, te da je način finansiranja uglavnom vlastitim radom ili od pomoći roditelja. Kroz razgovor sa "drag" trkačima, možemo konstatirati da posjedovanje jednog automobila za utrkiavanje i njegovo održavanje, mjesečno iznosi od 500 do 1000 KM..

Na pitanje koliko stvarnih prijatelja ima među trkačima, rezultati su pokazali da polovina "drag" trkača ima po dva prijatelja među trkačima, a 38% nema niti jednog prijatelja među trkačima.

Na osnovu ovoga možemo konstatirati da nema neke jače emocionalne povezanosti i kohezije u grupi, već je to više jedan oblik funkcionalnog međusobnog druženja. Na osnovu rezultata chi-kvadrat testa, konstatirali smo da ne postoji statistički značajna razlika između grupe "A" i grupe "B".

Kod dnevnog trošenja vremena na automobil, istraživanje je pokazalo da polovina ispitanika na automobil troši tri sata i više, što ukazuje na njihovu opsjednutost automobilom, i važnost koju im taj automobil daje i predstavlja u životu. Na osnovu toga možemo konstatirati da im je čitav život omeđen sa automobilom i cijela životna okupacija su im automobili.

Rezultati chi-kvadrat testa pokazuju da ne postoji statistički značajna razlika između grupe "A" i grupe "B" u ovom pitanju.

MOTIVACIJA

U namjeri da saznamo sve o motivaciji, našim smo participantima postavili sljedeća pitanja:

- U čemu vidiš najveću privlačnost ovih utrivanja?
- Koji je tvoj najvažniji osobni razlog za bavljenje utrivanjem?
- Šta te najčešće navodi da tako brzo voziš ?
- Da li smatraš ovakovo utrivanje posebno rizičnim i opasnim po život i mogućnost povređivanja?
- Da li biste se prestali utrivati po gradu i činiti prekršaje prekoračenja brzine ako bi se u nekom dijelu grada izgradila staza za utrivanje, ili se određeni dio ulice oslobodio za utrivanje u određeno vrijeme?
- Do kada misliš da se baviš ovim utrivanjem?

U daljem tekstu, prikazat ćemo odgovore na ova pitanja dobivene u polustandardiziranom intervjuu.

Na pitanje "u čemu vidiš najveću privlačnost ovih utrivanja" dobili smo odgovore; da je privlačnost utrivanja u uživanju u brzini za 25% ispitanika, doživljaj uzbuđenja 22,5%, te osjećaj zadovoljstva 20% i takmičenje 32%.

Rezultat chi-kvadrat testa koji iznosi $\chi^2=8,514$ statistički je značajan na razini vjerovatnosti od 0,05, te je zato i koeficijent kontingencije $C=0,4129$. To znači, ne samo da postoji statistički značajna razlika između grupe "A" i grupe "B", već da (73%) grupe "A" posjeduje visoku intrinzičnu motivaciju, i od utrivanja koja

proizlaze iz želje da se ostvari uživanje i doživljaj uzbuđenja, koji pruža sama utrka, dok to čini samo 38% grupe "B".

Na osnovu toga možemo konstatirati: da visoka motivacija za "drag" utrkivanje nalazi svoje izvorište više u (para)suicidalnim idejama i sociopatološkim karakteristikama ličnosti, nego u sklonosti antisocijalnom ponašanju. Čini se da se stoga ova pojava, sve prisutnija u redovima mladih vozača, neće moći suzbijati isključivo pooštrenom zakonskom regulativom i pojačanom policijskom represijom. Zato smatramo bitnim za razumjevanje ove pojave steći uvid u doživljajnu vrijednost "drag" utrke za njene sudionike.

Uživanje u brzini i osjećaj uzbuđenja koji ga prati navodi 73% participanata grupe A, a samo 38% iz grupe B. Takmičenje sa drugima je manje prisutan razlog privlačnosti (samo 18%) kod grupe A, nego kod grupe B (38%). Dakle, u grupi veterana "drag" vožnja je neka vrsta droge, koje se nisu spremni ni pod koju cijenu odreći, mada ih je prema vlastitim ocjenama dvije trećine svjesno da je takva vožnja vrlo opasna po život.

Na kraju analize ovog tematskog područja istraživanja zanimljivi su odgovori na sljedeća dva pitanja;

a.) Da li biste se prestali utrkivati po gradu i činiti prekršaje prekoračenja brzine, ako bi se u nekom dijelu grada izgradila staza za utrkivanje, ili se određeni dio ulice oslobodio za utrkivanje u određeno vrijeme? Istraživanje je pokazalo da se više od pola (55%) "drag" trkača ne bi prestalo utrkivati iz tih razloga, te možemo konstatirati da im je za utrke potrebna ne samo nelegalna situacija, nego i nelegalna publika, koja je prema njihovom mišljenju zadivljena njihovom rizičnom i izuzetnom egzibicionističkom vožnjom, te njihovom hrabrošću.. Dakle, uključivanje u nekakve sportske trkače klubove ili davanje na korištenje nekakvih napuštenih pista neće riješiti ovaj problem delinkventnog ponašanja dijela mladih vozača, jer pravi problem se nalazi u strukturi njihovih devijantnih ličnosti, koje na ovaj način ispoljavaju svoju posebnost i stižu njima samorazumljiv identitet "hrabrih momaka", koji vole opasnost i rizičan način života "

b.) Do kada misliš da se baviš ovim utrkama? Na ovo pitanje, 65% ispitanika je izjavilo da se ovim utrkama želi baviti duže vrijeme, a 35% se tim želi baviti dok god može tj. dok ne umre. Na osnovu rezultata chi-kvadrat testa ($X^2=14,617$) postoji statistički značajna razlika između grupe "A" i grupe "B." Naime u grupi "A" 82% ispitanika se ovim utrkama želi baviti dok ne umre, što ukazuje na njihovu opsjednutost i parasuicidalnost (većina odgovora su bili tipa "dok se ne zamotam oko neke bandere"), dok je ovo izjavilo svega 17% ispitanika iz grupe "B"

Tabela 3. Do kada se žele baviti utrkivanjem.?

	Grupa "A"	Grupa "B"	Ukupno
Duže vrijeme	2 18%	24 83%	26 65%
Dok ne umrem	9 82%	5 17%	14 35%
Ukupno	11 100%	29 100%	40 100%

Chi-kvadrat test je izrazito značajan, što uvjetuje visok stupanj povezanosti namjere da se dugo godina bave ovakvim utrkama i pripadnosti A grupi. Ova tabela evidentno potvrđuje da se strastveni (grupa A) ljubitelji brzina ne namjeravaju ni pod koju cijenu odreći te svoje devijantne sklonosti, te da će nastaviti sa "drag utrkama" do svoje smrti (ili smrti slučajnog prolaznika, odnosno drugog vozača, na koje će naletjeti nekontroliranom velikom brzinom)

SREDSTVO UTRKE

Kolika je snaga automobila u kojem se sada utrkuješ ?

Snaga automobila kod 70% participanata kreće se od 90 do 150 ks, a kod 22,5% od 150 do 200ks, dok je kod 7,5% participanata snaga vozila preko 200ks. Ovakva snaga motora postiže se naknadnim uređivanjem (tzv, friziranjem) standardnih automobila, što ukazuje na spremnost i mogućnost „drag“ vozača da ulože novac i trud, da bi dobili trkaće performance na svojim vozilima

Na osnovu rezultata chi-kvadrat testa ($X^2 = 20,6531$) utvrdili smo da postoji statistički značajna razlika između grupe "A" i grupe "B", jer je kod grupe "A" snaga automobila u 55% ispitanika od 150 do 200 ks, a kod daljnjih 27% snaga se kreće i preko 200ks.

S obzirom da niti jedan participant iz grupe "B" ne posjeduje automobil sa snagom preko 200 ks, te da se kod njih snaga automobila kreće u 90% slučajeva od 90 do 150 ks, možemo konstatirati da grupa "A" izrazito mnogo više ulaže i novaca i truda u svoj automobil, koji im je preokupacija u životu, nego participant iz grupe „B“.

O automobilu (sredstvu) u kojem se sada utrkuju, naše ispitanike smo ispitali pomoću pitanja: o snazi automobila, te da li je automobilu povećavana snaga. Na osnovu odgovora na ova pitanja, možemo konstatirati da većina trkača posjeduje automobile velike snage i visoke turaže, te da mnogi ulažu u svoje automobile čitav „mali kapital“ samo zato da povećaju snagu motora, a kako bi mogli postići brži start i maksimalne brzine. Opravdano je pretpostaviti da su načini pribavljanja sredstava za nabavku i preuređenje automobila, pretežito nelegalni, te da se ova

devijantna sklonost riziku proteže i na druga delinkventno-kriminalna područja , no naše istraživanje nije to dokazalo, niti nije bilo usmjereno u tom pravcu.

PORODIČNA SITUACIJA

Porodična situacija djelomično je vidljiva iz odgovora na sljedeća pitanja;

- Da li je njegova porodica kompletna?
- Da li su njegovi roditelji provodili dovoljno vremena sa njim?
- Kakav je bio njegov odnos sa ocem u periodu od 13-18 godina?

U sociopsihološkim istraživanjima, značajan naglasak se daje porodičnim faktorima, a poznato je da izostajanje bliskosti sa ocem u periodu puberteta za mušku djecu predstavlja odgojni hendikep značajno povezan sa delinkvijencijom..

Učesnike našeg istraživanja ispitivali smo pitanjima da li je njihova porodica kompletna i dobili potvrdne odgovore od 80% ispitanika .

Kod pitanja da li su njihovi roditelji provodili dovoljno vremena s njima,u 80% slučajeva dobivamo potvrdni odgovor, uz napomenu da je chi-kvadrat testom ($X^2 = 8,146$) utvrđena statistički značajna razlika između grupe "A" i grupe "B". Kod grupe "A" 36% ispitanika izjavilo da su roditelji provodili i previše vremena sa njima, za razliku od grupe "B" kod kojih je to slučaj samo kod 3,5% ispitanika.

Ispitanici su zamoljeni da daju svoju ocjenu odnosa sa ocem u periodu od 13 do 18 godina na skali: 1.vrlo blizak,2.blizak 3.niti blizak niti neblizak , 4 otac je imao premalo vremena za mene, 5.moglo bi se reći da smo bili u čestom sukobu ..

Na osnovu dobivenih rezultata, 63% participantata je svoje odnose sa ocem ocijenilo bliskim, a 15% vrlo bliskim te smo kroz razgovor mogli primijetiti da su neke od njih očevi i ohrabivali u brzom vožnji, te im bili uzori u tome svojim ponašanjem u toku vožnje.

Zato se može konstatirati da među našim participantima nije disfunkcionalnost porodice mogla utjecati na njihovu sklonost „drag“ utrkivanjima.

Dakle, naše istraživanje nije ničim potvrdilo tezu o mogućem utjecaju socijalnih uvjeta i psihološke klime u porodici na ispoljavanje sklonosti takvom devijantnom ponašanju.

SOCIOLOŠKE KARAKTERISTIKE

Učesnike našeg istraživanja pitali smo s kim sada žive i utvrdili da 85,2% "drag" trkača živi sa roditeljima, te da je polovina participanata starosne dobi između 18 i 22 godine, 30% između 22 i 26 godina, te 22% ima preko 26 godina. Dakle, radi se o starijim punoljetnicima, što znači da se na njih mogu primijeniti zakonske sankcije.

Također je značajna činjenica, da je apsolutna većina participanata za vrijeme rata bila u Sarajevu (88%)., što znači da su u svojoj adolescentnoj fazi iskusili ratne tegobe i stravičnost ratnih događanja u opkoljenom Sarajevu, kada je ljudski život malo vrijedio. Takav vrijednosni obrazac, ako je prenesen u doba svoje konačne potvrde identiteta, mogao bi generirati ovaj povećani stupanj (para) suicidalnosti, odnosno želju da se stalno iskušava život u punoći rizičnih situacija.

Na sportskom polju, a na osnovu rezultata chi-kvadrat testa ($X^2 = 6,7825$) postoji statistički značajna razlika između grupe "A" i grupe "B", gdje je kod grupe "A" karakteristično, da se svi pripadnici pored automobila bave i drugim sportovima, prije svega borbilačkim sportovima (36%), teretanom (36%), te igranjem nogometa. Dakle većina "drag" trkača pripada onim slojevima mladih koji u svom životu i ponašanju preferiraju i upražnjavaju fizičku snagu kao osnovu svog identiteta. Pri tome ne treba zaboraviti da se i većina delinkvenata regrutira iz istih sociopsiholoških grupacija mladih sa sličnim načinima ponašanja u slobodnom vremenu..

Od školske spreme prevladava završena mašinska ili saobraćajna škola (52,5%), zatim gimnazija (27,5%) te druge škole. Ovi rezultati ne iznenađuju, jer su ove škole povezane i svojim tehničkim usmjerenjem sa automobilizmom. Kod dužine posjedovanja vozačke dozvole, generalno 40% participanata posjeduje dozvolu već više od 5. godina, a 1/3 od 3 do 5 godina i 1/3 do 2 godine.

Na osnovu rezultata chi-kvadrat testa ($X^2 = 8,3616$) postoji statistički značajna razlika između grupe "A" i grupe "B", gdje participanti iz grupe "A" u 72% slučajeva posjeduju vozačku dozvolu preko 5. godina, dok u grupi "B" 38% participanata ima dozvolu samo do dvije godine, a takvih u grupi "A" nema.

Možemo konstatirati da su participanti grupe "B" veoma mladi vozači, i tek su krenuli sa utrkivanjem, dok su u grupi "A" mnogo iskusniji sa stažom u utrkivanju.

IDEALI I OČEKIVANJA

O idealima i očekivanjima naše participante smo ispitivali pomoću pitanja.

- Kako bi opisao svoj pogled na svijet?
- Kako gleda na smrt?

- Šta bi najviše želio uraditi prije smrti?
- Koliko je zadovoljan sa svojim životom do sada?
- Da li je imao velikih briga do sada?
- Očekivanja od budućnosti za 5,10,15 godina ?
- Karakteristike koje bi trebao da posjeduje svaki trkač po njihovom mišljenju?

U daljem tekstu prikazati ćemo rezultate dobivene u polustandardiziranom intervjuu.

1. Kako bi opisao svoj pogled na svijet ? Kod 70% participanata, izražen je negativan pogled na svijet, u kome je sve crno, bez nekog pomaka u skorijoj budućnosti, što potvrđuje našu hipotezu o (para)suicidalnoj sklonosti.

2. Kod pogleda na smrt 2/3 ima normalan pogled na smrt dok 1/3 uopće ne razmišlja o smrti i potpuno joj je svejedno, da li njihovom rizičnom načinu života prijete smrtne opasnosti.

3. Kod pitanja šta bi najviše želio uraditi prije smrti, 45% bi željelo provozati formulu 1. ili „lamborginija“. Iz ovoga možemo izvući konstataciju, da je njihov život i previše zaokupljen automobilom, te da je sportski automobil njihov životni san, a vožnja što jačih i bržih kola sav životni smisao.

4. Koliko je zadovoljan sa svojim životom do sada govori podatak da 1/3 uopće nije zadovoljna sa svojim životom do sada, dok je druga trećina pola-pola zadovoljna , odnosno nezadovoljna.

5. Velikih briga do sada ima samo 1/3 naših ispitanika, dok ih drugi nemaju.

6. Očekivanja od budućnosti za 5,10,15 godina se kreću od ničega (1/3), zasnivanja porodice (1/4), te kupovine jačeg automobila (1/5) Na osnovu rezultata hi-kvadrat testa postoji statistički značajna razlika između grupe "A" i grupe "B" gdje 55% participanta iz grupe "A" želi da kupi jači automobil, što ukazuje na njihovu strastvenu opsjednutost automobilom i utrkama .

7. Karakteristike koje bi trebao da posjeduje svaki trkač, po njihovom mišljenju, su na prvom mjestu odlučnost (60%) pa brzi refleksi , a karakteristike koje ne bi smio nikako imati su strah (60%), pa neodlučnost (32,5%) i neozbiljnost.

8. Najdraži trkač je Schumacher, dok razmišljanja o filmu "Brzi i opasni" koji se smatra njihovim kulturnim filmom, 80% participanata misli da je dobar, a 20% da je loš.

Na osnovu rezultata istraživanja, možemo konstatirati da većina naših participanata ima negativan pogled na svijet, gdje je sve crno i bez neke svijetle budućnosti, više od polovine nije zadovoljno sa svojim životom do sada, a njih isto toliko bi prije smrti najviše željelo provozati "formulu 1" ili "lamborghini", Sve to ukazuje na njihovu opsesiju automobilima, što potvrđuje i činjenica da u nekoj skorijoj budućnosti trećina razmišlja o kupovini jačeg automobila.

KRIMINOLOŠKE KARAKTERISTIKE

O kriminološkim karakteristikama posredno smo zaključivali na osnovu načina vožnje, te ukazali na (para)suicidalne tendencije u strukturi ličnosti i načinu života, posebno kod skupine „A“ strastvenih poklonika "drag" utrkivanja. Ponašanje koje ne vodi nikakvog računa o drugim sudionicima prometa, i pri čemu se uopće ne poštuju nikakvi znaci zabrane i upozorenja u vožnji prometnim gradskim ulicama, opasna i ugrožavajuća egzibicionistička vožnja sa nasilnim uzimanjima prednosti drugim vozačima, pa i pješacima na pješačkim prelazima, nesumnjivo spada u takvu vrstu antisocijalnog ponašanja koje je predmet izučavanja kriminologije. Postizanje tri puta većih brzina od dozvoljenih, kao i analiza uzroka njihovih saobraćajnih nezgoda, nesumnjivo zahtijeva kriminalistički tretman i policijsko praćenje ove pojave. Bez toga, spoznaje našeg istraživanja ostat će tek na površini odslikavanja ovog kriminološkog i psiho(pato)loškog fenomena. Sljedeća pitanja trebala bi nam pomoći da potpunije rasvijetlimo kriminološke karakteristike participanata u našem istraživanju;

- Da li si razmišljao o mogućim posljedicama brze vožnje?
- Što misliš o plakatima "Brzina ubija"?
- Da li je kada konzumirao marihuanu?
- Da li je imao i koliko saobraćajnih prekršaja?
- Da li bi vozio automobil za neki auto klub ili reli utrku?
- Kojom si najvećom brzinom vozio taj automobil u gradskoj vožnji te na otvorenoj cesti?

U daljem tekstu prikazat ćemo dobivene rezultate;

Devijantnost ovog ponašanja i sklonost prometnoj delikvenciji pratili smo kroz kriminološke karakteristike ponašanja i njihov odnos prema policiji. Karakteristično za polovinu participanata (55 %) u istraživanju je da uopće ne razmišljaju o posljedicama brze vožnje, što je test pitanje za antisocijalne ličnosti koje se danas popularno nazivaju i "ljudima bez savjesti".

Na pitanje šta misle o plakatima "Brzina ubija", generalno mišljenja su podijeljena; 1/3 participanata misli da su loši, na drugu trećinu uopće ne djeluju, dok su za

ostale dobri. Na osnovu rezultata hi-kvadrat testa utvrdili smo da postoji statistički značajna razlika između grupe "A" i grupe "B", gdje prema mišljenju 82% particijanata iz grupe "A" plakati uopće ne djeluju. Na osnovu ovoga možemo konstatirati da na grupu "A" ne može ništa utjecati da bi se oni prestali utrkivati po gradu, a pogotovu ne plakati koji su po mišljenju trećine particijanata loše urađeni.

Tabela 4 Djelovanje plakata "Brzina ubija"

Šta misli o plakatima	Grupa "A"		Grupa "B"		Ukupno	
Loši su	2	18%	12	41%	14	35%
Ne djeluju	7	64%	5	18%	12	30%
Dobri su	2	18%	12	41%	14	35%
Ukupno	11	100%	29	100%	40	100%

Na direktno pitanje da li je kada konzumirao marihuanu 70% particijanata odgovara da nije, dok 1/3 jeste. Zanimljivo je da čak 82% odgovara da je protiv legalizacije prodaje i konzumiranja marihuane..

Od saobraćajnih prekršaja koje su počinili prema vlastitim izjavama to su uglavnom prekoračenja brzine (!!!) te kršenje semaforne signalizacije. I sve to nebrojeno mnogo puta, odnosno to se događa u svakoj utrci.

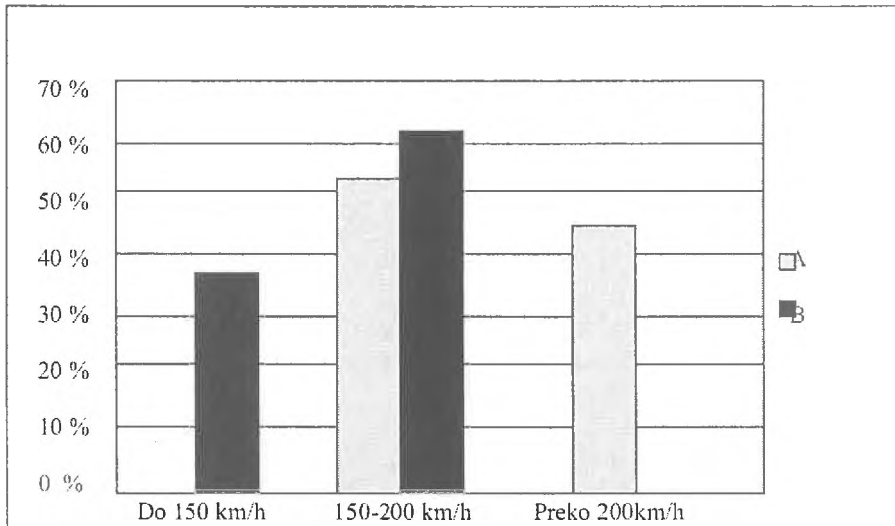
Na pitanje da li bi vozio automobil za neki auto klub ili reli utrku, 80% particijanata izjavljuje da bi vozilo. Na osnovu ovoga možemo konstatirati da bi se posebno iz grupe "A" mogao regrutirati kadar za legalne sportske utrke gdje bi sigurno postigli dobre rezultate, čemu bi doprinijelo poznavanje automobila, te njihova odvažnost i spretnost stečena „svakodnevnim treningom“ kroz utrkivanje po gradu i navikavanje na postizanja ekstremnih brzina. O tome govore sljedeći odgovori na pitanje;

Kojom si najvećom brzinom vozio svoj automobil u gradskoj vožnji te na otvorenoj cesti. Postignute brzine na otvorenoj cesti kod 40% particijanata su bile veće od 200 km/h, a njih 60% je vozilo između 150 i 200 km/h, U gradskoj vožnji 12,5% particijanata je vozilo brzinom većom od 200 km/h, 60% je vozilo od 150-200 km/h, a 1/3 brzinom do 150 km/h.

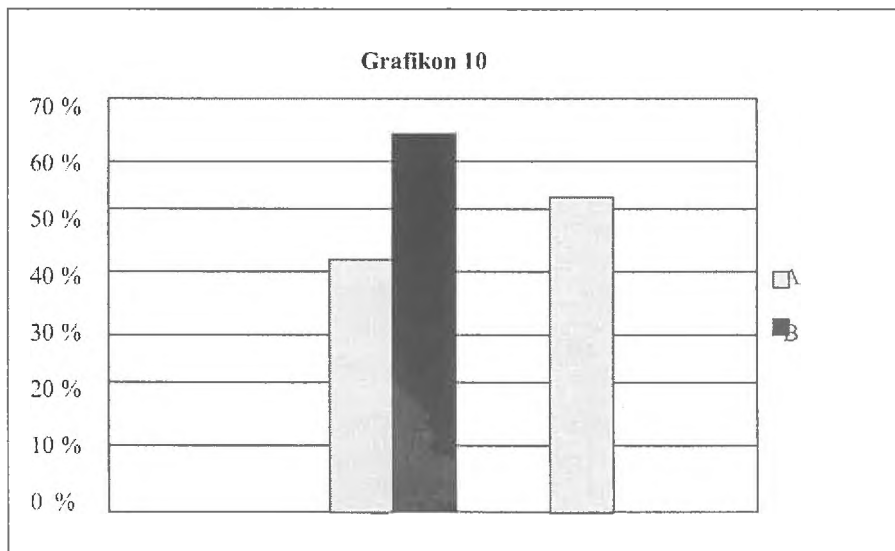
Na osnovu rezultata chi-kvadrat testa koji iznosi $X^2=17,485$ utvrdili smo da postoji statistički značajna razlika između grupe "A" i grupe "B" kod brzine postignute u gradskoj vožnji, gdje je skoro polovina particijanata grupe "A" (45,5%) u gradskoj vožnji vozilo preko 200 km/h, dok niti jedan participant iz grupe "B". Na osnovu ovoga možemo konstatirati da se pripadnici grupe "B" ne usuđuju postizati

ekstremne brzine u uvjetima gradske vožnje, ali i da to čine na otvorenoj cesti, pa je samo pitanje dana kada će se neki od njih iskušati u takvoj vožnji gradskim ulicama. Postojeći podaci nepobitno ukazuju da je ova kriminološka karakteristika progredijentna, u takvim socijalno patološkim situacijama "igranja sa životom" – svojim ali i životima drugih vozača i pješaka.

Grafikon 1 Brzine postignute po gradskim saobraćajnicama

Grafikon 2 Brzine postignute na otvorenoj cesti.

Da bi stekli uvid koliko su naši participanti spremni propagirati svoj način "trkačkog života" ostalim potencijalnim "drag vozačima", postavili smo pitanje,

Kada bi te neki mladi vozač pitao za mišljenje da li da se i on bavi "drag" utrkivanjima, što bi mu ti savjetovao?

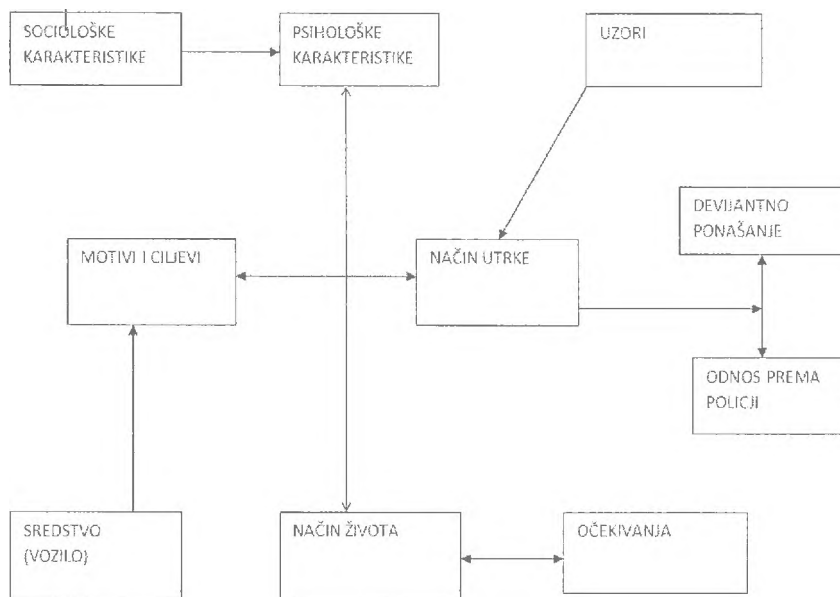
63,5% participanata propagira ovo svoje "zanimanje", pri čemu bi 45,5% objasnilo mlađem način utrkivanja, te 18% bi reklo da je to dobro, i savjetovao bi mu neka pokušaja.

Svega 1/3 od ukupnog broja rekla bi da je to loše. Statistički gledano ovaj utjecaj "uzora" vrlo je problematičan, da ne kažemo opasan, jer mladim nedozrelim ličnostima "ugled drag vozača" može biti ideal tip "hrabrog opasnog momka", a takvih smo se jedva počeli rješavati postepenim "topljenjem ugleda kriminalaca ratnih junaka.

S obzirom da se prema teoriji devijantnosti diferencijalne asocijacije delinkventno ponašanje uči najčešće imitiranjem stavova i uvjerenja drugih devijanata i kriminalaca koji su na dohvata saznanja mladom čovjeku, te da se kriminalna znanja i vještine stječu u kriminogenim situacijama i sredinama, to navedenu sklonost "drag vozača" da svojim "herojskim" pričama i ponašanjem "momka kojem nitko ništa ne može, a za policiju ga uopće nije briga "zaluđuju" maloljetnike, smatramo izrazito naglašenom kriminološkom karakteristikom ove skupine sarajevskih Schumacher –a (kako sami sebe vole nazivati).

Provjere u evidenciji MUP-a Kantona Sarajevo kad je riječ o uzrocima saobraćajnih nesreća, prvo mjesto zauzima neprilagođena brzina, a unutar nje nismo naišli na kategoriju naših ispitanika, niti policija ima bilo kakve informacije o njima.

HIPOTETSKI MODEL MEĐUSOBNOG UTJECAJA I POVEZANOSTI SOCIOPSIHOLOŠKIH KARAKTERISTIKA DRAG VOZAČA

Sociološke determinante posredno i direktno utječu na pojavu i razvoj takvih psiho(pato)loških karakteristika i međusobno su vezane s načinom života koji ovisno od očekivanja određuje dominantan životni stil. Mogućnost dolaženja do adekvatnog vozila i izvori sredstava za njegovo preuređivanje i održavanje, utječe tako da pojačava (potkrepljuje) početnu motivaciju, koju također pojačavaju i svi ostvareni ciljevi kroz svaku utrku. Što je utrka opasnija, brzina veća i ponašanje u vožnji rizičnije, to više rastu devijantni obrasci ponašanja, koji su naročito prijemčivi na uzore i njihov direktni i indirektni utjecaj. Delinkventni pokušaji, te kriminalne šanse i perspektive, iskazuju se kroz negirajući odnos, kako prema svom vlastitom i tuđim životima, tako i bagatelizirajući odnos prema policiji.

Hipotetski model smo naveli zato da ukažemo kako je posve nedostatan ovaj kriminološki fenomen tretirati samo kao kršenje prometnih propisa, koje bi mogle suzbiti represivne mjere policije i sudstva. On ima svoje znatno složenije uzroke u socijalno psihološkoj strukturi ovog dijela mladih koji posjeduju negativistički vrijednosni životni obrazac.

Također smatramo, da je već danas nužno u zakonodavnu regulativu ugraditi iskustva sudskih i policijskih organa SAD i nekih evropskih zemalja, kao i poduzimati

druge društveno korisne aktivnosti i mjere na suzbijanju širenja ove kriminološke pojave i devijantnog ponašanja kod nadolazećih generacija mladih.

ZAKLJUČAK

Provocirajuće "drag" utrkivanje postalo je u posljednje četiri godine zabrinjavajuća pojava u Sarajevu zbog izuzetno brze vožnje i egzibicionističkog ponašanja. Četrdesetak mladih vozača, koji pretežito u noćnim satima, posebno petkom i subotom, pretvaraju magistralnu sarajevsku ulicu u trkalište na kojem se od semafora do semafora postižu ekstremne brzine, te krše ostali saobraćajni propisi, svjesno dovode u opasnost vlastiti život i teško ugrožavaju sigurnost saobraćaja

Stil života ove skupine mladih u potpunosti određuje briga oko uređenja automobila i upražnjavanja utrkivanja sa drugim namjerno ili slučajno izabranim vozačima.

Po svojim drugim sociopsihološkim karakteristikama oni se ne razlikuju bitno od pripadnika svoje generacije. Kriminološke karakteristike prvenstveno proizlaze iz njihovog bezobzirnog kršenja saobraćajnih propisa, izuzetno rizične i egzibicionističke vožnje, pri čemu se uopće ne vodi računa o mogućim opasnostima po vlastiti i tuđi život, te u potpunom bagateliziranju policijske funkcije u reguliranju prometa. Poseban problem jeste što svojim brzim automobilima i svojom egzibicionističkom vožnjom i svojim "herojskim pričama" postaju uzor nadolazećim generacijama mladih vozača i stvaraju imidž hrabrih momaka koji opasno žive. Složenost uzroka njihovog takovog ponašanja leži u njihovoj izraženoj suicidalnoj sklonosti, što izuzetno dolazi do izražaja u grupi strastvenih trkača veterana za koje je utrkivanje sav životni smisao, a uređivanje automobila sav životni sadržaj. Ova pojava (drag racing) znatno ranije se je ispoljila u SAD i u razvijenim evropskim zemljama, te bi stoga trebalo što prije preuzeti i prilagoditi naše zakonske odredbe i poduzeti odgovarajuće mjere za njeno suzbijanje.

Prijedlog mogućih i potrebnih mjera i aktivnosti na prevenciji i suzbijanju pojave "drag" utrkivanja

Pored nužnog i hitnog mijenjanja i dopunjavanja postojećih zakonskih odredbi, kako je to učinjeno u zakonodavstvu SAD, bilo bi edukativno i korisno primjenjivati i metode i postupke koji se koriste u nekim evropskim razvijenim zemljama. Tako, na primjer, smatramo da bi bilo dobro uvesti kaznene poene posebno oštre za velika prekoračenja brzine u gradskoj vožnji uz mjeru oduzimanja dozvole, te progresivne mandatne kazne uz obavezu ponovnog polaganja vozačkog ispita.

S druge strane, bilo bi izrazito korisno poduzimanje edukativnih akcija na provjeravanju i izgradnji prometne kulture, kako vozača tako i pješaka, u čemu bi mediji mogli odigrati bitnu ulogu, posebno preko onog dijela štampe i onih TV emisija koje najviše konzumiraju mladi. Mogla bi se primijeniti i metoda (koja se primjenjuje u SAD) da se prekršioc ovog tipa dovedu kroz razgovor u lični odnos sa žrtvama brze vožnje i utrkivanja. Spominjemo i primjer organizacije MADD (Mother Against Drunk Drivers) koja provodi izvjesne oblike restorativne pravde. Mi bismo u našoj praksi mogli sigurno koristiti niz originalnih edukativno-represivnih postupaka, kao na primjer, obavezno prisustvovanje predavanjima iz domene regulacije saobraćaja, ili ilustrativnim prikazivanjem posljedica do kojih je dovela nesreća zbog prebrze vožnje i sl.

Kombinacija represivno-preventivnih mjera mogla bi biti usmjerena na ovu izrazito rizičnu grupu vozača, ali i na druge recidivističke prekršitelje, kao na primjer, vozače i pješake prolaznike kroz crveno svjetlo. Najdrastričnija takva mjera, a vjerojatno i najefektnija za "drag" vozače, bila bi ona koja se primjenjuje u Holandiji, gdje je zakonom predviđena mogućnost da se vozaču može oduzeti automobil, ako za dvostruko premaši dozvoljenu brzinu.

Ako se ova pojava utrkivanja i postizanja enormnih brzina posebno u gradskoj vožnji ne počne sistematski suzbijati sada, dok je još uvijek u ograničenom broju mladih vozača proširena, autori su uvjereni da ćemo se vrlo brzo susresti sa znatnim porastom teških prometnih nesreća zbog pretjerane brzine, pa će se činiti posve razumnim pribjegavanje i ovakvim drastičnim mjerama.

Da bi čitatelji dobili zoran uvid kako žive, misle, osjećaju i kako se ponašaju u vožnji ekstremni poklonici "drag" utrka dajemo u prilogu cjeloviti necenzurirani prikaz jednog intervjua sa mladićem, koji se smatra brojem jedan među sarajevskim "drag trkačima".

I N T E R V J U (s jednim od pripadnika "drag" trkača)

Pitanje: Možete li mi reći nešto o vašoj prošlosti , kako ste provodili djetinstvo?

Odgovor: Odrastao sam kao i svako drugo dijete, inače sam propalica, pa je bolje da me za školu ne pitate, razlikujem se od druge djece, jer sam uvijek bio vođa među njima, uvijek sam ja tukao, a mene nije niko. Uvijek sam bio predvodnik i kada treba praviti belaj, uvijek se pravio preko mene, uvijek ja smišljam kakav ćemo belaj praviti.

Pitanje,ima li neki događaj u Vašem životu koji vas je fascinirao i naveo da se trkate ?

Odgovor: Možda ima, ja sam kao mali provodio mnogo vremena sa starim koji je prilično brzo vozio i družio se sa ljudima koji su učestvovali u prijašnjem jugoslovenskom šampionatu reli automobila. Kao mali vozio sam karting i obožavao da vidim čak i prije rata kad oni stanu i trkaju se.

Pitanje: U čemu vidite najveću privlačnost utrkivanja po gradu?.

Odgovor:Volim brzu vožnju i volim to što se dešava od semafora do semafora, tad se osjećam dobro i slobodno i sve se svodi na dužinu od semafora do semafora.

Pitanje: Kakva je opasnost po mogućnost povređivanja i smrti u utrkivanjima,i kako bi to vi ocijenili?

Odgovor:Vrlo je opasno po mogućnost povređivanja, čak više opasno po mogućnost oduzimanja nečijeg ili svog života. Povrede koje bi nastale na ovim brzinama kojim ja vozim, bi vjerovatno završile smrću.

Pitanje: K:oliko se dugo bavite ovim utrkama?

Odgovor: Od 1996 godine.

Pitanje: U kojem automobilu se sada utrkujete ?

Odgovor: Golf A3 GTI 16v

Pitanje: : Šta imate od dodatne opreme i da li je automobil friziran i kolika je snaga?

Odgovor: Auto je friziran , fabrički ima 150 ks ,2000 kubika. Ja sam ga pojačao i sad ima 240 ks. Posjeduje svu fabričku dodatnu opremu : ABS, ESP, samoventilirajući

diskovi, ultralake felge, "speed up tuning "amortizere, čip, regulator pritiska goriva sa prenosnicom, kn filter i sportski auspuh.

Pitanje: :Da li je vozilo u Vašem vlasništvu?

Odgovor: Auto je moj.

Pitanje: Koliki su izdaci za ovaj automobil, gorivo , dijelovi?

Odgovor: Ako je sve uredi 1000 km mjesečno

Pitanje: Kako se finansirate ?

Odgovor: Svakako, snalazim se.

Pitanje: Koju kategoriju vozačke posjeduješ i od kada?

Odgovor: "B" kategorije, pa ne znam vozio sam 2 godine bez vozačke, ne znam tačno kad sam položio.

Pitanje: Kojom ste najvećom brzinom vozili kroz grad?

Odgovor: 248 km/h po gradu

Pitanje: A van grada?

Odgovor: 272 km/h, moj sat to nije mogao izmjeriti, ali je jaran vozio iza mene "porche" GT2 i on je vidio na svom satu.

Pitanje: Da li razmišljate o posljedicama brze vožnje?

Odgovor:Ne razmišljam, jer da sam razmišljao vjerovatno ne bih vozio.

Pitanje: Šta mislite o plakatima brzina ubija?

Odgovor: Mislim da su smiješni , u Njemačkoj su ti plakati dobri na plakatu su lešinari i crvi i piše : " samo naprijed trkači dajte gas mi čekamo na vas", ali na mene ne bi uticali.

Pitanje:Koji dio grada je najbolji za utrkivanje i zbog čega?

Odgovor: Televizija – Otoka, Titova, ne valjaju samo oni dijelovi gdje ima puno šahtova i gdje je neravna cesta.

Pitanje: Da li ste se utrkiivali i u nekim drugim gradovima van Sarajeva?

Odgovor: Jesam, ali oni su slabi, ne pratikuju takvu vožnju

Pitanje: Da li ste se utrkiivali van BiH?

Odgovor: Jesam, trkao sam se na čitavom Balkanu.

Pitanje: Do kada se mislite utrkiivati na ovakav način ?

Odgovor: Dok se ne smotam oko svoje bandere.

Pitanje: Na koji način se najradije utrkiujete?

Odgovor: Od semafora do semafora se pokazuje jačina automobila, a na otvorenom stabilnost, a puno novca sam uložio i na jednu i na drugu osobinu.

Pitanje: Da li postoji neka osoba protiv koje se najviše volite utrkiivati ?

Odgovor: U gradu nema, ali volim se trkati protiv nafuranih osoba koji dođu iz inostranstva sa skupim autima i imaju onaj provokativni osmijeh: ko sad ću ja tebe poderati, šta ćeš ti s tim golfom, a poslije trke kad ih poderem, taj osmijeh im nestane, jedino sto im mogu reći je, dobrodošli u Sarajevo.

Pitanje: Imate li neke posebne planove za budućnost?

Odgovor: Nemam

Pitanje: Da li se bavite nekim drugim sportovima?

Odgovor: Da, bavim se borilačkim sportom, karateom najviše, pomalo "tai boxom".

Pitanje: Da li imate stvarnih prijatelja među trkaćima?

Odgovor: U Sarajevu nemam nijednog, svi su ljubomorni na mene.

Pitanje: Gdje i koliko često izlazite?

Odgovor: Izlazim petkom i subotom sa djevojkom i sa jednim prijateljem izlazim po gradu .

Pitanje: Možete li opisati jedan ponedjeljak ili utorak?

Odgovor: Budim se oko 12 , pošto sam nezaposlen, doručkujem nekad, nekad ne ,nađem se sa djevojkom, onda nešto radim oko auta, naveče obiđem ceste da vidim imali nešto novo i onda provedem noć pretežno ne spavajući.

Pitanje: Možete li opisati subotu?

Odgovor Subota je već nešto drugo, po danu spremam auto za naveče, jer je tada najveća navala trkača i protivnika, svodi se na provjeru svega na autu, onda izađem sa djevojkom, posle toga je već 12 sati, ponoć, onda kružim i tražim moguće protivnike.

Pitanje: S kim sada živite?

Odgovor: S majkom, ocem i sestrom.

Pitanje: Šta je po zanimanju Vaš otac?

Odgovor: Cvjećar

Pitanje: Da li su Vaši roditelji provodili dovoljno vremena sa vama ?

Odgovor: Jesu

Pitanje: Gdje ste bili za vrijeme rata?

Odgovor: U Sarajevu

Pitanje: Da li je Vaša porodica kompletna?

Odgovor: Da

Pitanje: Kakav je bio Vaš odnos sa ocem kad ste bili u dobi od 13 – 18 godina ?

Odgovor: Blizak.

Pitanje: Imate li neku ozbiljnu vezu?

Odgovor: Imam djevojku sa kojom se odlično slažem.

Pitanje: Da li ste se već ženili ili rastavljali?

Odgovor: Ne

Pitanje: Da li Vam je neki trkač posebno drag?

Odgovor: Schumacher zato što je brz i trka se glavom, a ne samo mašinom

Pitanje: Šta mislite o filmu "Brzi i opasni?"

Odgovor: Dobar, predstavlja život osobe koja se trka po gradu

Pitanje: Imate li nekih zdravstvenih problema?

Odgovor: Ne, samo glavobolje i nesаницe.

Pitanje: Pušite li?

Odgovor: Ne

Pitanje: Pijete li alkoholna pića?

Odgovor: Ne

Pitanje: Jeste li probali marihuanu?

Odgovor: Ne

Pitanje: Šta mislite o legalizaciji marihuane?

Odgovor: Ne volim narkomane, treba ih sve pobiti.

Pitanje: Da li ste aktivni član navijačke grupe?

Odgovor: Ne

Pitanje: Koliko vremena trošite na auto dnevno?

Odgovor: Od 24 sata trošim 12

Pitanje: Uzimate li neke časopise?

Odgovor: Uzimam ali izvana, jer mi mogu pomoći oko performansi i stabilnosti auta, a ovi ovde nemaju pojma o čemu pišu.

Pitanje: Šta biste rekli nekom kad bi htio da počne da se trka?

Odgovor: Da treba uložiti puno sebe u to

Pitanje: Koje su tri osobine koje bi trebao imati svaki trkač i tri koje ne bi?

Odgovor: Refleksi, ljubav prema autu i ne biti nafuran. droga, alkohol, prevelika samouvjerenost ne idu u ovakvim utrka.

Pitanje: Da li ste napravili neke veće prekršaje u saobraćaju?

Odgovor: Prekoračenje brzine 248 km/h kod Vjetrenjače

Pitanje: Da li ste kršili semaforску signalizaciju?

Odgovor: Samo ako vozim prebrzo, pa ne mogu stati, inače ne volim prolaziti kroz crveno

Pitanje: Da li ste preticali preko pune linije?

Odgovor: Jesam i kroz tunele

Pitanje: Da li biste se prestali utrkivati i praviti prekršaje kada bi se napravila staza za utrkivanje ili oslobodio neki dio ulice?

Odgovor: Ne, jer uvijek neko dođe sa strane i sa semafora.

Pitanje: Da li biste željeli voziti za neki tim ?

Odgovor: Ne, oni su jako spori za mene.

Pitanje: Koja je Vaša najvažnija odluka u životu?

Odgovor: Ima ih par , recimo da su one bile o životu i smrti nekih drugih ljudi

Pitanje: Kakav je Vaš pogled na svijet?

Odgovor: Dabogda izbio atomski rat i svi pomrli sem žohara, ne podnosim sebe tako da ne volim ni svijet.

Pitanje: Šta očekuješ od budućnosti za 10-15 godina?

Odgovor: Očekujem da ću biti mrtav.

Pitanje: Šta mislite o smrti?

Odgovor: Ne bojim se smrti, ona je tu čitav život uz mene

Pitanje: Šta bi voljeli uraditi u životu prije smrti?

Odgovor: Sve u životu sam već uradio

Pitanje: Koje tri stvari bi voljeli uraditi u životu prije smrti?

Odgovor: Poljubiti majku, oca, sestru, djevojku i reći da ne plaču, jer nisam vrijedan toga.

Pitanje: Da li je bilo grešaka u vašem životu do sada?

Odgovor: Jeste, bilo je velikih grešaka.

Pitanje: Jeste li zadovoljni sa svojim životom sada ?

Odgovor: Ne osjećam se zadovoljnim, više bih volio da sam mrtav, nego što sam živ.

Pitanje: Imate li nekih velikih briga u životu?

Odgovor: Kada preguliš neke velike stvari i brige u životu , onda su sve ostale stvari sitnice.

Pitanje: Šta mislite kakva je povezanost među trkačima?

Odgovor: Slaba je povezanost to su jedni obični mahalci više rade jezikom nego što rade autom.

Pitanje: Šta mislite o policiji?

Odgovor: Čast izuzecima, ali mislim da je većina običan iskompleksiran šljam.

Pitanje: Ima li nešto što bi dodali a nije spomenuto u ovom razgovoru?

Odgovor: Znam da je trkanje opasno , ilegalno i nezakonito, ali trkanje je postalo sastavni dio mog života bez toga ne bih mogao, radije bih bio mrtav nego da prestanem sa trkanjem. Jedino se dobro osjećam kad gume škripe, kada je kazaljka u crvenom polju obrtaja, kad prelazim 200 km/h

Na osnovu ovoga intervjua obavljenog sa jednim od pripadnika strastvenih "drag" trkača prof.dr. Slobodan Loga je dao svoje mišljenje koje glasi:

"Psihijatrijsko mišljenje koje se daje samo na osnovu datog intervjua koje nije strukturirano od strane psihijatra nije u potpunosti vjerodostojno. Ipak na osnovu datih odgovora najvjerovatnije se radi o depresivnom poremećaju ličnosti i nesvesnim suicidalnim tendencijama."

Na kraju valja spomenuti da je ideju za ovo istraživanje i izuzetnu suradnju sa participantima dao i ostvario Edvin Kutlovac diplomirani kriminalist.

Biografija

Kutlovac Edvin Diplomirani Kriminalist.

Diplomirao na Fakultetu kriminalističkih nauka Univerziteta u Sarajevu januara 2003. godine.

Zaposlen u Centralnom istražnom uredu Granične policije Bosne i Hercegovine, viši inspektor.

edvin_kuki@yahoo.com

Vladimir Obradović Doktor psiholoških nauka na Univerzitetu u Zagrebu. U svojoj plodonosnoj naučnoj karijeri provodio je broja pretežno survey istraživanja, isključivo sociološke i kriminološke tematike, koja su korištena u tadašnjim javnim raspravama i objavljivana u znanstvenim i stručnim časopisima. Od 1987. godine na Sveučilištu u Zagrebu izabran je u zvanje višeg znanstvenog suradnika iz područja Sociologije i grane Metodologija društvenih istraživanja, a Fakultet političkih znanosti ga izabire za izvanrednog profesora za predmet Metodologija društvenih istraživanja. Od izbora u znanstveno zvanje bio je autor i koautor u velikim sociološkim istraživanjima, te surađuje u svojstvu metodologa u raznim empirijskim istraživačkim projektima. Od strane Instituta za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu izdane su mu tri knjige iz tematike položaja mladih: Društveno ekonomski položaj zaposlene omladine 1986, Teorijsko metodološka studija društvenog položaja mladih 1987., Fragmenti omladine 1988., Interesantno pomena je da je izvjestan period proveo na Fakultetu kriminalističkih znanosti u Zagrebu čiji je osnivač i prvi dekan u periodu 1989.-1992. godine. Aktivan profesorski angažman, koji je trajao neprekidno od 1984. do 2008. godine, ukazuje na znanstveno nastavno iskustvo predavača iz različitih, ali srodnih, tematskih područja; sociologije, metodologije društvenih istraživanja, psihologije, komunikologije i kriminologije.

Naročito aktivan doprinos bosanskohercegovačkoj kriminologiji daje u periodu od 1998. do 2008. godine kao vanredni profesor Fakulteta kriminalističkih nauka Univerziteta u Sarajevu, kada preduzima veći broj istraživanja iz kriminološke tematike te ga se slobodno može svrstati u jednog od protagonista nove bosanskohercegovačke kriminologije zasnovane na empirijskim istraživanjima. Trenutno živi i radi u Zagrebu.

vladimir.obradovic@zg.t-com.hr

ANALIZA I KOMPARATIVNI PRIKAZ IMPLEMENTACIJE KRIMINALISTIČKO-OBAVJEŠTAJNIH POSLOVA U BiH

ANALYSIS AND COMPARATIVE PRESENTATION OF THE IMPLEMENTATION OF CRIMINAL INTELLIGENCE IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Damir BEVANDA

Sažetak

Kriminalističko-obavještajni poslovi predstavljaju nezaobilazan institut u suzbijanju međunarodnog, transnacionalnog i unutargraničnog organiziranog kriminaliteta. Kriminalističko-obavještajni poslovi provode se na dvije razine: taktičkoj i strateškoj. Taktički poslovi su potpora koju kriminalističko-obavještajni odsjek daje operativnim odsjecima ili istražiteljima za vrijeme trajanja istrage. Strateški poslovi pružaju pregled dosega i dimenzija kriminalnih aktivnosti, kako bi pomogao u razvoju politike policijskih poslova usmjerene na pružanje učinkovitih strategija suzbijanja kriminalnog ponašanja na društvo. Poslovni model vođenja policijskih poslova temeljem intelligenca jest najviša razina korištenja kriminalističko-obavještajnih poslova u strateškom smislu.

Moderne policijske agencije u zapadnim demokracijama koriste institut kriminalističko-obavještajnih poslova već više desetljeća, a u 21. stoljeću uvodi se u policijske agencije u Bosni i Hercegovini. Autor analizira implementaciju kriminalističko-obavještajnih poslova u Upravama policije Ministarstava unutarnjih poslova Hercegovačko-neretvanske, Zapadno-hercegovačke i Hercegbosanske županije. Analizom korelacija utvrđena je statistički značajna povezanost odnosno kauzalna veza između kaznenih djela općeg kriminaliteta i ukupne mase kriminaliteta u sve tri promatrane uprave policije. Također, u sve tri uprave policije utvrđeno je postojanje kauzalne veze između imovinskih kaznenih djela i općeg kriminaliteta. S druge strane statistički značajna korelacija djela organiziranog, gospodarskog, odnosno kriminaliteta sa informativnim deficitom po pitanju prijava nadležnim tijelima utvrđena je jedino u Upravi policije HNŽ. Analiza trenda pisanja kriminalističko-obavještajnih izvješća pokazuje nedostatak povratnih informacija kao jedan od faktora koji utječu na gubitak voljnog momenta za kriminalističko-obavještajni rad kod policijskih

službenika. Anketiranjem rukovoditelja kriminalističko-obavještajnih poslova dobija se uvid u objektivne okolnosti koje mogu utjecati na bolji/lošiji rad primjerice: organizacijska struktura odsjeka, položaj unutar organigrama uprave policije, sigurnost uredskih prostorija, određenih operativnih načela, stanja obučenosti itd.

Ključne riječi

kriminalističko-obavještajni poslovi, vođenje policijskih poslova temeljeno na inteligenciju, organizirani kriminalitet, Bosna i Hercegovina

Abstract

Criminal intelligence represents unavoidable institute in suppression of international, trans-national and domestic organized crime. Criminal intelligence is conducted on two levels: tactical and strategic. Tactical intelligence is the support given by the criminal intelligence section to operational sections or investigators during the investigation. Strategic intelligence provide an overview of the scope and dimension of criminal activity in order to support the policy development aimed at providing effective strategies in suppression of criminal behaviour at society. Business model of intelligence-led policing is the highest level of using the criminal intelligence in strategic sense.

Modern police agencies in western democracies has been using the institute of criminal intelligence for several decades, and in 21st century it is introduced in police agencies in Bosnia and Herzegovina. Author analyzes the implementation of criminal intelligence in the Police Authorities of the Ministries of Home Affairs in Herzegovina-Neretva Canton, West-Herzegovina Canton and Herzeg-Bosnia Canton. Correlation analysis detected the statistically significant connection, i. e. causal connection between criminal act of classic crime and total mass of crime in all three observed police authorities. Also, in all three police authorities, the existence of causal connection was detected between property crime and classic crime. On the other hand, statistically significant correlation of the organized, white-collar crime, i. e. the crime with information deficit regarding the reports towards the responsible authorities is detected only in HNC Police Authority. Trend analysis of writing the criminal intelligence reports shows lack of the feedback as one of the factors that influence the losing the will for criminal intelligence work at police officers. Taking a poll among managers of criminal intelligence gives an insight into objective circumstances that can influence better/worse work, for instance: organizational structure of the section, position within the organization chart of the police authority, security of office-premises, certain operational principles, level of being trained, etc.

Key words

criminal intelligence, intelligence-led policing, organized crime, Bosnia and Herzegovina

UVOD

Tijekom proteklih 50 godina, transformacije u društvu determinirale su transformaciju kriminaliteta koja se manifestirala u promjenama strukture, načina i stupnja organiziranosti, načina djelovanja, intenziteta, mobilnosti, orijentacije itd. Što je determiniralo i promjene u radu policije. Sve veći udio organiziranog kriminaliteta u ukupnom kriminalitetu nužno dovodi do potrebe za mijenjanjem strategija i poslovnih modela rada policije. Dinamika promjena je izrazito intenzivna. Promjene u radu policije kretale su se od isključivo represivnog pristupa sa početka 20-ih godina prošlog stoljeća, kombiniranog preventivno-represivnog pristupa iz druge polovice prošlog stoljeća do modernog, preventivnog, proaktivnog rada policijskih agencija. Jedan od značajnih, djelotvornih, te u modernom radu policije nezaobilaznih, segmenata jesu kriminalističko-obavještajni poslovi. Uvođenje novih metodoloških aspekata rada u bilo kojoj organizaciji, pa tako i u policijskim sustavima, trebala bi pratiti permanentna evaluacija postignutih dosega. Kroz ovaj rad nastojali smo prikazati učinke uvođenja kriminalističko-obavještajnih poslova u policijske organizacije u Bosni i Hercegovini. Petogodišnje razdoblje od uvođenja dovoljno je za prvu evaluaciju i eventualne promjene neučinkovitih segmenata u cilju unapređenja rada.

Obavještani proces, pa tako i kriminalističko-obavještajni je sastavljen od serije međusobno povezanih funkcija ili aktivnosti: planiranja, prikupljanja, ocjene, obrade, analize, izvješćivanja (diseminacije) i reevaluacije, najčešće prikazivanih kao općepoznati obavještajni ciklus. Prikupljanje sirovih podataka ili informacija jest početna faza obavještajnog procesa koja da bi bila efektivna mora biti planirana i fokusirana. Aktivnosti prikupljanja podataka uključuju otvorene i prikrivene metode, kao i koordinaciju neobavještajnih elemenata agencija za sprovođenje zakona. Potom slijedi uvođenje, koje je prvi korak u procesu prevođenja informacija u obavještajne informacije. Uvođenje je puno više od jednostavnog pohranjivanja materijala u fajlove. Informacije moraju biti ocijenjene, aranžirane u dosjee tako da mogu biti brzo ponovno izvučene i kros-indeksirane kako bi se veze između elemenata podataka mogle uspostaviti. Analiza je funkcija koja sastavlja dijelove informacija od više izvora na način kako bi pokazali obrazac ili značenje. Esencijalna funkcija obavještajnog procesa za menadžment jest reevaluacija.

Obavještajni rad u policijskim poslovima u zapadnim zemljama započeo je vrlo rano.¹ Konture kriminalističko-obavještajnih poslova u ranijim policijskim sustavima (prije 90-ih godina) na našim prostorima, bar što se tiče faze prikupljanja podataka, nalazimo u operativnoj kontroli, "koja je sustav operativno-taktičkih radnji i mjera putem kojih Služba javne sigurnosti smišljeno i planski dolazi do saznanja o kriminalnim žarištima, kriminalnim sredinama i kriminalnoj djelatnosti kao pojavi

¹ Gill (1998) je pronašao kako policija u Kanadi koristi osnovne obavještajne tehnike od kasnih 1950-ih i specifične obavještajne jedinice od ranih 1960-ih, ali malo je poznato o njihovim operacijama.

koja još nije evidentirana ili konkretizirana u obliku pojedinačnih prijavljenih kriminalnih događaja" (Perić, 1987, s. 117). Prikupljeni podaci su analizirani i na određeni način stavljeni u uporabu, ali ne na efektivan način koncepcije kriminalističko-obavještajnog rada. Za istaći je bitno da kroz kriminalističko-obavještajne poslove kriminalistička policija vrši svoju Zakonom o kaznenom postupku propisanu heurističku funkciju i to prvenstveno u suzbijanju organiziranog kriminaliteta gdje Pavišić (2002, s. 20) ističe da je "znatno veća sloboda djelovanja, i znatno su veći, prevladavajući zahtjevi otkrivanja novog, nepoznatog". Silogističku funkciju vrše drugi specijalizirani linijski odjeli.

Kriminalističko-obavještajni poslovi provode se na dvije razine: taktičkoj i strateškoj. Taktički poslovi direktno doprinose uspjehu na trenutnom cilju agencije za sprovođenje zakona. U taktičkom smislu krim. obavještajni poslovi smjeraju prikupljanju obavještajnih podataka od koristi za uspješno rješavanje pojedinačnih, akutnih slučajeva. Strateški krim. obavještajni poslovi su najviša forma obavještajnog procesa. To je ukupnost obavještajnih analiza u cilju sačinjavanja analitičke prosudbe o aspektu glavnog cilja agencije za sprovođenje zakona. "Dok strateški proizvod ponekad može biti od koristi policajcima na cesti, glavni klijenti su obično srednji i visoki menadžment koji je nadležan za postavljanje prioriteta u resursima za sljedeću godinu ili dvije" (Ratcliffe 2005, s. 440).

Gill (1998) ističe definicije taktičkog i strateškog intelligenca koje koristi RCMP², gdje je taktički intelligenca načelno istražni alat, odnosno potpora koju daje analitička jedinica ili kriminalističko-obavještajni odsjek operativnim odsjecima ili istražiteljima za vrijeme trajanja istrage. Strateški intelligenca je alat menadžmenta, koji pokušava pružiti pregled dosega i dimenzija kriminalnih aktivnosti, kako bi pomogao u razvoju politike policijskih poslova usmjerene na pružanje učinkovitih strategija koje se bave ukupnim troškovima i učincima kriminalnog ponašanja na društvo.

Rudman (2004) kriminalističko-obavještajne proizvode razdvaja u četiri generalne kategorije:

1. Indikativne ili opominjuće informacije koje sugeriraju nove operacije od strane organiziranog kriminaliteta. Mogu biti fragmentarne i često nemoguće za trenutno potkrepljivanje.
2. Taktičke informacije koje imaju trenutni zahtjev za djelovanje. S obzirom da obavještajne jedinice ne bi trebale biti jedinice koje postupaju, ova vrsta informacija bi se trebala prosljediti do onih elemenata agencije koji će djelovati. Taktičke informacije mogu dovesti do uhićenja ili mogu dovesti do daljnjeg prikupljanja informacija i naknadnih uhićenja.

² Royal Canadian Mounted Police – Kraljevska kanadska policija

3. Strateške informacije koje se prikupljaju dugi period vremena i sastavljaju od strane analitičara kako bi indicirale novi (ili novootkriveni) obrazac aktivnosti organiziranog kriminaliteta. Koriste ih rukovoditelji agencija u planiranju strategija svoje agencije u alokaciji resursa za budući period vremena.
4. Dokazne informacije. Kako i naziv indicira informacije u ovoj kategoriji su činjenične i precizne. Mogu se prezentirati na sudu.

Priroda kriminalističkih problema kojima se naročito bave kriminalističko-obavještajne jedinice su često od "male vidljivosti" (npr. droga, prostitucija, krijumčarenje, pranje novca) i zato visoki menadžment i upravljači politike mogu bolje odgovoriti direktno na brigu javnosti i medija o "visoko vidljivom" uličnom kriminalitetu (Gill, 1998). Političari općenito vole programe sa:

- trenutnim rezultatima;
- fokusom na ishodima koji se mogu brojati;
- senzacionalizmom;
- pogledom na trenutne dnevne probleme (Lab, 2004).

S druge strane poseban interes kriminalističko-obavještajnih poslova čine upravo tržišna kaznena djela. Stelfox (1998) pod tržišnim kaznenim djelima podrazumijeva djela počinjena sa aspekta snabdijevanja zainteresiranih kupaca putem nezakonitog načina ili proizvoda. Ona uključuju široki niz kršenja zakona kao što su: trgovina drogom, snabdijevanje vatrenim oružjem, proizvodnju i distribuciju pornografske literature, krivotvorene proizvode, ukradena dobra itd. Ona također uključuju pružanje usluga kao što je izvođenje ilegalnih migracija i prostitucija.

Zemljopisna karakteristika Bosne i Hercegovine koja se nalazi na "Balkanskoj ruti" krijumčarenja roba i ljudi dovodi policijske organe u državi upravo u poziciju nužne potrebe za jačanjem kriminalističko-obavještajnog sektora kako bi se na kvalitetan način suprostavilo organiziranom kriminalitetu, ne samo u BiH i regiji već i na širem, globalnom planu. Na sreću u Bosni i Hercegovini kao i u većini država regije nije registrirano djelovanje tradicionalnih kriminalnih udruženja, a vrlo su rijetki slučajevi profesionalnih kriminalnih udruženja koja su specijalizirana za bavljenje jednom ili više posebnih kriminalnih djelatnosti, bez posebnog vremenskog i taktičkog kontinuiteta, etičkog kriminalnog kodeksa i dr. Uglavnom ili u gotovo svim slučajevima radi se o prilagodljivom tipu kriminalnog udruženja čija "organizacijska struktura je vrlo fleksibilna i posve se prilagođava uvjetima koji garantiraju u datom vremenu i prostoru najveću kriminalnu dobit. U takvim kriminalnim udruženjima nisu bitno izražena hijerarhijska i strogo subordinirauća obilježja" (Sačić, 1997, s. 4).

Sve veći broj kaznenih djela i pojava oblika kriminaliteta počinje dobivati konture organiziranosti i ovakva okolnost zahtijeva od policijskih agencija prilagođavanje pretpostavljenim sigurnosnim izazovima. Posebno jedna odlika organiziranog

kriminaliteta dolazi do izražaja, a to je prikrivenost. U svezi s tim dolazi i do informacijskog deficita kod policijskih organa koji se mora kompenzirati na adekvatan način i adekvatnom metodologijom rada. Jedan od prepoznatih i usvojenih metodoloških pristupa jesu kriminalističko-obavještajni poslovi, koji smjeraju prikupljanju, obradi, analiziranju podataka i dostavljanju obavještajnih informacija svojim krajnjim korisnicima, uglavnom institutima koji su postavili zahtjeve za prikupljanje podataka.

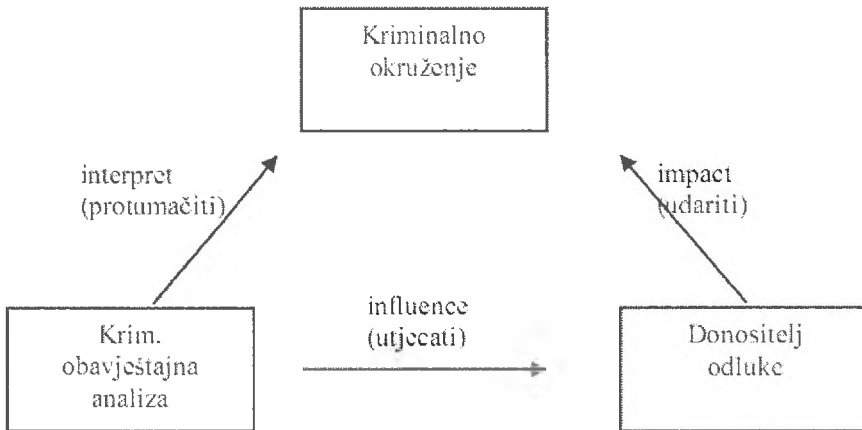
Poseban značaj pridaje se organizaciji i rukovođenju policijskih poslova temeljeno na *intelligencu (Intelligence-led policing)*.³ Radi se o novom poslovnom modelu vođenja policije čije su se naznake u Velikoj Britaniji pojavile prije 1990-ih (Ratcliff, 2005). Vođenje policijskih poslova temeljem *intelligencu* koristi kriminalističko obavještajne informacije za strateško planiranje i alokaciju resursa, tako da se istražne aktivnosti koriste u cilju targetiranja pravih počinitelja i predviđanja novonastajućih područja kriminaliteta (Ratcliff, 2008). Dalji aspekt vođenja policijskih poslova temeljem *intelligencu* je koncentracija na produktivnim i tvrdokornim počiniteljima. Ratcliff (2008) je izračunao kako mali broj počinitelja čini glavninu kaznenih djela na nekom području,⁴ te je sukladno tomu uhićenje karijernih kriminalaca, a ne istraživanje pojedinih, već počinjenih kaznenih djela najefikasniji način za reduciranje kriminaliteta. Unošenje razdora unutar uobičajenih kriminalnih aktivnosti i stavljanjem pojedinca, skupine, organizacije van okvira mogućeg djelovanja direktno snižava razinu kriminaliteta na najefikasniji način, koji se objašnjava sustavom lijevka kriminaliteta.⁵

³ Ovdje namjerno koristimo riječ *intelligence* budući da nema jednoznačnog termina u BHS jezicima kojim bi se opisala ukupnost pojma što ga ovaj izraz engleskog govornog područja podrazumijeva. Engleski termin podrazumijeva obavještajni proces, proizvod i strukturu kao tri bitne odrednice. Dakle, gore spomenuta sintagma na engleskom jeziku u prijevodu na domaće jezike podrazumijevala bi da se radi o poslovnom modelu upravljanja policijom temeljenom na kriminalističko-obavještajnom procesu i kriminalističko-obavještajnim proizvodima - obavještajnim informacijama. U različitim područjima društvenog djelovanja za termine engleskog i dr. jezika za koje se ne može ponaći adekvatan termin na domaćem jeziku tijekom vremena usvajaju se pojmovi u izvornom obliku kao što su marketing, management, hardware, software, itd. U oblasti sigurnosti i kriminalistike pojam *intelligence* bi se zbog adekvatne konverzacije već trebao nalaziti u uporabi u domaćim jezicima, te ga preferiramo pred svim drugim domaćim izvedenicama.

⁴ Istraživanje karijernih kriminalaca se najbolje može sažeti kao 6% populacije čini oko 60% kriminaliteta.

⁵ Generalizacija prema kojoj se na svakih počinjenih 1000 kaznenih djela, oko 410 prijavi policiji, 287 ulazi u službene zapise kriminaliteta, 75 je otkriveno i rasvijetljeno od strane policije, počinitelji su prijavljeni od strane policije u 37 slučajeva, u 21 slučaju počinitelji se stvarno pojavljuju na sudu, 15 od njih rezultira sa presudom kriv, a u samo 4 od originalnih 1000 slučajeva počinitelj dobija zatvorsku kaznu.

Slika 1 – 3i model

Izvor: Ratcliffe, 2008, s. 110

Ratcliff (2008) prefira ovaj poslovni model pred drugim modelima organizacije rukovođenja policijskim poslovima⁶ i unutar toga predlaže 3i model (slika 1). Naziv ovog modela dolazi od engleskih riječi interpret (protumačiti), influence (utjecati) i impact (udariti). Kriminalističko obavještajni odjeli provodeći svoje mjere i radnje (prikupljanje, obradu i analizu podataka) tumače kriminalno okruženje na području svog djelovanja i na temelju tako prikupljenih i analiziranih podataka dostavljaju finalni obavještajni proizvod s ciljem utjecaja na donositelja odluke, odnosno rukovoditelja policijskog organa kako bi organizirao posao, odnosno planirao i rasporedio resurse u smislu optimalnog udara na kriminalno okruženje. Ako se želi istinsko vođenje policijskih poslova temeljeno na inteligenciju sve tri komponente 3-i modela moraju postojati.

Mjerila razbijanja organiziranog kriminaliteta su izrazito relativna.⁷ Tradicionalna mjerenja broja riješenih kaznenih djela, presuda i uhićenja, kao i količine zaplijene

⁶ Vidi (Ratcliff, 2008, s. 65-82) Komparativni prikaz ILP sa Standardnim modelom policijskih poslova, Policijskim poslovima okrenutim zajednici, Problemski-orijentiranim policijskim poslovima, Compstat.

⁷ Npr, u kasnim 1980-im DEA je osnovala vlastitu banku u sting operaciji kako bi dovela u iskušenje narkokrijumčare da peru novac. Operacija Green Ice (Zeleni led) je bila tako uspješna da su prikriveni istražitelji oprali 20 milijuna US\$ novca kolumbijskih narko-kartela. Operacija Green Ice je u konačnici dovela do uhićenja sedam vrhunskih finansijskih menadžera Kali kartela, zaplijenom više od 50 milijuna US\$ u imovini širom svijeta i uhićenjem 177 osoba. Naknadna operacija Green Ice II, postigla je dodatnih 109 uhićenja i zaplijenu preko 13.000 funti kokaina (op.a. 5.900 kg) i 15,6 milijuna US\$ gotovog novca. Po svim tradicionalnim mjerilima ovo su bile uspješne operacije, kako bilo Levi i Maguire (Levi, M., & Maguire, M. (2004). Reducing and preventing organized crime: An evidence-based critique. *Crime, Law and Social Change*, 41 (5), 397-469.) su naglasili da su zapljene bile neznačajne s obzirom da Ujedinjeni Narodi procijenjuju kako je godišnji profit Kali kartela oko 300 milijardi US\$ (Ratcliffe 2008, 205).

robe nezakonitog porijekla su nužna, ali ne dovoljna za razumijevanje utjecaja provođenja zakona kojem nedostaje kontekst.⁸ Poseban problem čine tržišna kaznena djela gdje ne postoje precizna sredstva za mjerenje opsega tržišnog tipa djela. Brojke zapljena pokazuju minimum količine roba u ovim tržištima (Stelfox, 1998). S druge strane "obavještajni poslovi su često ukratko anonimni poslovi i svakako poslovi gdje se uspjeh ne može mjeriti statistički ili po naslovima, ili dajući medalje ili uvažavanje" (Rudman, 2004, s. 70). Pitanja povjerljivosti ograničavaju pristup policijskim informacijama akademskim istraživačima. Većina akademskih autsajdera ostaje u nemogućnosti da pristupi osnovnim podacima dobivenim tajnim nadzorom kroz prikrivena opserviranja, infiltracije, informatore, prebjege, prisluškivanja telefona, skrivene mikrofone i druge istražiteljske tehnike (Klerks, 2007). Također, pisanje i istraživanje o provođenju policijskih poslova koncentriralo se na policijske aktivnosti mnogo više nego na informacije i obavještajne aktivnosti (Gill, 1998). Iz navedenih razloga razvidno je da je metodologija za analizu implementacije kriminalističko-obavještajnih poslova specifična i da može obuhvatiti neke dimenzije i aspekte, a nikako dati jednoznačan odgovor.

METODOLOGIJA

Kriminalističko-obavještajni poslovi u XXI. stoljeću svoju funkciju u suzbijanju organiziranog kriminaliteta našli su u svim agencijama za sprovođenje zakona u Bosni i Hercegovini. Oformljenjem specijaliziranih odjela-jedinica koje se bave prikupljanjem i analizom kriminalističko-obavještajnih podataka bez sumnje prepoznata je važnost i značenje ove vrste metodološkog pristupa u radu policije. Korištena metodologija istraživanja implementacije kriminalističko-obavještajnih poslova treba dati odgovor na pitanja:

- ispunjavaju li kriminalističko-obavještajni poslovi zadatak im funkciju suvremenih sigurnosnih izazova suzbijanja organiziranog kriminaliteta;
- koje objektivne značajke nedostaju trenutnim modalitetima ustroja i rada, a čije ispunjenje bi moglo doprinijeti boljim rezultatima rada?

Predmet istraživanja predstavljaju tri zasebne, neovisne policijske organizacije sa južnog područja Bosne i Hercegovine, odnosno Uprave policija Ministarstava unutarnjih poslova Hercegovačko-neretvanske županije, Županije zapadno-

⁸ Castle (2008, s. 141-142) kao dobru metodu navodi SLEIPNIR koju koristi kriminalističko-obavještajna zajednica Kanade. SLEIPNIR metoda pruža dobro-artikulirani poboljšani set operativnih definicija ili "poslovnih pravila" koji se odnose na attribute organiziranih kriminalnih skupina (uključujući nasilje, korupciju, mobilnost, koheziju, specijalizirane vještine i druge kapacitete) koji se mogu pratiti kroz vrijeme. No ona zbog navedenog nije prikladna za akademska istraživanja i također ima druge nedostatke.

hercegovačke i Herceg-bosanske županije (u daljem tekstu HNŽ, ŽZH i HBŽ). Što se tiče političke organizacije radi se o tri županije-kantona u okviru Federacije Bosne i Hercegovine. U kriminalističkom smislu suvremenih sigurnosnih izazova manifestiranih transnacionalnim organiziranim kriminalitetom područje istraživanja nalazi se na "Balkanskoj ruti" kretanja krijumčarenih roba i ljudi.

Razlog izbora za analizu implementacije kriminalističko-obavještajnih poslova putem navedenih agencija za sprovođenje zakona nalazimo u činjenici da se radi o temeljnim policijskim organizacijama koje u svojoj organizacijskoj strukturi imaju sve elemente koji bi trebali sudjelovati u prikupljanju obavještajnih podataka (temeljnu policiju, prometnu policiju, teritorijalno razvijenu kriminalističku policiju). Korištenje ovih elemenata naravno nije ekskluzivno pravo uprava policije kojim pripadaju. Istom kriminalističkom infrastrukturom u prikupljanju kriminalističko-obavještajnih podataka mogu se koristiti i druge agencije za sprovođenje zakona (MUP FBiH, SIPA, GP BiH, UIO itd) putem zahtjeva koje mogu zvanično uputiti prema lokalnim upravama policije. S obzirom da se radi o neovisnim policijskim organizacijama sve analize stanja kriminaliteta rađene su sukladno statističkim podacima-evidencijama kakvi se vode u njima. Komparativnim prikazom implementacije ukazuje se na dobre i loše postavke poslova u sve tri, istraživanjem obuhvaćene, uprave policija.

Putem ureda za odnose sa javnošću prikupljeni su podaci o stanju kriminaliteta u periodu 2000-2008 godina. Godina uvođenja kriminalističko-obavještajnih poslova u većini županijskih uprava policije bila je 2004. s tim da se u HBŽ već u 2003. godini ustrojava tzv. Odjel za informacijsku potporu (u kriminalističkom smislu, a ne informatičkom).

Kako je prikazano ne postoje jednoznačna, jednoobrazna, precizna mjerila organiziranog kriminaliteta na određenom području, a isto tako niti mjerila učinkovitosti rada policije ili određenih njezinih segmenata koji se bave organiziranim kriminalitetom. Međutim, postoje određena mjerila putem kojih se može izvršiti analiza stanja kretanja organiziranog kriminaliteta u ukupnoj masi kaznenih djela, te komparacija između istraživanih podskupina. Jedno od mjerila razbijanja organiziranog kriminaliteta jest spomenuti broj uhićenja, presijecanja krijumčarskih kanala i sl. koji se manifestira brojem prijava kaznenih djela. Ovim rezultatima trebali su doprinijeti i kriminalističko-obavještajni odsjeci kroz svoj sustavan rad. Analizom korelacija utvrđivane su statistički značajne razlike, odnosno uzročno-posljedične veze između ukupne mase kriminaliteta, kaznenih djela općeg kriminaliteta (po prijavi žrtve ili druge zainteresirane osobe) i kaznenih djela kriminaliteta sa elementima organiziranosti (kaznena djela sa informativnim deficitom po pitanju prijava policiji) u vremenskom razdoblju 2000-2008 godina.

Metodologija razvrstavanja kaznenih djela odnosi se na heurističku dimenziju kriminalističko-obavještajnih poslova. Priroda kaznenih djela općeg kriminaliteta u kojoj postoji direktna zainteresiranost žrtve za prijavu djela, uvažavajući okolnosti

prirode pojedinih djela za koja je karakteristična velika tamna brojka (npr. kaznena djela silovanja), ne postavlja potrebu kriminalističko-obavještajnim poslovima u smislu otkrivanja kaznenih djela, te time ne utječu na godišnji broj prijavljenih djela po općem kriminalitetu. Kriminalističko-obavještajni poslovi imaju prostor za djelovanje po općem kriminalitetu u taktičkom smislu informacijske podrške za rasvjetljavanje pojedinih djela, pronalaska počinitelja u bijegu, otkrivanja skladišta ukradene robe itd. Ne postojanje korelacije između kaznenih djela organiziranog kriminaliteta i ukupne mase kriminaliteta može se objasniti ne pridavanjem dovoljne mjere pozornosti prema djelima organiziranog kriminaliteta. Rezultati se zbog preglednosti prikazuju grafički. Također, analizira se trend godišnjeg pisanja kriminalističko-obavještajnih izvješća.

Uporedo sa obradom statističkih zahtjeva uredima za odnose sa javnošću istraživanih uprava policije upućeni su anketni upitnici sa pitanjima za rukovoditelje odsjeka kriminalističko-obavještajnih poslova. Pitanja u anketnim upitnicima odnose se na objektivne okolnosti koje mogu utjecati na rad kriminalističko-obavještajnih odsjeka. Determiniranje objektivnih čimbenika koji utječu na rad i rezultate odsjeka je prvi korak na poboljšanju rada. Subjektivni čimbenici, vezani uz dnevno-političke ili opće-političke prilike, izbor kadrovskih resursa i vođenje kadrovske politike, unutarnje hijerarhijske odnose i sl. nisu obuhvaćeni istraživanjem. Loša strana anketiranja kao načina prikupljanja podataka jest što ispitanici daju očekivane ili društveno prihvatljive odgovore, u ovom slučaju odgovore prihvatljive instanci koja je hijerarhijski iznad njih. S druge strane kritičan stav prema vlastitom radu je prvi korak k unapređenju rada.

REZULTATI

S obzirom na okolnost da se radi o neovisnim tijelima policije, očekivano je bilo da se statistički podaci na godišnjoj razini vode prema načelima rada važećim za pojedinu upravu policije. Uvažavajući navedenu okolnost klasifikacija djela u podskupine je rađena na način da se bar približno statistički podaci dovedu u istovjetne podskupine kaznenih djela.

Tablica 1: Broj prijavljenih kaznenih djela od strane MUP-a HNŽ u razdoblju 2000-2008 godina

Godina	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ukupno	1682	1475	1702	1965	1897	1689	2064	2027	1874
Podskupina 1	1327	1179	1312	1363	1330	1088	1378	1429	1307
rel. (%)	79%	80%	77%	69%	70%	64%	67%	70%	70%
Imovinska kd	1115	949	1065	1085	1095	830	1149	1179	1062
Podskupina 2	355	296	390	602	567	601	686	598	567
rel. (%)	21%	20%	23%	31%	30%	36%	33%	30%	30%
Kd droga	17	26	34	63	97	146	245	145	120

Izvor: statistički podaci MUP HNŽ, Uprava policije

U tablici 1 prikazani su statistički podaci broja prijavljenih kaznenih djela od strane Uprave policije MUP-a HNŽ u razdoblju 2000-2008 godina. Klasifikacija djela izvršena je prema načinu saznanja za kazneno djelo. Ukupnoj brojci kaznenih djela iz oblasti općeg kriminaliteta gdje žrtva ili druga zainteresirana osoba (svjedok, žrtvi bliska osoba i sl.) podnosi prijavu policiji pridodana su i određena djela koja inače pripadaju organiziranom kriminalitetu, npr. broj ukradenih vozila sa područja iz nadležnosti zbog postojanja prijave policiji (podskupina 1). U podskupini 2 nalaze se kaznena djela sa obilježjima organiziranog kriminaliteta (narkokriminalitet, gospodarski kriminalitet i dr.), odnosno djela za koja postoji informacijski deficit po prijavi policiji. U podskupini 1 posebno je istaknuta skupina imovinskih kaznenih djela, a u podskupini 2 kaznena djela iz domena kriminaliteta droga, zbog izjave rukovoditelja kriminalističko-obavještajnih poslova u anketnom upitniku prema kojoj se Odsjek najvećim dijelom bavio kriminalitetom droga.

Tablica 2: Pearsonov koeficijent korelacije podskupina kaznenih djela prijavljenih od strane MUP-a HNŽ

		Ukupno	Podskupina 1	Imovinska kd	Podskupina 2	Kriminalitet droga
Ukupno	Pearson	1,000	,748*	,689*	,857**	,688*
	Sig.	,	,020	,040	,003	,041
Podskupina 1	Pearson	,748*	1,000	,985**	,299	,178
	Sig.	,020	,	,000	,435	,648
Imovinska kd	Pearson	,689*	,985**	1,000	,225	,166
	Sig.	,040	,000	,	,561	,669
Podskupina 2	Pearson	,857**	,299	,225	1,000	,852**
	Sig.	,003	,435	,561	,	,004
Kriminalitet droga	Pearson	,688*	,178	,166	,852**	1,000
	Sig.	,041	,648	,669	,004	,

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$

U tablici 2 nalaze se SPSS-om izračunati koeficijenti korelacije za podskupine kaznenih djela iz tablice 1. U tablici 3 prikazan je broj prijavljenih kaznenih djela od strane Uprave policije MUP-a ŽZH u razdoblju 2000-2008 godina. U podskupini 2 nalaze se kaznena djela "nevidljivog" kriminaliteta.⁹ Podskupinu 1 čine sva ostala kaznena djela. Kako se vidi iz nomenklature ekstenzivno je tumačeno za određena djela da pripadaju organiziranom kriminalitetu, te je unatoč tomu nizak postotni udjel podskupine 2 u ukupnoj masi. Unutar podskupine 1 posebno su izdvojena kaznena djela imovinskog kriminaliteta.

⁹ Trgovina ljudima, Krijumčarenje osoba, Krivotvorenje novca, Nedoželjena uporaba autorskih prava (KZ BiH), te Neovlaštena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga, Posjedovanje i omogućavanje uživanja opojnih droga, Povreda ravnopravnosti u obavljanju gospodarske djelatnosti, Nesavjesno gospodarsko poslovanje, Prijevara u gospodarskom poslovanju, Zloupotreba ovlasti u gospodarskom poslovanju, Neovlaštena uporaba tuđe tvrtke, Nedopuštena trgovina, Porezna utaja, Iznuda, Prikrivanje, Zloupotreba osiguranja, Krivotvorenje isprave, Posebni slučajevi krivotvorenja isprave, Zloupotreba položaja i ovlasti, Primanje dara i drugih oblika koristi, Davanje dara i drugih oblika koristi, Pronevjera u službi, Nesavjestan rad u službi, Krivotvorenje službene isprave (KZFBiH).

Tablica 3: Broj prijavljenih kaznenih djela od strane MUP-a ŽZH u razdoblju 2000-2008 godina

Godina	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ukupno	303	326	384	392	418	339	335	356	394
Podskupina 1 rel. (%)	225 74%	283 87%	343 89%	355 91%	347 83%	297 88%	285 85%	301 85%	342 87%
Imovinska kd	155	184	258	263	217	207	228	208	218
Podskupina 2 rel. (%)	78 26%	43 13%	41 11%	37 9%	71 17%	42 12%	50 15%	55 15%	52 13%

Izvor: statistički podaci MUP ŽZH, Uprava policije

Tablica 4 prikazuje izračune koeficijenata korelacije na identičan način kao u tablici 2.

Tablica 4: Pearsonov koeficijent korelacije podskupina kaznenih djela prijavljenih od strane MUP-a ŽZH

		Ukupno	Podskupina 1	Imovinska kd	Podskupina 2
Ukupno	Pearson	1,000	,944**	,697*	-,133
	Sig.	,	,000	,037	,732
Podskupina 1	Pearson	,944**	1,000	,839**	-,452
	Sig.	,000	,	,005	,222
Imovinska kd	Pearson	,697*	,839**	1,000	-,638
	Sig.	,037	,005	,	,065
Podskupina 2	Pearson	-,133	-,452	-,638	1,000
	Sig.	,732	,222	,065	,

* $p < 0,05$

** $p < 0,01$

U tablici 5 prikazan je broj prijavljenih kaznenih djela od strane Uprave policije MUP-a HBŽ u razdoblju 2000-2008 godina. Klasifikacija na podskupine 1 i 2 urađena je prema statističkim podskupinama kakvu vodi Uprava policije HBŽ.

Tablica 5: Broj prijavljenih kaznenih djela od strane MUP-A HBŽ u razdoblju 2000-2008 godina

Godina	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ukupno	854	775	714	756	869	867	785	730	580
Podskupina 1	753	677	580	685	702	731	640	627	488
rel. (%)	88%	87%	81%	91%	81%	84%	82%	86%	84%
Imovinska kd	531	510	426	438	462	481	424	404	234
Podskupina 2	101	98	134	71	167	136	145	103	92
rel. (%)	12%	13%	19%	9%	19%	16%	18%	14%	16%

Izvor: statistički podaci MUP HBŽ, Uprava policije

U podskupini 1 nalaze se kaznena djela općeg kriminaliteta, a u podskupini 2 kaznena djela organiziranog kriminaliteta, gospodarskog kriminaliteta i zlorupaba droga. Unutar podskupine 1 posebno su izdvojena kaznena djela imovinskog kriminaliteta.

Tablica 6: Pearsonov koeficijent korelacije podskupina kaznenih djela prijavljenih od strane MUP-a HBŽ

		Ukupno	Podskupina 1	Imovinska kd	Podskupina 2
Ukupno	Pearson	1,000	,945**	,874**	,479
	Sig.	,	,000	,002	,192
Podskupina 1	Pearson	,945**	1,000	,909**	,165
	Sig.	,000	,	,001	,672
Imovinska kd	Pearson	,874**	,909**	1,000	,196
	Sig.	,002	,001	,	,614
Podskupina 2	Pearson	,479	,165	,196	1,000
	Sig.	,192	,672	,614	,

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$

U tablici 6 prikazani su izračuni koeficijenata korelacije na identičan način kao u tablici 2 i 4. Tablica 7 prikazuje broj sačinjenih kriminalističko-obavještajnih izvješća u razdoblju 2003-2008 godina u pojedinoj upravi policije koja je obuhvaćena istraživanjem.

Tablica 7: Broj sačinjenih kriminalističko-obavještajnih izvješća u razdoblju 2003-2008 godina

Godina	2003	2004	2005	2006	2007	2008
HNŽ		421	695	265	470	390
ŽZH		186	494	388	160	239
HBŽ	266	449	735	336	537	484

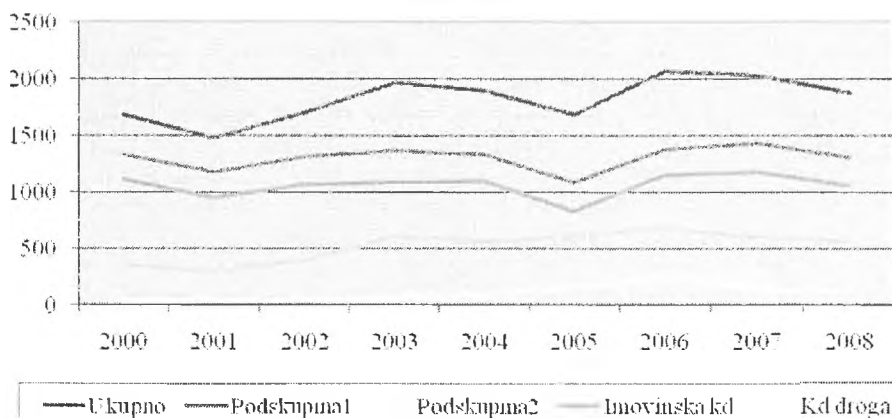
Izvor: statistički podaci Uprava policije MUP-a HNŽ, ŽZH i HBŽ,

Anketa rukovoditelja kriminalističko-obavještajnih poslova je izvršena putem anketnog upitnika prikazanog u tablici 8 (prilog) u kojoj se nalaze i odgovori iz pojedinih uprava policije obuhvaćenih istraživanjem.

ANALIZA REZULTATA

Na grafikonu 1 nalaze se podaci iz tablice 1, odnosno broj prijavljenih kaznenih djela od strane MUP-a HNŽ u razdoblju 2000-2008 godina. Kako se može primjetiti trend imovinskih kaznenih djela je gotovo identičan trendu kd iz podskupine 1. Trend ukupne mase kriminaliteta prati navedena dva trenda. Trend druge podskupine kaznenih djela prati trend kaznenih djela kriminaliteta droga naročito od 2003-2008 godine.

Grafikon 1 Broj prijavljenih kaznenih djela od strane MUP-a HNŽ u razdoblju 2000-2008 godina

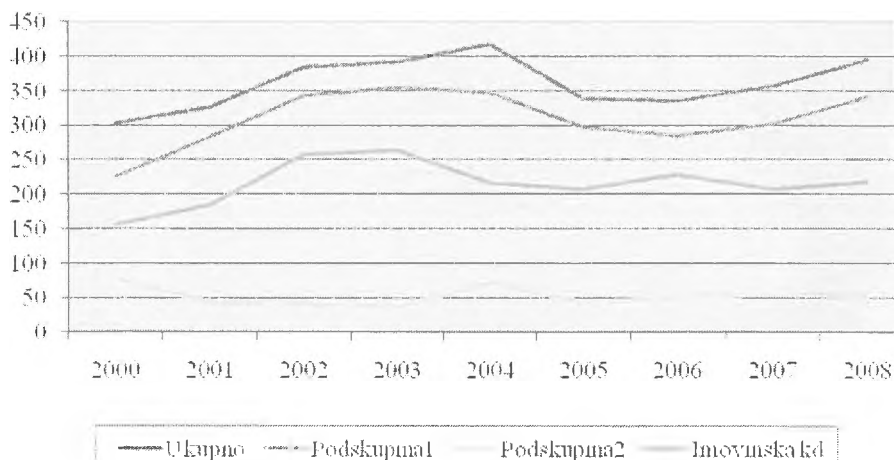

Provedenom analizom i računanjem Pearsonovog koeficijenta korelacije uočeno je da se za razdoblje 2000-2008 ukupna masa kriminaliteta nalazi u statistički značajnoj korelaciji sa svim drugim varijablama. Ovo znači da postoji uzročna veza

između svih grupiranih podskupina kriminaliteta prema ukupnoj masi kriminaliteta. Može se izvući zaključak da su organizirani i gospodarski kriminalitet statistički značajno zastupljeni u ukupnoj masi kaznenih djela prijavljenih od strane MUP-a HNŽ, odnosno da se pridaje pozornosti istraživanju organiziranog kriminaliteta. Daljnjim analizama vidljivo je kako između imovinskog kriminaliteta i podskupine 1 postoji statistički značajna vrlo visoka korelacija, te se može zaključiti da je broj kaznenih djela u podskupini 1 pod direktnim utjecajem imovinskog kriminaliteta. Nadalje vidljiva je statistički značajna korelacija između kriminaliteta droga i kriminaliteta iz podskupine 2, te se može izvući sličan zaključak da je broj kaznenih djela iz podskupine 2 pod direktnim utjecajem broja prijave po drogi.

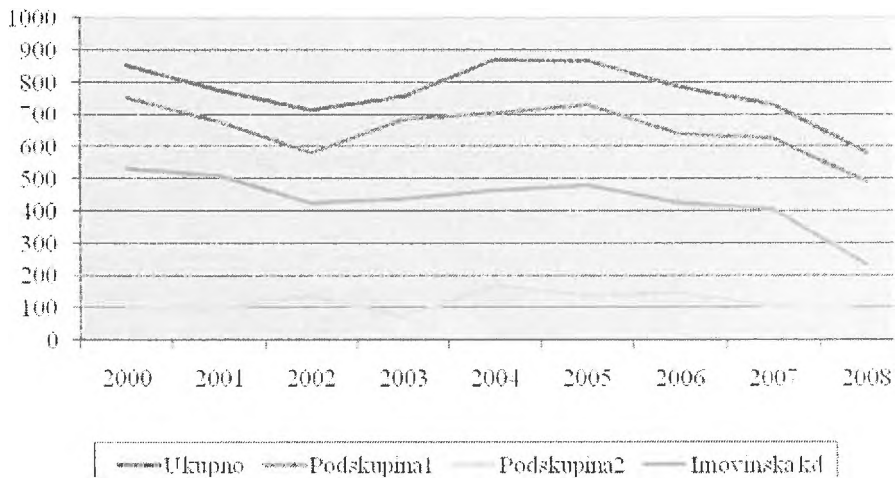
Trend kretanja ukupne mase kriminaliteta prijavljenog od strane MUP-a ŽZH (Grafikon 2) prati trend kretanja kaznenih djela grupiranih u podskupinu 1, koja je sličnog trenda imovinskim kaznenim djelima uz određena odstupanja. Pearsonov koeficijent korelacije pokazuje visoku statistički značajnu korelaciju između ukupne mase kriminaliteta i kaznenih djela iz podskupine 1, te imovinskih kaznenih djela, dok je korelacija sa kaznenim djelima iz podskupine 2 negativna i nije statistički značajna. Ovo može značiti dvije stvari: ili područje ŽZH nije pogođeno organiziranim kriminalitetom, ili se organiziranom kriminalitetu ne pridaje značaj, a aktivnosti policije se zadržavaju na području vidljivog, uličnog kriminaliteta, obuhvaćenog općim kaznenim djelima. Odgovor na ovu dilemu moraju dati kriminalističko-obavještajni poslovi što predstavlja strateški intelligence za rukovoditelja-Ravnatelja policije ŽZH.

Grafikon 2. Broj prijavljenih kaznenih djela od strane MUP-a ŽZH u razdoblju 2000-2008 godina

Analiza trenda u HBŽ gotovo je identična kao u ŽZH (Grafikon 3).

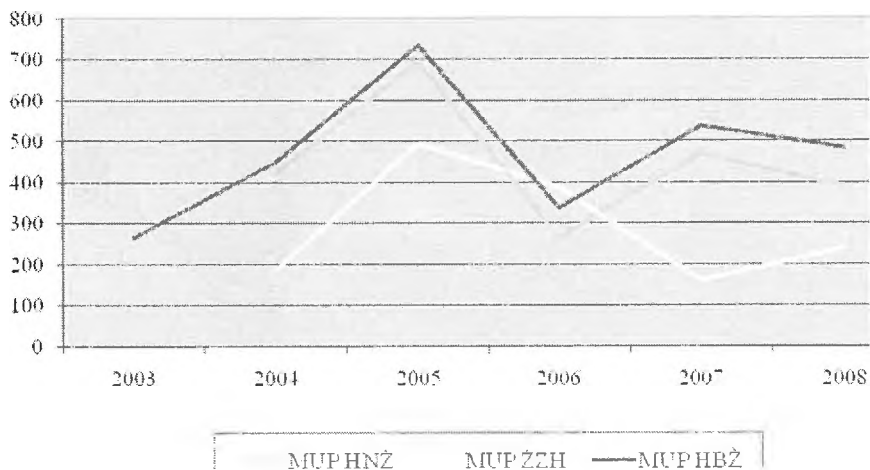
Grafikon 3: Broj prijavljenih kaznenih djela od strane MUP-a HBŽ u razdoblju 2000-2008 godina

Ukupna masa kriminaliteta je pod utjecajem kaznenih djela iz podskupine 1, gdje postoji statistički značajna korelacija, a djela iz podskupine 1 su u statistički značajnoj korelaciji sa imovinskim kaznenim djelima iz čega se može izvući zaključak o postojanju kauzalne veze. Kriminalitet obuhvaćen kaznenim djelima iz podskupine 2 je u pozitivnoj korelaciji prema ukupnoj masi kriminaliteta, ali statistički neznačajnoj, te postoji ista dilema kao kod ŽZH, na koju odgovor u vidu strateškog intelligenca moraju dati kriminalističko-obavještajni poslovi.

Grafikon 4 prikazuje broj sačinjenih kriminalističko-obavještajnih izvješća od strane tri promatrane uprave policije. Trendovi pisanja izvješća su identični u slučajevima HNŽ i HBŽ, a vrlo slični ŽZH. Analizom trenda vidljivo je da nakon godine uvođenja nastupa pristup pisanju izvješća pun entuzijazma koje svoj vrhunac doživljava u drugoj godini postojanja (u HBŽ treća godina). Potom slijedi drastičan pad u HNŽ i HBŽ, a nešto sporiji u ŽZH. Nakon pada na početnu razinu slijedi lagani rast. Ovaj drastičan pad iz treće godine tumačimo razočaranjem službenika policije koji su u drugoj godini pokazali volju i htijenje za pisanjem izvješća. Budući da vjerojatno nisu dobijali povratnu informaciju, niti primjetili manifestaciju na terenu koja je proistekla iz njihovog zalaganja na ovom području rada, policijski službenici su izgubili volju za pisanjem krim. obavještajnih izvješća. Također vidljivo je kako brojčano manja Uprava policije HBŽ sačinjava veći broj kriminalističkih izvješća od brojčano veće Uprave policije HNŽ.

Grafikon 4: Broj sačinjenih krim.-obavještajnih izvješća u razdoblju 2003-2008. godina

Anketiranjem rukovoditelja kriminalističko-obavještajnih poslova u tri promatrane uprave policije smjeralo se dobiti odgovore koji mogu determinirati moguće objektivne okolnosti čija modifikacija ili potpuna izmjena može doprinijeti boljim rezultatima. Treba naglasiti da je ispitanicima naglašeno kako na pitanja za koja smatraju da zadiru u područje službene tajne ne trebaju davati odgovore.

U prvoj skupini pitanja razmatrana je veličina i ustroj odsjeka krim. obavještajnih poslova. Rukovoditelji dvaju odsjeka (HNŽ i ŽZH) smatraju da nemaju dovoljan broj uposlenih dok prema mišljenju rukovoditelja iz HBŽ Odsjek kriminalističko-obavještajnih poslova s obzirom na važeće ustrojstvo funkcionira sa dovoljno uposlenih. Struktura obavještajne jedinice mora osigurati izvođenje svih funkcija obavještajnog procesa. U skladu s tim rukovoditelji u HBŽ i ŽZH su naveli kako su Odsjeci sistematizirani na način da su osigurane sve funkcije obavještajnog ciklusa (u HNŽ nisu), premda primjerice u ŽZH, kao i u HNŽ nema sistematiziranih radnih mjesta analitičara. Nepostojanje sistematiziranih radnih mjesta analitičara može ali i ne mora biti značajan problem. Rudman (2004, s. 12) naglašava "Obavještajni proces je dinamičan i u većini jedinica osoblje koje je uključeno obavlja više od jedne funkcije." Stajališta smo da ako već nema sistematiziranih radnih mjesta analitičara, unutar raspoloživih kadrovskih resursa morale bi od strane rukovoditelja biti zadužene pojedine ovlaštene službene osobe koje bi radile isključivo analitički posao kroz relativno duži period vremena. Na ovaj način osigurala bi se odgovarajuća kvalitetna funkcija analitike kao značajnog koraka u obavještajnom procesu. U HBŽ postoje sistematizirana radna mjesta analitičara i tu funkciju obavljaju ovlaštene službene osobe. "Premda su neki analitičari ovlaštene službene osobe trend je razvijanje civila analitičara" (Osborne, 2006, s. 7). Ovakav trend može biti

podjednako dobra i loša karakteristika. Gill (2000, s. 239) naglašava "stavljanje preporuka za akciju može biti jednako teško za civile u okruženju ovlaštenih službenih osoba, uzimajući u obzir da analitičari budući da su općenito mlađi, bolje obrađivani i u većem broju žene nego u ostaloj policiji nalaze sebe između čekića loše informiranih menadžera i nakovnja operativnog osoblja." Pored preporuke za akciju koju daje civilni analitičar i određeni zaključci koje donosi često mogu biti razlog preispitivanja, iskazivanja podozrenja, omalovažavanja od strane dugogodišnjih policajaca. U periodu ustrojavanja kriminalističko-obavještajnih poslova, za koje se može reći da još uvijek traje na području Bosne i Hercegovine, dobra praksa bila bi kombinacija navedenog. U analitičkom dijelu jedinice svoje mjesto trebali bi imati i iskusni kriminalistički istražitelji i analitičari zaposleni iz građanstva kao neovlaštene službene osobe.

Nadalje u HNŽ postoji posebno sistematizirano radno mjesto dokumentalista (službenika zaduženog za organizaciju i vođenje pismohrana, uredske poslove i sl.) dok u ŽZH i HBŽ takvog radnog mjesta nema. Potrebno je istaknuti da je kriminalističko-obavještajne istražitelje i analitičare neophodno osloboditi dnevnih uredskih poslova kako bi svoju primarnu funkciju što kvalitetnije izvršavali.

U HNŽ i HBŽ kriminalističko-obavještajni poslovi po sistematizaciji postoje ne samo u sjedištu već i u nižim organizacijskim jedinicima - policijskim upravama. U ŽZH policijski službenici zaduženi za krim. obavještajne poslove sistematizirani su samo unutar odsjeka, na razini sektora. Ratcliffe (2008, s. 25) zauzima stajalište prema kojem bi "svaka policijska agencija sa 75 ili više ovlaštenih zaposlenika trebala imati obavještajni kapacitet" što je čini se ispoštovano u promatranim institucijama. S tim u vezi rukovoditelj iz ŽZH je naveo kako s obzirom da ne postoje službenici za kriminalističko-obavještajne poslove u policijskim upravama dinamika obližaka je na razini jednom mjesečno ili češće.

Druga skupina pitanja odnosila se na stanje materijalne opremljenosti odsjeka za kriminalističko-obavještajne poslove. Po pitanju voznog parka u ŽZH i HBŽ stanje je zadovoljavajuće, a u HNŽ nedovoljno potrebama posla. Uvažavajući otežane materijalne prilike u kojima djeluje većina policijskih agencija u državi mišljenja smo da je potrebno iznaći način da se poboljša brojno stanje vozila, pogotovo jer se radi o specifičnim poslovima koji ne zahtijevaju nova, vrhunski opremljena vozila, već naprotiv, s obzirom na prikrivenu stranu prikupljanja podataka, stara, korištena, po modelu i proizvođaču netipična policijska vozila.

Računarska oprema u smislu hardwarea je dobra u HNŽ i HBŽ, a solidna u ŽZH. HNŽ u svom radu koristi i specijalizirani komercijalni software za kriminalističko-obavještajne poslove, ŽZH ne, a za HBŽ nemamo odgovora. Organizacija podataka kroz baze je neophodna i u bitno manje složenim poslovima. Komercijalni softwari za agencije za sprovođenje zakona su na dovoljno visokoj razini da obuhvaćaju sve najznačajnije segmente od interesa. Operativni aspekt dobro organiziranih postojećih, ranije prikupljenih podataka ističe Gill (1998), navodeći kako postoje tri

primarna izvora informacija za jedinice kriminalističko obavještajnih poslova. Prvo, postoji skladište postojećih informacija unutar jedinice ili drugdje u policijskoj zajednici. S obzirom na postojeća učinkovita sredstva korištenja internog kolanja informacija, prethodno je trenutno dostupno, dok pristup potonjem može biti puno teži. Drugo, postoje otvoreni izvori izvan policijske zajednice, prvenstveno dosjei drugih državnih i agencija privatnog sektora. Treće, postoje informacije koje mogu biti prikupljene samo putem prikrivenih sredstava, bilo ljudskih (informanti ili fizičko tajno praćenje) ili tehničkih (npr. presretanje komunikacija). Specijalizirani softverai su neophodno sredstvo analitičarima za provođenje specijaliziranih analiza koje obavljaju kriminalističko-obavještajni poslovi. Peterson (1998) naglašava potrebu za konstantnim unapređenjem tehnika, jer kako organizirani kriminalitet postaje sofisticiraniji u svojim nezakonitim i poslovnim poduhvatima, analitičari će biti pred izazovom izmišljanja novih metoda otkrivanja takvih poslova.

Pitanje uredskih prostorija za kriminalističko-obavještajne poslove nije jednoznačna kategorija u smislu prostora potrebnog za "normalan" rad. Glavna značajka uredskih prostorija za kriminalističko-obavještajne poslove usko je vezana uz pitanje sigurnosti, a odnosi se na onemogućenje pristupa osobama bez ovlaštenja. Rudman (2004) naglašava kako je sigurnost poseban problem za obavještajne odjele – sigurnost osoblja, ureda, dosjea i operacija. U tom smislu Klerks (2007, s. 92) ističe kako "organizirane kriminalne skupine pokazuju značajan interes u otkrivanju vladinih namjera i mogućnosti prema njima. Poznato je da su aktivno sabotirali tekuće istrage kroz špijunažu, zastrašivanje i nasilje." Klerks (2007) je sistematizirao razloge za povjerljivost podataka unutar konteksta provođenja zakona, u posebnoj mjeri kriminalističko-obavještajnih poslova:

1. Zaštita osjetljivih izvora, kao što su informatori;
2. Potreba da se izbjegne otkrivanje određenih metoda i tehnika, što bi reduciralo njihovu učinkovitost;
3. Držanje kršitelja zakona dalje od saznanja razine policijskog poznavanja i područja interesa;
4. Potreba pridržavanja pravila treće strane npr. zabrane retransmitiranja informacija dobivenih od partnera po uvjetima povjerljivosti;
5. Zakonski zahtjevi zaštite privatnosti subjekata;
6. Briga za sigurnost policijskog osoblja i objekata;
7. Potreba zaštite tekućih istraga;
8. Potreba izbjegavanja pogrešnih interpretacija npr. u slučaju draft verzija i druge interne korespodencije;
9. Želja za izbjegavanjem birokracije i dodatne papirologije;
10. Slučaj očigledne trivijalnosti, potreba za izbjegavanjem gubljenja dragocjenog vremena i resursa;
11. Želja za zadržavanjem kontrole nad informacijama i izbjegavanje izlaganja drugim stranama administracije ili "suparnicima" (kao u: organizirani kriminalitet je naš prerogativ);

12. Želja za izbjegavanjem otkrivanja grešaka i vulnerabilnosti subjektivim odvjetnicima;
13. Želja za skrivanjem nekompetencija ili drukčije rečeno izbjegavanje sramoćenja;
14. Želja da se sakrije i prikrije neprikladno, neregularno ili nezakonito ponašanje.

U HBŽ uredske prostorije su s obzirom na rečeno ocjenjene kao dobre, u ŽZH zadovoljavajuće, a u HNŽ nedovoljne. Sigurnost dosjea, osoblja i operacija štiti se između ostalog i adekvatnim radnim prostorom službenika.

Treća skupina pitanja odnosi se na stanje obučenosti kadrova na svim razinama kada su u pitanju perspektive i dosezi kriminalističko-obavještajnih poslova. Obuka se ne odnosi samo na osoblje kriminalističko-obavještajnih jedinica već obično obuhvaća i obuku pozorno-patrolne službe, te rukovoditelja. Rudman (2004) predlaže područja obuke za svaku razinu:

Za patrolno osoblje, opći obavještajni program obučavanja bi trebao biti fokusiran na:

- raspršivanje misterije obavještajnog,
- poticanje suradnje ne-obavještajnog osoblja,
- točnost i savjesnost ne-obavještajnog osoblja.

Za obavještajne službenike program obučavanja bi se trebao fokusirati na:

- trenutne i potencijalne aktivnosti organiziranog kriminaliteta i uloge obavještajnih poslova u borbi protiv njih,
- službenu korupciju kao ključni element uspjeha organiziranog kriminaliteta,
- analitičke tehnike kao osnovni alat obavještajnih jedinica,
- učinkovito pisanje izvješća.

Rukovodna razina obučavanja bi se trebala fokusirati na temu: šta obavještajni poslovi mogu učiniti za rukovodni nivo?

Kada je u pitanu specijalizirana obuka vezano za kriminalističko-obavještajne poslove u promatranim upravama policije utvrđeno je kako je osoblje odsjeka u HNŽ i HBŽ prošlo vrlo solidne obuke dok su u ŽZH postojali programi obučavanja, ali nedovoljni. Policijski službenici izvan kriminalističko-obavještajnih odsjeka u HBŽ su također prošli solidnu obuku, a u HNŽ i ŽZH pružena obuka cijeni se nedovoljnom. U iste dvije županije nije bila osigurana edukacija za rukovodni kadar, za razliku od HBŽ.

Četvrta skupina pitanja odnosi se na određena operativno-taktička načela. Obavještajni ciklus započinje podnošenjem zahtjeva od strane klijenta ili samoinicijativnim radom obavještajnih službenika. Obavještajni zahtjevi su strukturirani pristupi prikupljanju i obradi informacija o pojedinom pitanju ili osobi. Oni se često razdvajaju na strateške obavještajne zahtjeve i taktičke obavještajne zahtjeve (Ratcliffe, 2008). Rukovoditelji kriminalističko-obavještajnih odjela sve tri promatrane uprave policija naveli su da oni zaprimaju konkretne zahtjeve-ciljeve. Detaljniji uvid u broj zahtjeva od različitih korisnika u odnosu na samoinicijativni rad odjela pokazuje da u HNŽ, prema navodima rukovoditelja, 95% aktivnosti proistječe iz samoinicijativnog rada, 2% zahtjeva-ciljeva u radu postavlja načelnik Sektora kriminalističke policije, 3% šefovi drugih linija rada u Sektoru kriminalističke policije, dok Ravnatelj Uprave policije i šefovi drugih ustrojbenih jedinica (npr, policijskih uprava) zahtjeve nisu postavljali. Ovaj odnos smatramo nepovoljnim jer korisnici-klijenti daju sliku nepovjerenja u kompetencije vlastitog kriminalističko-obavještajnog odjela. U ŽZH slika je povoljnija. Na samoinicijativni rad Odsjeka odlazi 40% aktivnosti. Po 20% aktivnosti provodi se temeljem zahtjeva načelnika Sektora kriminalističke policije i šefova drugih ustrojbenih jedinica (policijskih uprava i sl.). Aktivnosti po zahtjevima šefova drugih linija rada u istom Sektoru su činili 15%, a aktivnostim po direktnim zahtjevima ravnatelja policije činili su 5% ukupnih aktivnosti. Odnos smatramo kvalitetno raspoređenim uz naznaku da bi dobra praksa bila povećanje broja aktivnostim temeljem zahtjeva odnosno postavljenih ciljeva od strane ravnatelja Uprave policije. Za HBŽ nemamo odgovora.

Kriminalističko-obavještajne jedinice moraju biti spremne da koriste sve raspoložive izvore za prikupljanje podataka o organiziranom kriminalitetu. Pozorno-patrolna djelatnost, odnosno temeljna policija može biti naročito korisna u dnevnom prikupljanju kriminalističko-obavještajnih podataka. Uniformirana policija bi u načelu trebala izvjestiti uočene aktivnosti u stambenim ili poslovnim objektima koje koriste poznati vođe organiziranog kriminaliteta na njihovom rajonu. Podaci bi se trebali odnositi na kontakte osoba, identitet poznatih i identifikacijske podatke nepoznatih osoba sa kojima kontaktiraju uključujući reg. oznake vozila koje koriste, karakteristične znake itd. Oni nisu ograničeni samo na neposredno opažanje. Korištenje vlastitih informatora je također poželjno. Ovo je primjer izvora informacija koji je relativno jeftin, ali može biti koristan kroz vrijeme kako se gradi lista poznatih i nepoznatih suradnika koji se mogu dalje kategorizirati. Prednost korištenja pozornika jest što su poznati na tom području i što ne izazivaju sumnju na opserviranje od strane nositelja organiziranog kriminaliteta.

Voljni moment za pisanje kriminalističko-obavještajnih obrazaca od strane uniformirane policije u HBŽ i ŽZH je solidan, dakle osrednji, dok u HNŽ je konstatiran kao vrlo slab ili nikakav. U Svezi s tim istraženo je obraćaju li se službenici Odsjeka za kriminalističko-obavještajne poslove zahtjevima za prikupljanje podataka temeljnoj policiji. Utvrđeno je kako u HNŽ i ŽZH takva praksa ne postoji za razliku od HBŽ, što može biti jedan od razloga slabog voljnog momenta. "Obavještajna jedinica ne bi smjela biti hermetički zatvorena, u

potpunosti samodovoljna jedinica, koja živi sama za sebe, reciklirajući svoj vlastiti zagušljivi zrak za opstanak" (Rudman, 2004, s. 37). Policijski službenici Odsjeka bi morali postavljati zahtjeve uniformiranim policajcima i time pokazati interes za onim što oni rade, a korisnost takve prakse bi morao promovirati visoki menadžment policijskih agencija. Grafički prikaz trenda pisanja kriminalističko-obavještajnih izvješća pokazao je značajan rast u drugoj godini, a potom drastičan pad u trećoj kod svih promatranih uprava policije, što se također može tumačiti nedobijanjem povratne informacije kroz pokazivanje zainteresiranosti za dostavljene podatke. Voljni moment za pisanje kriminalističko-obavještajnih izvješća od strane kriminalističke policije izvan Odsjeka za kriminalističko-obavještajne poslove u HBŽ je ponovno ocijenjen kao solidan dok je u HNŽ i ŽZH vrlo slab ili nikakav. (Ne)voljnost za pisanjem je karakteristika i puno naprednijih zemalja. Maguire i John (2004) su proveli anketu među policajcima u tri policije kao post-implementacijsku studiju nacionalnog obavještajnog modela Velike Britanije. Oni su pronašli da je 83% ispitanika (koji nisu pripadali obavještajnim jedinicama) izjavilo da su sačinili obavještajno izvješće najmanje jednom mjesečno. Svega jedan od osam ovih je sačinio najmanje deset mjesečno.

U promatranim upravama policije za pisanje kriminalističko-obavještajnih izvješća koriste se istovjetni obrasci za sve podvrste policije tzv. 4x4 obrazac. Rudman (2004) predlaže korištenje posebnih tipiziranih izvješća za pripadnike temeljne policije, drugačijeg formata i boje papira. Obrasci bi trebali biti jednostavniji za unos, a u sklopu djelatnosti koju obavljaju (patrola, ophodnja i sl.) trebalo bi biti predviđeno vrijeme na kraju smjene za pisanje ovih obrazaca. Inače u ukupnom broju sačinjenih kriminalističko-obavještajnih izvješća u HNŽ i ŽZH 20% su sačinili službenici Odsjeka, a 80% druge ovlaštene službene osobe, dok je u HBŽ ovaj odnos 40:60% u korist drugih ovlaštenih službenih osoba. Dobra praksa koju provode sve promatrane uprave policije jest da se kriminalističko-obavještajna izvješća dostavljaju direktno na Odsjek krim. obavještajnih poslova što svakako doprinosi sigurnosti operacija i osoblja. Sigurnost osoblja i operacija postiže se i dodjeljivanjem šifri za potpis autora kriminalističko-obavještajnih izvješća i u sve tri uprave policije svim ovlaštenim službenim osobama su dodijeljene šifre.

Zakon o policijskim službenicima FBiH i BiH, kao i Zakon o kaznenom postupku FBiH i BiH ne uređuju oblast kriminalističko-obavještajnih poslova. S obzirom na kompleksnost materije stajališta smo da bi ova oblast morala biti uređena posebnim podzakonskim aktom. Uprava policije ŽZH radi po Pravilniku o krim. obavještajnom radu, u HNŽ ne postoji podzakonski akt koji uređuje ovu oblast, a za HBŽ nemamo podataka.

Prikupljanje obavještajnih podataka može biti javno i tajno. Što se tiče tajnog prikupljanja podataka u istraživanju su obrađivani aspekti rada sa informatorima. Ostale metode tajnog prikupljanja podataka (nadzor komunikacija, odnosno elektronsko presretanje, ugradnja mikrofona i ozvučavanje prostorija, te fizičko tajno praćenje) nisu uključene u istraživanje zbog odredbi Zakona o kaznenom

postupku o posebnim istražnim radnjama prema kojim se iste provode iz razloga pribavljanja dokaza, te se ne mogu provoditi s cijem prikupljanja obavještajnih podataka. Za određene metode tajnog prikupljanja podataka promatrane uprave policije ionako nemaju tehničke kapacitete.

Modly (1993, s. 5) pod informatorima podrazumijeva "osobe kojima se policija prigodno jednokratno ili trajno koristi za dobivanje diskretnih informacija i podataka o pojavama, događanjima i ponašanjima koji mogu biti zanimljivi policiji." Informator je osoba koja nije pripadnik policije, već dio scene na kojoj operira organizirani kriminalitet i koja je voljna iz bilo kojeg razloga pružati informacije. Povjerljivi policijski informatori se primarno koriste za identifikaciju počinitelja ili osumnjičenih, prikupljanje pozadinskih informacija o počiniteljima i kriminalnim organizacijama, pružanje informacija koje se koriste za determiniranje meta budućih operacija tajnog praćenja, traganja za ukradenim dobrima i lociranje dokaza (Innes, 2000). Informacije dobijene od informatora predstavljaju sirovi materijal koji se u pravilu mora provjeriti. Budući da postoji i etička dimenzija rada sa informatorima stajališta smo da treba postojati podzakonski akt kojim je regulirano ovo područje kriminalističkog rada. U promatranim upravama policije imamo ponovno različite rezultate. Tako u HNŽ postoji podzakonski akt koji uređuje ovu oblast, u ŽZH ne, dok za HBŽ ponovno nemamo odgovora.

Postoje dva pristupa rukovođenju informatora. Tradicionalni pristup nepodrazumijeva vođenje centralnog registra i u stvari nema zabilježene identifikacije informatora izuzev njegove veze prema istražitelju kojem je voljan davati informacije i kojem vjeruje. Sustavniji pristup podrazumijeva centralni registar imena informatora koji je u pravilu najtajniji dokument unutar policijske agencije, a može ga poznavati samo rukovoditelj kriminalističko-obavještajne jedinice. Kod promatranih uprava policije prevladava tradicionalnih pristup (HNŽ i ŽZH), s tim da za HBŽ nemamo podataka.

"Časnici za vezu mogu biti ključne osobe u funkciji vanjskih odnosa jedinice. Časnik za vezu može biti promatran kao produžetak ovlaštenja rukovoditelja jedinice u područjima izvan njegove trenutne odgovornosti" (Rudman, 2004, s. 55). "Časnici za vezu donose razumijevanje postupka saznavanja, doktrine i organizacijske kulture o udaljenoj agenciji koju predstavljaju" (Ratcliffe, 2008, 133). U promatranim upravama policije ne postoje policijski službenici čije je zaduženje komunikacija sa drugim agencijama za sprovođenje zakona. Budući da ne postoje časnici za vezu preferencija načina komunikacije prema drugim agencijama za sprovođenje zakona u HBŽ jest zvanična, preko Ureda ravnatelja policije. U HNŽ se nezvanična komunikacija preferira nad zvaničnom i to u odnosu 9:1, što ni u kom slučaju nije loša praksa. Gill (1998, s. 344) naglašava "neformalni kontakti koji se razvijaju između ljudi koji rade u različitim agencijama su često važniji u razumijevanju obavještajnog procesa nego aranžmani službenih časnika za vezu." Za ŽZH nemamo podataka.

Kada su u pitanju podaci iz javnih izvora također imamo različite odgovore. U HBŽ podaci se sutavno obrađuju, u ŽZH po ukazanoj potrebi, dok u HNŽ ovakvi podaci ne nalaze uporabu u radu kriminalističko-obavještajnog odsjeka. Gill (1998, s. 352) ističe "Opća pretpostavka da će informacije od prikrivenih izvora biti "bolje" nego od otvorenih izvora ostaje snažna inhibicija." To ne znači da su podaci iz otvorenih izvora bolji, već da mogu biti značajno sredstvo koje nadopunjuje rad odsjeka. Radi se o jeftinom, dostupnom izvoru podataka koji ne iziskuje dodatne resurse u radu odsjeka.

"Faktori kao što je nepovjerenje u autsajdere ili strah od kompromitiranja izvora je ponekad značilo da je jednostavna akumulacija podataka dominirala obavještajnim procesom" (Gill, 1998, s. 357). Diseminacija je više od slanja izvješća prema vanjskim korisnicima. Ona uključuje specifične odluke od strane rukovoditelja jedinice tko bi trebao primiti koja izvješća njegove jedinice. U mnogim slučajevima ove odluke mora potvrditi rukovoditelj agencije osobno. Sigurnost je važna ali rijetko bi trebala biti determinirajući faktor u odlučivanju tko bi trebao čitati izvješća i koji uredi bi ih trebali dobiti. Forma i način na koji se podaci dostavljaju korisnicima, prvenstveno nadležnim odjelima unutar iste uprave policije jest različit. U ŽZH prikupljene informacije se dostavljaju u vidu sukusa objedinjenih više "sirovih" kriminalističko-obavještajnih izvješća. U HBŽ 75% dostavljenih izvješća nadležnim odjelima čine informacije dodatno obrađene od strane analitičara sa iznesenom njegovom prosudbom kao integralnim dijelom dokumenta, 15% je dostavljeno u vidu tzv. "sirovih" izvješća kakvi su originalno zaprimljeni od strane policijskog službenika, a 10% u vidu opisanog sukusa informacija. U HNŽ je drastičniji odnos. Tako je 95% dostavljenih izvješća u vidu "sirovih" zaprimljenih izvješća, tzv. 4 x 4 obrazaca, a 5% je opisani sukus. Odgovori su u skladu s očekivanim budući da prema ranije utvrđenom u HBŽ postoje sistematizirana radna mjesta analitičara, dok u HNŽ i ŽZH ne postoje.

Ovo nije nužno loša praksa. Brown (2007) naglašava kako stajalište da je intelligence generiran kroz analizu nije pogrešno. Pogrešno je stajalište da je intelligence jedino generiran kroz analizu. Policijski službenici koji su zaduženi za prikupljanje obavještajnih podataka i koji sačinjavaju obavještajna izvješća znaju to. Analiza ne stvara intelligence, ona ga tek otkriva, dovodi u vezu i refinira ga. Ipak, mišljenja smo da bi izvješća koja se dostavljaju nadležnim odjelima, izuzev u slučajevima hitnosti, morala biti analitički obrađena. U suprotnom preskače se nekoliko koraka u obavještajnom ciklusu i konačni proizvod gubi na kvaliteti.

Dobra praksa periodičnog provjeravanja ranije zaprimljenih podataka postoji u svim promatranim upravama policije. Veliki broj zaprimljenih podataka čine pogovaranja i pogrešeno bi bilo iz razloga koji se opisuju kao "nikada ne znamo što nam može zatrebati sutra" držati sve neprovjerene podatke i tim stvarati ogromne količine redundantnog materijala.

Na kraju, posebno bitnim čini se odnos rada prema metama - markiranim nositeljima organiziranog kriminaliteta i rada na počinjenim kaznenim djelima, drugim riječima odnosa strateškog i taktičkog pristupa kriminalističko-obavještajnim poslovima. U HBŽ i ŽZH ovaj odnos jest 70:30 u korist rada prema metama, a u HNŽ čak 90:10. Prikupljanje podataka da bi bilo učinkovito mora biti fokusirano. Mora biti usmjereno prema meti i koordinirano u odnosu na metu. Koordiniran pristup istraživanju zadatih kriminalnih aktivnosti štedi resurse izbjegavajući ponavljanje. Planiranje prikupljanja se mora preispitivati kroz različite faze za vrijeme istraživanja.

DISKUSIJA

Ako agencije za sprovođenje zakona žele sustavno napadati organizirani kriminalitet, one moraju imati strategiju ili strategije. Razvoj i usavršavanje ovih strategija leži na dobro promišljenom intelligeni (Rudman, 2004). Kao odgovor na postavljena pitanja s početka članka može se konstatirati kako je evidentno da u promatranim upravama policije postoje rezultati na taktičkoj razini provođenja kriminalističko-obavještajnih poslova (negdje manje, negdje više). S druge strane na strateškoj razini potrebni su dodatni napor u smislu davanja jasne slike rukovoditelju uprave policije o dimenzijama i dosezima nevidljivog organiziranog kriminaliteta na području nadležnosti. Rukovoditelji bi u skladu s navedenim morali veću važnost dati kriminalističko-obavještajnim poslovima

Za implementaciju jednog programa kao što je uvođenje kriminalističko-obavještajnih poslova u svakodnevni policijski rad vremenski razdoblje od pet godina je sasvim dovoljno za evaluaciju postignutih rezultata, analizu postojeće metodologije rada i uvođenje noviteta za poboljšanje. Provedenim istraživanjem je izvršen uvid u trenutno stanje iz kojeg se mogu izvući sljedeće preporuke koje vrijede za sve agencije za sprovođenje zakona (ne samo za promatrane):

- sustavniji rad prema organiziranom, odnosno nevidljivom kriminalitetu;
- detaljno podzakonsko uređenje oblasti kriminalističko-obavještajnih poslova;
- uvođenje i potenciranje prakse, gdje je uvedena, postavljanja konkretnijih zahtjeva-ciljeva pred Odsjeka kriminalističko-obavještajnih poslova;
- uvođenje prakse davanja konkretnih zahtjeva-ciljeva od strane kriminalističko-obavještajnih odsjeka prema policijskim službenicima drugih ustrojbenih jedinica (kroz zahtjeve daje se i povratna informacija o njihovom dosadašnjem obavještajnom radu);
- potenciranje rada i motiviranje uniformirane policije na prikupljanju podataka (kao posebna preporuka može se naglasiti uvođenje specijalizir-

- anih, jednostavnih obrazaca za krim-obavještajna izvješća za pozornopatrolnu djelatnost);
- uvođenje analitičara iz građanstva, odnosno neovlaštenih službenih osoba koje će u suradnji sa iskusnim policijskim službenicima provoditi kriminalističko-obavještajne analize;
 - uvođenje specijaliziranih softwera za analitički rad;
 - uvođenje prakse obrađivanja jeftinih, javno dostupnih izvora podataka;
 - uvođenje radnog mjesta dokumenalista u smislu rasterećenja ovlaštenih policijskih službenika od svakodnevnih, zamarajućih administrativnih i sl. poslova;
 - pozicioniranje kriminalističko-obavještajnih poslova izravno pod rukovoditelja policijske agencije, kako bi se neizravno svim policijskim službenicima stavilo na znanje važnost ove dimenzije policijskog rada;
 - bolje materijalno opremanje odsjeka kriminalističko-obavještajnih poslova, uvažavajući općenito teške materijalne uvjete rada policije;
 - omogućavanje uredskog prostora koji bi zadovoljio visoke kriterije sigurnosti unutar zgrade agencija za sprovođenje zakona, prvenstveno po pitanju onemogućavanja pristupa neovlaštenim osobama;
 - dodatna obuka, prvenstveno prema visokom rukovodnom kadru agencija za sprovođenje zakona po tematici šta kriminalističko-obavještajni poslovi mogu učiniti za njih;
 - naglašavanje postojanja strateške dimenzije kriminalističko-obavještajnog rada pored taktičke;
 - naglašavanje targetiranja kao najorganiziranijeg i najvišeg stupnja sustavnog rada kriminalističko-obavještajnih poslova prema metama - nositeljima organiziranog kriminaliteta;
 - podzakonsko uređenje oblasti rada sa informatorima;
 - naglašavanje važnosti instituta informatora, te u tom smislu nagrađivanje dobrih rezultata na ovom polju.

Borba protiv organiziranog kriminaliteta zahtijeva sustavan, temeljit, organiziran pristup od strane svih agencija za sprovođenje zakona, kao i drugih organa društvene kontrole, odnosno društva u cjelini. Pogrešna predožba stanja organiziranog kriminaliteta rezultira alociranjem resursa na druge oblike narušavanja sigurnosti, prvenstveno na vidljivi, opći kriminalitet. Dugoročne implikacije jesu jačanje ograniziranog kriminaliteta i slabljenje državnih mehanizama koji se bore protiv njega. Napomenimo i kako Bosna i Hercegovina smjera europskim integracijama. Put zemlje k Europi ovisit će o brojnim čimbenicima i uvjetima koje će određeni segmenti vlasti morati ispuniti. "Od 2004. od zemalja članica EU se zahtijeva da pružaju Europolu godišnja izvješća o situaciji u njihovom nacionalnom organiziranom kriminalitetu" Klerks (2007, s. 92). Ako se godišnja izvješća zemalja u regiji budu značajno razlikovala od godišnjih izvješća Bosne i Hercegovine po pitanju tržišnih kaznenih djela može uslijediti ocjena da Bosna i Hercegovina ne čini dovoljno u borbi protiv organiziranog kriminaliteta što posljedično može usporavati ovaj put.

Literatura

- Brown, S. D. (2007). The Meaning of Criminal Intelligence [Elektronska verzija]. *International Journal of Police Science & Management* 9 (4), 336-340.
- Castle, A. (2008). Measuring the Impact of Law Enforcement on Organized Crime [Elektronska verzija]. *Trends in Organized Crime*, 11, 135-156.
- Gill, P. (1998). Police Intelligence Processes: A Study of Criminal Intelligence Units in Canada [Elektronska verzija]. *Policing and Society*, 8, 339-365.
- Gill, P. (2000). Rounding up the Usual Suspects? Developments in Contemporary Law Enforcement Intelligence. Aldershot: Ashgate.
- Innes, M. (2000). "Professionalizing" the role of the police informant: the British Experience [Elektronska verzija]. *Policing and Society*, 9 (4), 357-384.
- Klerks, P. (2007). Methodological Aspects of the Dutch National Threat Assessment [Elektronska verzija]. *Trends in Organized Crime* 10, 91-101.
- Lab, P. S. (2004). Crime Prevention, Politics, and the Art of Going Nowhere Fast [Elektronska verzija]. *Justice Quarterly*, 21 (4), 681-692.
- Maguire, M., & John, T. (2004). The National Intelligence Model: Early Implementation Experience in Three Police Force Areas, Working Paper Series, Paper 50 [Elektronska verzija]. Cardiff: Cardiff University School of Social Sciences.
- Modly, D. (1993). *Informatori*, Zagreb: MUP RH.
- Osborne, D. (2006). *Out of Bounds: Innovation and Change in Law Enforcement Intelligence Analysis* [Elektronska verzija]. Washington DC: Joint Military Intelligence College.
- Pavišić, B. (2002). *Uvod u kriminalistiku*. Zagreb: MUP RH Policijska akademija.
- Peterson, B. M. (1998). *Applications in Criminal Analysis*, Westport: Praeger Publishers.
- Perić, V. (1987). *Oblici operativne djelatnosti Službe javne sigurnosti*, Zagreb: RSUP SRH.
- Ratcliffe, J. (2005). The Effectiveness of Police Intelligence Management: A New Zealand Case Study [Elektronska verzija]. *Police Practice and Research*, 6 (5), 435-451.
- Ratcliffe, J. (2008). *Intelligence-Led Policing*. Devon: Willan Publishing.
- Rudman, J. (2004). *Criminal Intelligence Specialist*. New York: National Learning Corporation.
- Sačić, Ž. (1997). *Organizirani kriminalitet u Hrvatskoj*. Zagreb: MUP RH.
- Stelfox, P. (1998). Policing Lower Level of Organised Crime in England and Wales [Elektronska verzija]. *The Howard Journal* 37 (4), 393-406.

Biografija

Damir Bevanda rođen je 1972. u Zenici, živi i radi u Mostaru. Na Visokoj policijskoj školi Zagreb diplomirao je 1998., magistrirao 2006. Zaposlen na poslovima sigurnosti pri Vijeću ministara BiH.

Stručni radovi

Professional Papers

VIKTIMOLOŠKI ASPEKTI SEKTI

VICTIMOLOGICAL ASPECTS OF SECTS

Boro ĐUKANOVIĆ

Sažetak

Ova kratka studija o sektama je jedan od prvih, ako ne i prvi, stručnih tekstova sa ovom tematikom o bosanskohercegovačkoj stručnoj literaturi. Autor eksplicite promovira sekte kao pojavni oblik socijalne patologije, ukazujući istovremeno na elemente antidruštvenog karaktera prisutnog u djelovanjima svih sekta. U tekstu je apostrofirana visoka stepen korelacije između narkomanije i prihvatanja dogmatskih učenja sekta, što opet opravdava koncept izjednačavanja duhovne sa fizičkom zavisnosti, te je sektašenje prihvaćeno kao adicija.

Posebno je istaknuto destruktivno djelovanje pojedinih sekta (kao nap. satanističke) na krhko bio-psiho-socijalno biće mladih ljudi. Ova studija jasno, lapidarno i sugestivno valorizuje viktimizacijske kapacitete koje svaka sekta posjeduje.

Glavne riječi:

sekte, mladi, kriminalizacija aktivnosti, socijalna patologija, prozelitizam

Abstract:

This short study of sects is one of the first, if not first, texts on this topic in Bosnian expertly literature. The author explicitly promotes sects as one of the forms of social pathology, and describes the elements of an 'antisocial character' that is presents in all of the sects' activities. This text emphasizes high correlation between drug abuse and acceptance of the doctrine of dogmatic sects, which justifies the concept of identifying spiritual and physical addiction.

Destructive effects of particular sects on the vulnerable bio-psycho-social being of young people are particularly emphasized in this text. This study clearly, concisely and suggestively valorizes victimological capacities that every sect possesses.

Key words:

Sects, young people, criminalization of activities, social pathology, proselytism

UVOD

Premda sekte postoje dugo koliko i religije čini se da je druga polovina XX vijeka donijela punu dominaciju sekti. Sekte kao duhovne grupe svakodnevno naprosto niču diljem svijeta i svojom ekspanzivnošću i pogubnim djelovanjem postaju opasnost po pojedinca i zajednicu.

Teško je i približno odrediti broj različitih sekti danas u svijetu (po nekim i od par hiljada do desetine hiljada) a još teže u tom raznovrsnom mnoštvu odrediti konture njihovog dogmatskog učenja ili analizirati sadržaje njihovih osnovnih orijentacija i prihvaćenih programa. Sve do prije tridesetak godina samo je crkva bila ta koja je ukazivala na opasnost od sekti, bunila se protiv njih i pripremala odbranu od njihovog širenja. Kada je šira društvena zajednica uvidjela koliko su sekte organizovano izražavale proteste protiv društva, osporavale ga i počele negirati najznačajnije, odavno etablirane vrijednosti tog društvenog, kada je uočena osnovna crta svih sekti, sukob s redom i zakonom tj. njihov antisocijalni stav, društvena zajednica je počela da negoduje i da se brani od sekti.

Djelovanje svake sekte je više ili manje politizovano. Mnoge se zalažu za potpunu depolitizaciju društva a druge da se njihova "politika" uspostavi kao zvanična. Sekte kao manjinski-vjerski ili pseudo-vjerski pokreti uglavnom koriste tri prostora za svoje djelovanje, tri teme na koje se vječno vraćaju i uporno govore o njima. U prvom redu to su prostori filozofije, vjere i isjeliteljstva. Bez obzira da li djeluju iz samo jednog od pomenutih polja ili iz više njih sekte uvijek od svojih podanika zahtjevaju odanost, slijepu privrženost i napuštanje dosadašnje vezanosti za sve društvene vrijednosti. Ovo naglo raskidanje starih modela ponašajnog obrasca i uspostavljanje novih uvijek dovodi do veće ili manje psihološke destabilizacije pa čak i do gubljenja ličnosti. Ovako destabilizovan pojedinac lišen kritičkog duha i slobodne volje čini se idealnim objektom budućih manipulacija, fanatizovanja, nametanja radikalnih uvjerenja i slijepog povinovanja zakonima grupe tj. harizmatiskog vođe a sve zajedno je ustvari priprema za finalni cilj svake sekte-iskorištavanje svojih pripadnika.

U ovakvoj konstelaciji, nema nikakve dileme, pojedinac je vještijim prozelitizmom uvučen i "obrađen" za bezpogovorno pripadanje jednoj socijalno manje vrijednoj grupi, koja će ga s vremenom držati u stalnoj poziciji žrtve. Držeći pojedinca u socijalnoj izolaciji, daleko od javnosti sekta istovremeno nastoji stalno davati jedan ezoterijski ton ovoj socijalnoj interakciji. Sa ovakvom metodologijom sekta predupređuje eventualne pokušaje spašavanja pojedinaca iz njenog nemilosrdnog i opasnog zagrljaja.

Za sociologe klima hipertrofisanog, isforsiranog pa i dosta artificijelnog teizma u znatnoj mjeri pogoduje epidemijom javljanju i svakodnevnom nicanju novih sekti koje se šire na sve slojeve društva gdje su mladi najviše pogođeni i trpe

najdalekosežnije posljedice. Vrlo razgranata nauka o sektama nudi više različitih kriterijuma za definiciju i klasifikaciju sekti. Postoji još uvijek etimološka neusaglašenost u naučnim krugovima oko značenja riječi sekta. Za neke ona dolazi od latinske riječi *sequi* što znači slijediti a po drugim autorima od latinske riječi *secare* što opet znači sjeći, odvajati. Sekta ili odcjepljenje od neke religije podrazumjeva odstupanje od praktikovanja i uvjerenja religije od koje se sekta odvajaju. Religija od koje se sekta odvajaju protivi se i ne prihvata njeno novo učenje.

PODJELA I KARAKTERISTIKE SEKTI

Čini se da je najprihvatljiviji kriterijum podjele na principu zvaničnih religija od čijeg se učenja određene sekte odvajaju a koji koristi i Z.D. Luković (2003) u svojoj ospežnoj studiji o sektama.

Po toj podjeli sekte su:

- Pseudohrišćanske ili sekte koje su se odvojile od učenja hrišćanske crkve.
- Pseudohinduističke i dalekoistočne sekte odvajaju se od doktriniranih stavova i učenja budizma i hinduizma.
- Sinkretističke sekte jesu mješavina zvaničnih religijskih i jeretičkih pravaca, te okultizma i magije
- Sataničke sekte (o njima će kasnije biti mnogo više rečeno)
- Islamske sekte
- Psihoterapeutske i ostale komercijalne grupe.

Neki autori pribjeležavaju kriterijumu vremenskog nastanka sekti te u tom kontekstu možemo govoriti o :

- Arhaičnim sektama, to su sekte koje su nastale prije pojave hrišćanstva
- Klasične sekte formiraju se u periodu od nastanka hrišćanstva pa do pojave reformatorskog pokreta.
- -Reformatorske sekte nastaju u srednjovjekovnom pokretu reformacije i prosvetiteljstva i traju do šezdesetih godina dvadesetog vijeka.
- Savremene sekte, sekte našeg doba javljaju se u pedesetak posljednjih godina i karakteriše ih izrazito bujanje i krajnja komercijalizacija njihovog postojanja i djelovanja.

Neki autori prihvataju samo kriterijum podjela sekti samo na osnovu doktrine koju sekta svakodnevno plasira svojim pristalicama. Po toj podjeli možemo govoriti o tri osnovne vrste sekti:

- Mesijanske i apokaliptične
- Satanske
- Humanističke

Mesijanske sekte propovjedaju izbavljenje i spasenje ljudskog roda zahvaljujući dolasku Mesije (Hristos, Alah, Buda) koji će spasiti ljude pred nadolazećom apokalipsom. Satanske sekte su sve one koje obožavaju bogove zla i sile tame. Oponiraju svim opšte prihvaćenim društvenim tabuima i krajnje su opasne i destruktivne jer se priklanjaju zlu (Satana, Đavo, Šejtan, Sotona). Humanističke sekte polaze od stanovišta i uvjerenja da je sva naša unutrašnja konstalacija, biće naših emocija, radnji i akcija, sam Bog.

Kako se postaje žrtvom sekti. U odgovoru na ovo pitanje moramo računati na činjenicu da u principu nijedna sekta ne koristi postupke prinude. Ako se sekta dobro i uspješno koristi različitim tehnikama i instrumentima vrbovanja, u ovoj specifičnoj relaciji i dinamici pojedinac-grupa, ukazuje nam se novi član sekte, što je krajnje paradoksalno, kao dobrovoljna žrtva.

Rijetkost je da neko dolazi i obraća se sekti sa molbom da postane njen član, jer sekta uvijek dolazi nama, ona preuzima inicijativu za prvi kontakt. To je jedno od prvih pravila kojeg se sekte pridržavaju da bi što uspješnije provodile svoj prozelitizam.

Širok je spektar propagandnih tema kojima se sekte služe. Osim vjerskih tema, koje su često prioritetne, sekte često posežu za etičkim temama, ekološkim, medicinskim, kulturnim, obrazovnim . U posljednjih nekoliko decenija novoformirane ili već postojeće sekte izričito se okreću temama seksualnosti, transformaciji ličnosti, pružanju psihoterapijskih usluga, pa čak i liječenju neizlječivih somatskih bolesti. Efikasnost vrbovanja u znatnoj mjeri počiva i na vještini agenata koji često drsko i bezobzirno salijeću potencijalnog sljedbenika neke sekte. Uporni su i prisutni na svakom mjestu u svom misionarenju. Instrumenti propagande koje sekte koriste, da bi pridobile nove članove takođe su vrlo raznovrsni ali su istovremeno sinhroni u jedinstvenom cilju agitovanja. Sve sekte nude alternativu za teškoće svakodnevnog života, ne birajući mjesto i vrijeme da ubjeđuju, salijeću prolaznika. Počev od agitovanja na ulicama, javnim ustanovama, kućama, bonicama, pijacama pa do distribucije propagandnog materijala, novina, knjiga, brošura, plakata ili još dalje do organizovanja raznih konferencija, seminara, kongresa, internacionalnih susreta, raznih kurseva, sekte uvijek pokazuju sistematičnost u plasiranju svojih metoda i veliku upornost da za svoje redove vrbuju novog sljedbenika. Žan-Mari Abgrol, francuski istraživač ove problematike, tvrdi da vrbovanje prolazi kroz tri faze. Po istom autoru kada je vrbovanje uspješno završeno novi sljedbenik počinje da pokazuje veliku privrženost sekti koja prelazi u vrlo vidan adiktivni sindrom tj pojavu "intelektualne i emocionalne zavisnosti" U prvoj fazi, zavodaenja, sekta mami pojedinca i pokušava ga dovesti u stanje

identifikacije s onima koji ga vrbuju tj da osjeti "sličnost između sebe i svog sagovornika".

Cilj je postići što više saglasnosti u stavovima, mišljenjima i observacijama u dijaloškoj strukturi koju gradi agent za vrbovanje sa budućom "dobrovoljnom žrtvom". Druga faza vrbovanja, ubjeđivanja, po L. Balanžeu čine "četiri K":

- Kredibilitet ili zasnovanost na činjenicama u komunikaciji ubjeđivanja
- Koherentnost se odnosi na odsustvo unutrašnjih kontradiktornosti u komunikaciji
- Konzistentnost je kontinuiranost
- Kongruentnost je slaganje između date poruke i očekivanja slušaoca.

Posljednja faza jeste fascinacija. To je faza potpune opčinjenosti sektom koja se iskazuje kroz slijepu poslušnost i bespogovorno izvršavanje zadataka i slijeđenja ideja koje dolaze od gurua. Pojedinaac je ušao u magični svijet sekte i prihvatio ga podredivši mu sve svoje interese. Potpuno predavanje sekti, ulaskom u članstvo njenih sljedbenika, član gubi svoj personalni i socijalni identitet.

Sekte nude spasenje, izliječenje, izbavljenje, prosvjetljenje, otkrovenje, spašavanje od ljudskih zala i ovozemaljskih laži i licemjerja. One imaju aspiraciju da našeg savremenika, rastrzanog u bolnoj svakodnevnici, oslobode stresa koji mu svakodnevno nudi «moderno doba».

Sekte su prevashodno okrenute mitologijama, animizmu, paganizmu, ezoteriji, okultnom, metafizici, itd. Insistirajući na tajanstvu i senzacionalizmu u ovom tonu daju sebi vrlo često imena poput "Ključ svemira", "Vrata pakla", "Bijele vještice". Danas skoro sve sekte imaju svoje stranice na internetu, imaju i bogatu izdavačku djelatnost iz čijeg okrilja je u Japanu nedavno izašao nevjerovatni "Vodič za samoubice". Sekte takođe raspolažu sa sopstvenim medijima štampanim i elektronskim. Sekte vrlo često djeluju i kroz humanitarne organizacije, tim prije začudno djeluje njihovo nastojanje da putem "senzualne meditacije" ili "astralnih vibracija" doprinesu duhovnom razvoju svojih podanika. Bujanje sekti u savremenom svijetu treba gledati i kao rezultat uspostavljanja imperije alternativne medicine, koju opet generiše globalistički univerzum novog svjetskog poretka.

DESTRUKTIVNE SEKTE

Obzirom na prirodu stava sekte prema svijetu moguće je govoriti o tolerantnim, izolovanim, reformišućim sektama ali i dalje za društvo ostaju najveći problemi one sekte koje su ofanzivne i agresivne i čiji je osnovni kredo totalitarizam, destrukcija i

nasilje. Od svih sekti najnegativniji i najopasniji utjecaj na svoje sljedbenike imaju satanističke sekte.

Satanističke sekte kao paradigma destruktivnih sekti uopšte, sklone su posebno destruktivnoj propagandi, raznim oglasima, pozivima, sugestijama i uopće djelovanju putem interneta. Ove sekte u svojoj izraženoj ofanzivnosti i agresivnosti izuzetno su opasne po svoje članove, njihove porodice, užu i širu okolinu adepta. Ovakve sekte kroz svoju totalitarnost deklariraju svoj osnovni kredo i ideju vodilju to jest ideju Zla koju propovijedaju a kroz ovu ideju omogućava se negacija bilo kakvog grijeha i ispoljava se stalna težnja ka zadovoljenju svih čula.

Shodno takvom modusu vivendi ove sekte ne vide ništa posebno ružno u tome što propagiraju Zlo umjesto Dobra. Što se klanjaju Sotoni umjesto Bogu. Sve ovo postižu služeći se vrlo agresivnim i podmuklim prozelitizmom.

One su totalitarne i destruktivne, autoritarno vođene, a od svojih sljedbenika traže radikalne promjene njihovih dotadašnjih životnih stilova. Teže ka apsolutnoj kontroli svoga članstva i insitiraju od njih potpuno napuštanje predašnjeg stila života u smislu prekida sa porodicom, napuštanja radnog mjesta ili prekida školovanja. Ove sekte strogo provode svoje rituale koji podrazumjevaju i prinošenje "krvave žrtve". Kao i sve ostale totalitarističke sekte i satanistička sekta provodi najteži oblik indoktrinacije koja pojedinca u potpunosti lišava mogućnosti donošenja samostalnih odluka te se u ovoj situaciji sopstveno pretapa u kolektivno.

Prolazeći kroz najgore mentalne torture i izgubivši sve, počev od sopstvenog Ja pa do lične materijalne imovine (kuće, stanovi, ušteđevina, umjetnine, dragocjenosti) koje sada pripada sekti ili preciznije rečeno guruu, pripadnik satanističke sekte zapada u očito beznadežnu situaciju iz koje ove nesretne žrtve traže iliaz izvršavajući samoubistvo. Satanizam je više duhovno oprjedeljenje koje ne mora uvijek da podrazumjeva pripadnost bilo kojoj sekti. Radi se ustvari o jednom slijepom praćenju i povinovanju svim ideološkim stavovima, doktrinama i zahtjevima sekte, pa čak i ako je to zahtjev da počinimo samoubistvo.

PATOLOGIJA SEKTI

Vrlo je složena i razučena patogenost sekti koja potencijalno ugrožava svakog člana neke društvene zajednice a posebno mlade, adolescentne članove toga društva. Ako se desi već ta nesreća da neki adolescent postane članom njegov psihosocijalni razvoj biće radikalno ometen sa ekspresivnim prihopatološkim manifestacijama i devijantnim ponašajnim obrascima. Takav mladi čovjek nije svjestan duboko prihičkih promjena koje je pretrpio netom ulazeći u sektu, nema uvida u svoje doživljaje aktualne, novonastale psihosocijalne disfunkcionalnosti. Kolektivna

psihoza, suicid, homocid, itd jesu samo neki od oblika patologije koji zahvataju ovu populaciju. Osim mladih postoje i druge populacije koje su pod velikim rizikom da vrlo lako postanu žrtvama sekti. U prvom redu to su stari i iznemogli ljudi, hendikepirane osobe, psihički ledirani pojedinci. Bez obzira u kojoj se populaciji radi kriminalizirana i obmanjivačka aktivnost sekti sadrži mozaički strukturisana obećanja o prosvjetljenju, spasenju, izliječenju, obogaćenju i unaprjeđenju ličnosti i njenim neslućenim duhovnim dometima. Sekte oko sebe okupljaju uglavnom usamljene i nesretne pojedince. U sekte ulaze najčešće osobe sa problemom identiteta, neurotične i nesigurne osobe koje su davno izgubile sklad u komunikaciji sa svijetom, unutrašnjim i vanjskim. Ulazak u sektu je i trganje za pripadništvom, zajedništvom i sigurnošću. U sektu se ulazi ponekad u funkciji odbrane od psihotičnih doživljaja ili nekog drugog psihijatrijskog poremećaja a u cilju povratka homeostatskog balansa. Iz populacije onih koji "hronično" pate od nedostatka prihvaćenosti i smisla se vrlo rado odazivaju sektaškim dodvoravanjima i ubjeđivanjima. Oni koji traže vođu i pripadnost grupi (sekti) traže, analitičari bi rekli, oca i čvrstu porodicu. Samci i osobe iz razoranih porodica, bolesni i hendikepirani, marginalci, nezaposleni, neadaptirani takođe hrle u neku od sekti. Fizički invalidizirani, neadaptirani takođe hrle u neku od sekti. Fizički invalidizirani ljudi ili pak oni koji su oboljeli od neke organske bolesti često traže u sektama lijek za svoje probleme. Danas u našem vremenu u ovim prostorima, mora se to istaći, žrtvama sekti postaju i hiljade izbjeglica i raseljenih lica koja su se netom poslije prvih ratnih dejstava raspršila širom svijeta.

SEKTNA VIKTIMIZACIJA

Treba reći da je u osnovi dinamike sektnog djelovanja afektivno uslovljavanje što otvara širok prostor za pravljenje žrtve od mladog čovjeka.

Viktimizacija mladih (u ovom tekstu uglavnom mislimo na njih, premda su žrtve sekti često i starci a posebno sredovječni ljudi) od strane svih sekti već je odavno globalni problem naše planete.

Sradnja adolescenata u ovoj interakciji sa sekatama generisala je poseban vid viktimizacije prema kojoj saveremena viktimologija pokazuje sve veći interes i ulaže sve veću energiju u istrživanju ove fenomenologije. Sve se to čini u cilju kako bi se reducirala ekspanzivnost sekti i prevenirao ovaj saveremeni pojavni oblik socijalne patologije. Nesporno je patološko djelovanje sekti opasno i pogubno često ono je u prvom redu usmjereno na jedinku sa svim njenim psiho-bio-socijalnim performansama, na njenu imoovinu, i njen naraštaj. U nastojanjima da se odupre ovoj eskalaciji sektnog patološkog djelovanja sektna viktimologija je u nezavidnoj situaciji jer kod nas još uvijek djelovanje sekti nije ni krivično ni prekršajno sankcionisano.

S druge strane takođe otežavajuća činjenica je da se u našoj sredini sekte često infiltriraju preko raznih kurseva (strani jezici, hortikultura, humanitarne organizacije, razni kulturni i obrazovni programi, forumi i akademije, terapijske grupe samopomoći. Na žalost iza ovih paravana krije se sektini organizovani kriminal (terorizam, ubistva, droge, oružje, prostitucija.)

Pokušaćemo dati u revijalnom prikazu neke od najčešćih oblika viktimizacije koju sekta vrši nad svojim sljedbenicima dovodeći ih u više ili manje radikalnu poziciju žrtve, tačka.

LIBERTICID – Sve sekte, više ili manje, lišavaju svoje članove osnovnih ljudskih prava i sloboda i na taj način podrivaju i ruše dostignuća svih demokratskih društava. U poslednjih nekoliko godina u globalnoj borbi za ljudska prava i slobode, sve češće se upotrebljava u stručnom ali i u laičkom govoru terminološka odrednica *liberticid*.

Termin se odnosi na oduzimanje slobodne volje i slobode čovjekove a sekta to postiže manipulacijom i destabilizacijom psiho-socijalnog statusa svojih žrtava.

Ovo ubijanje ljudske slobode smatra se zločinom. Mnoge evropske zemlje su već odavno u svoje krivične zakone uključile krivične sankcije za ovu specifičnu vrstu zločina. Beđajev, veliki ruski teološki filozof, smatrao je da je ovo duhovno ubistvo hiljadu puta veći i teži zločin od fizičkog ubistva

SEKTNI TERORIZAM – Sekte imaju veliku ulogu u destabilizaciji jednog društva a na taj način što, između ostalog, ugrožavaju i nacionalnu sigurnost.

Unutar nezapamćenog vala buđenja i djelovanja stotina sekti izdvaja se jedna grupacija sekti koja u raznim krajevima svijeta praktikuje terorizam. Vjerski terorizam uvijek je inspirisan samo vjerskim motivima i sasvim je navažno da li on dolazi iz okrilja neke od zvaničnih religija ili od njenih sekti.

Sektini terorizam u svom ubilaštvu uvijek podrazumijeva samoubilaštvo što dakako otežava efikasne protumjere to jest borbu protiv ovog vida nasilja nad nedužnimcivilima.

Samoubilački terorizam ili samoubistvo u cilju izvršenja terorističkog akta ove samoubice post festum promoviše u heroje, junake, mučenike, božanstva.

U Grčkoj je i danas vrlo aktivna teroristička organizacija koja se čak i nazvala Revolucionarnom sektom. U Iranu kako tvrde neki izvori djeluje redkoji sebe smatra nasljednicima strašnih assassina koji su ovdje djelovali još u ranom srednjem vijeku.

Ubice (istovremeno i samoubice), članovi nekih terorističkih sekti dugo su u okviru sekte pripremani i obučavani za mosovno ubijanje mirnih prolaznika.

Kada bi eventualno odbili da budu izvršioc i ovog terorističkog akta morali bi, odbijajući „uzvišenu“ naredbu sekte, izvršiti samoubistvo ali ovaj put izvan terorističkog akta.

DROGE - Upotreba droga, posebno onih koje kompromituju kvalitativnu svijest, može da bude jedno od sredstava u procesu vrbovanja za sektu ali i sredstvo koje se koristi u toku rituala što ih sekta provodi. Većina sekti negira bilo kakve veze sa drogom što je i tačno. Neke od njih čak i nude programe za odvikavanje od psihoaktivnih supstanci.

No ipak je primjećeno da jedan mali broj sekti redovno konzumira droge. To su uglavnom satanističke sekte, okultnomagijske i neke od dalekoistočnih sekti. Do koje mjere široka društvena zajednica percipira neraskidivu vezu između sekti i droga govori činjenica da već godinama u Srbiji postoji čitava mreža FONAS organizacija (Fondacija za borbu protiv narkomanije, alkoholizma, i sekti) koje su vrlo aktivne u realizaciji svojih programskih sadržaja sa njihovim vodećim motom „znanjem protiv zla“, tri najveća zla savremenog svijeta.

Mnogi autori socijalno-psihijatrijske orijentacije ukazuju na prisustvo pojedinca u sektu kao novi oblik bolesti zavisnosti, a definicija sekte kao „duhovne droge“ već se odavno udomačila u kolokvijalnom govoru. Mehanizam adicije na droge i na sektu jesu dva fenomena sa dosta zajedničkih karakteristika. I pod dejstvom droge ali i pod teretom pripadništva sektu pojedinac odlazi u sasvim drugu stvarnost, redovno konzumiranje droge i članstvo u sektu čine ga robom, dakle, neslobodnim čovjekom koji sve podređuje svojim potrebama za organskim i duhovnim drogama.

SAMOUBISTVO - Navođenje na samoubistvo od strane sekti njihovih članova je jedan od najtežih oblika negativnog djelovanja sekit. Najčešće je to navođenje na individualno samoubistvo a bilježimo zadnjih decenija i brojna masovna samoubistva kada govorimo o socijalnom suicidu. Sugerisući, otvoreno ili skriveno, na suicidalni čin sekte nude i garantuju da se ovim dobrovoljnim lišavanjem života postiže pročišćenje i besmrtnost duha, oslobađanje od ovozemaljskih grijehova, spašavanje od apokalipse. Sva ova samoubistva karakteriše odsustvo svjesne odluke i bilansiranja. Kod ovih samoubistava donosi se odluka izvan individue (u sektu) agresivno mu se sugerise da je izvrši. Ovo se dešava ponekad u stanju kvalitativno izmjenjene svijesti, spihotičnoj dezintegraciji, strahu od kazne zbog grešnosti prema sektu, itd. U posljednje vrijeme rašireno je i internet sugerisanje i navođenje na suicid. Moguće je ući na sajtove mnogih sekti i putem e-mail doposivanja dobiti pseudofilozofsku obradu i instrukcije za napuštanje ovog nesavršenog svijeta. Sekta ne sugerise uvijek suicid nekom članu samo zbog pseudofilozofskih razloga već se često predlaže suicid kao odraz žrtvovanja za ideale sekte i njena pravila, kao odraz žrtvine spremnosti i akta „dobre volje“ da se žrtvuje za vrhunske doktrine, ideje, vođu njene sekte. Vrlo često ovim samoubistvima prethode monstruoza ubistva nedužnih žrtava.

Satanističke sekte često sugerišu ili čak izdaju naredbe nekom od svojih članova da izvrši samoubistvo uz prateću kvalifikaciju ovog čina kao uzvišenog i oslobađajućeg, kao žrtvovanja za ideju sekte koje treba prihvatiti kao privilegiju. Suženu svijest i autodestruktivnu pomamu (ponekad praćenu i heterodestruktivnom) uvijek prati duboko osjećanje žrtve – pripadnika sekte, da izvrši grandioznu i izuzetnu misiju na ovom svijetu.

U Japanu jedna sekta je nedavno objavila priručnik za samoubistvo.

UBISTVA - Nerijetka ubistva počinjena od strane fanatizovanih pripadnik nekih sekti (uglavnom se misli na satanističke) predstavljaju veliki problem u savremenoj forenzičkoj psihijatriji i pravosuđu. Ove ubice na sudu vrlo često izjavljuju da su ubistvo (ponekad i višestruko) počinili zbog "više sile", po naredbi gurua, jer im je "Lucifer ušao u tijelo".

Na policijskim akademija u SAD već odavno postoji poseban predmet koji se bavi izučavanjem sekti, njihovim djelovanjem i borbom protiv njih. Već odavno je poznato da djelovanje sekti može generisati psihotično ponašanje kod svojih sljedbenika ili, što je češće, deklanširati već postojeći latentni psihotični proces. Nepredvidivo, dakle i neuračunljivo ponašanje sumanutog pojedinca, koje rezultira i monstruoznim ubistvima u ovom slučaju je sasvim jasne etiopatogeneze te se za ovakve zločine treba optuživati prije induktor tj. sekta koja je svojim pritiscima i indoktrinacijom proizvela društvenog bolesnika, najčešće neuračunljivog tempore kriminis.

SEKTE I DJECA - Zlostavljanje djece (predškolskog i školskog uzrasta) čiji su roditelji ili bar jedno od njih pripadnici neke sekte predstavlja alarmantan društveni problem posebno u onim segmentima društva koji se bave zaštitom mentalnog zdravlja najmlađih naraštaja i uopšte psihofizičkog razvoja djece, njihovom medicinskom i socijalnom zaštitom. Roditeljskom pripadnošću sekti ugrožen je pravno socijalni status djeteta počevši od klasičnog zlostavljanja i zanemarivanja, jer su roditelji u potpunosti posvećeni sekti, pa do podvrgavanja djece specifičnim režimima ishrane (vegaterijanstvo npr), nedopuštanje primjene određenih medicinskih procedura, odbacivanje sredstava pomoći zvanične medicine (njihovo ignorisanje na uštrb alternativnih pomoći zvanične medicin (njihovo ignorisanje na uštrb alternativnih, koje, naravno, preporučuje sekta), pa sve do propuštanje obrazovanja i vaspitanja sopstvenog djeteta sekti. Ovakvoj djeci ne samo da je ugrožena socijalizacija i ometen razvoj kapaciteta zrelosti već se u ovoj situaciji radi i o svakodnevnom kršenju Konvencije o pravim djeteta. Sekte su za djecu neka vrsta "razvojnog" zatvora i ne može se očekivati da ovo drastično oduzimanje prava djeteta neće ostaviti teške posljedice kada ono postane odrasla osoba.

Pogubno djelovanje sekti na djecu odvija se indirektno preko roditelja koji slijepo primjenjuju doktrinarne sektne stavove na svoje potomstvo. Još od dojenačkog ili pretškolskog uzrasta, najčešće majke, svojoj djeci uskraćuju normalnu ishranu,

stvaraju od njih vegetarijance, ne vakcinišu ih, bolesnoj djeci ne daju zvanične lijekove, već recept uzimaju u sekti. Sekte često djeci zabranjuju (roditelji to realizuju) da se igraju sa ostalom djecom, da se igraju sa određenom vrstom igračkaka, da gledaju crtane filmove, zabranjuju im da slave rođendane, i da posjećuju muzeje. Na taj način sekte u potpunosti preuzimaju odgoj djece svojih adepta.

Bilo je dosta pokušaja da sama sekta osnuje vrtić. Nekad im je ovo, na žalost, uspjevalo da urade.

Sekte vrlo često kidnapuju djecu. Zabilježeni su slučajevi u nekim zemljama Južne Amerike da su satanisti uzimali neko od stotine hiljada djece beskućnika koji lutaju po ulicama velikih gradova i prinosisli na oltar kao krvavu žrtvu pri svojim monstruoznim ritualima.

KOMPJUTERSKI KRIMINAL – Jedna od primarnih specifičnosti savremenog svijeta i vremena koje živimo svakako jeste munjevit razvoj informaciono komunikacionih tehnologija te je internet mreža već odavno prekrila sav prostor „globalnog sela“. U tom prostoru nazvanom još i cyber prostor generisan je jedan poseban vid kriminala – cyber kriminal. Prema konvenciji iz 2001. godine (Convention on Cyber Crime) postoji devet oblika internet kriminala. Za ovaj rad najznačajniji je onaj kriterijum cyber prostora koji se definiše kao „Proizvodnja i distribucija nedozvoljenih i štetnih sadržaja“ (dječija pornografija, pedofilija, vjerske sekte, širenje rasističkih, nacističkih, i sličnih ideja i stavova, zloupotreba žena i djece).

Kao što je već apostrofirano u današnje vrijeme ispoljavanje cyber kriminala sve češće srećemo kod satanističkih sekti koje putem elektronske pošte nagovaraju maloljetnike da izvrše samoubistvo, to jest, svoj život daruju sotoni.

U ovom cyber nasilju pseudofilozofske poruke o životu koji nema smisla djeci se plasiraju zajedno sa imenima nekih zvijezda i njihovih idola koji su takođe bili satanisti i na samoubilački način napustili ovaj svijet.

ZAKLJUČAK

Sekte kao kontrolori i gospodari ljudskih umova za današnju savremenu nauku su jedan od pojavnih oblika socijalne patologije sa tendencijom eskaliranja u sva društva i u sve društvene slojeve. Nažalost, u našoj sredini se vrlo malo pažnje poklanja sektama, to su uglavnom sporadični i impresionistički pristupi koji se najčešće svode na banalnu kvalifikaciju “još jedne ludosti među mladima”. Savremena psihijatrija spremnost žrtve (pristalice sekte) da ispuni sva obećanja tumači modifikacijom njegove moralne svijesti, prouzrokovane djelovanjem sekte.

Po ovom tumačenju došlo je do uspostavljanja mentalne kontrole, do modifikacije mentalnog sklopa ili kompjuterskim jezikom govoreći došlo je do "programiranja" jedinke. U skladu sa ovakvim tumačenjem i programerskim konceptualiziranjem jasno je da se proces liječenja odvija putem «deprogramiranja» kako bi se otklonile sve psihopatološke i socijalnopatološke posljedice dugotrajnog iscrpljivanja nekog pojedinca od strane sekte. Cilj je da se ova žrtva oslobodi prihičke prisile i koristi slobodno rasuđivanje, da se oslobodi dogme koju svaka sekta natura pojedincu. Cilj izliječenja bi bio povratak zdravorazumskog odnosa prema svijetu u sebi i svijetu oko sebe.

Na prostorima Balkana počinje se u posljednjih par godina, dosta stidljivo i rijetko, javljati ordinacije psihijatarata i psihologa koji primaju adolescente "oboljele" od pripadanja ideologiji neke sekte. Liječenje ide usporeno i teško je postići istinsku motivaciju za liječenje, uostalom kao i kod svih drugih bolesti zavisnosti. Sekte kao pseudovjerske zajednice još uvijek nisu kod nas predmet krivičnog prava premda u našoj sredini se pojavljuju prve naznake kršenja zakonskih, vjerskih i moralnih kodeksa.

Kod nas još uvijek ne postoje, pri policijskim aparatarama, odjeljenja za borbu protiv sekti koja bi nadzirala i kontrolisala njihova formiranja, rad, proliferanja, programske sadržaje, mjesta okupljanja, prozelitiskičke aktivnosti itd.

Ova odjeljenja postoje u skoro svim Evropskim državama. Francuzi su odavno u svoj krivični zakon unijeli krivično djelo "mentalne manipulacije" i uopšte mentalne kontrole uma čijim su raznovrsnim tehnikama jako sklone sve sekte. Kod nas se vrlo rijetko oglasi bilo koja institucija koja bi tematizirala ovu problematiku i izašla bar sa zahtjevom o unošenju odredbi u naša zakonodavna akta koja su vezana za duhovni kriminal.

Perfidna je "ravnoteža", a često i kriminalizirana, koju sekta izgradi u odnosu na svoje sljedbenike. Sekta uvijek daje i uzima. Daje iluziju, a uzima imovinu svoga sljedbenika, a sve pod firmom ljubi bližnjeg svoga. Ova se iluzija posebno odnosi na uvjerenje članova sekte da će im sekta pružiti odgovor na pitanja koja ih progone kao i sve ljude – ko smo, zašto smo, kuda idemo.

U posljednjih petnaestak godina u našim prostorima desile su se duboke društvene promjene, razorne su ili postale disfunkcionalne brojne porodice, izgubljeni su vrijednosni sistemi i uspostavljeni novi moralni stavovi i kodeksi.

U svemu tome našao se frustrirani pojedinac, traumatizovan i dezorijentisan bez čvrstog uporišta u realnosti takvoj kakva jeste. Njegova emocionalnost nije mogla da se obhrve sa ovom količinom stresa što ga je činilo vrlo podložnim za prihvatanje sektaške ideologije bilo koje sekte.

Sekte, kao jedan od četiri tipa religijskog organizovanja, u našem vremenu i našim prostorima, u našem dezorganizovanom društvenom sistemu, vidjele su svoju šansu za širenjem sopstvenih doktrina i nametanju istih velikoj populaciji stanovništva. Bilo bi krajnje interesantno raditi istraživanja i studije koje bi tematizirale odnos sekta i izbjeglica i raseljenih lica. U svakom slučaju sekte jesu vrlo ozbiljan pojavni oblik socijalne patologije, onaj prominentni faktor u našem društvu koji nosi ogroman viktimizirajući potencijal. Naše društvo neće (ili ne zna) da obrati pažnju na sekte. Kod nas još uvijek nikome ne pada na pamet donošenje zakona o suzbijanju djelovanja sekta ili formiranja stalnog tijela na najvišem državnom nivou koje bi riješavalo sve probleme iz ovog domena. Sve to unatoč činjenici koju i laici percipiraju, da sve sekte imaju više ili manje izražene antidruštvene tendencije.

Mnoge sekte tj. sljedbenici sekta zagovaraju anarhiju, terorizam, promiskuitet, zabranu upotrebe oružja i nošenje oružja. Vršu pritiska na mlade ljude da ne odlaze u vojsku. Ne daju krv niti hoće da prime tuđu, propagiraju porodice bez djece. Posebno su sektaške pacifističke ideje stvarale velike probleme jer je još u ex-Jugoslaviji bilo nekoliko masovnih ubistava u kasarnama gdje su članovi sekta i sami vojnici u toj kasarni, poslije ubistva više svojih drugova, izvršavali samoubistvo.

SAD su bez sumnje najpogodnije tlo za bujanje stotine različitih sekta upravo iz razloga što se u ovoj zemlji novim vjerskim pokretima, iza kojih se skoro uvijek krije sekta, date najveće vjerske slobode. U američkoj nauci sektalna viktimologija tj. istraživanje žrtava sekta već je izdignuto do nivoa postdiplomskih studija i doktorskih habilitacije. Sekte su injicirale u savremenu psihijatriju potrebu da ona počne mnogo intenzivnije razmišljati i razmatrati fenomen kolektivnih psihoza, ubistava (posebno masovnih), samoubistava. Psihopatologija sekta u prostorima kolektiviteta kao i individualiteta je pogubna i razorna. Raspon ove sektalne patologije kreće se od ugrožavanja ljudskih prava i socijalne ravnoteže preko ugrožavanja fizičkog i mentalnog zdravlja, pa sve do uništavanja ljudskih života.

Sekte su nesumnjivo novi oblik socijalne patologije i kao takve one su danas neizostavan dio savremene socijalne psihijatrije. Mentalnom manipulacijom i bihevioralnim kondicioniranjem uspostavlja se novi oblik sektalne adicije (psihičke, fizičke i socijalne) uz pojavu apstinencijalnog sindroma. Ova adicija od sekta nosi destruktivnu energiju psihotraumatizacije koja opet dovodi do značajne psihosocijalne destabilizacije. Pripadnici sekta se snažno identifikuju, bez ostatka. Fanatizam vezanosti za sekte rijetko se sreće u tom intenzitetu u ostalim društvenim grupama. Guru koji je i sam najčešće nosilac vrlo složene psihopatologije, i pored svih zlostavljanja članova sekta koju vodi, očekuje i dobija od njih bezpogovornu odanost i pokoravanje. Zbog verbalnog ili seksualnog zlostavljanja i svih drugih oblika traumatizacija u sekta u SAD oko 70% je onih koji napuste sekta i traže pomoć psihijatrijske službe. Za sekte je karakteristično da ne priznaju zakone države na čijem tlu egzistiraju. Život organizuju tako što žive u nekoj vrsti komune praveći od ove organizacione forme kult. Kao i u svakoj komuni imovina je zajednička.

Rađena su mnoga istraživanja osoba u njihovoj presektnoj fazi tj. prije ulaska u sektu. Kod blizu 60% slučajeva budućih članova sekti nađeni su emocionalni problemi. Ista ova istraživanja govore da je blizu 80% ispitanika imalo neki oblik afektivne bolesti. Polovina ispitanika je bila suicidalna. Ovako ranjenom pojedincu u pomoć su priskočile lažnoterapijske sekte koje su garantovale oslobađanje od napetosti, apatije, beznađa, usamljenosti, konfuznosti, inferiornosti, nesigurnosti, nekompetentnosti, osjećanja krivice, itd.

Literatura:

- Dave Hant (1980), *The Cult Explosion*, Eugene Oregon: Harvest House Publishers
- Đorđević B. Dragoljub (2003), *Sekte i kultovi*, "Žarko Albulj" Beograd
- Luković D. Zoran (2003), *Sekte-Priručnik za samoodbranu*, Draganić, Beograd
- Martih Walter (1975), *The kingdom of the Cults*, Grand Rapids, Michigan: Bethany Fellowship Incorporated
- Vernet Žan (1997), *Sekte*, Plato, Beograd
- -Passantino, Robert and Gretchen (1981)
- *Answers to the Cultist at Your Door*
- Eugene, Oregon: Harvest Hous Publishers
- -Sparks Jack (1979)
- *Mindbenders*
- Nashville, Tennessee: Thomas Nelson Publishers
- -Boa Keneth (1977)
- *Cults, World Religions and You*
- Wheaton, Illinois: Victor Books, A division of Scripture Press Publication
- -Bjornstad James (1979)
- *Counteferetis at Your Door*
- Ventura Kalifornija: Gospel Light Publication
- -Ljubomir S. Stajić, Saša Mijalković i Svetlana Stanarević (2006)
- *Bezbedonosna kultura mladih*
- *Kako živeti bezbedno*
- Izdavač: Draganić, Beograd
- -Danka Radulović (2006)
- *Psihopatija i prestupništvo*
- Izdavač: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Beograd
- Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd
- -Borko Lepojević i Marina Kovačević Lepojević (2007)
- *Međunarodni standardi u suprostavljanju kompjuterskom/Cyber/ kriminalu*
- I njihova primjena u Srbiji u :Zbornik instituta za kriminalistiku i sociološka
- Istraživanja, Vol XXVI/1-2/265-291/
- -Đukanović Boro (2006)

- Viktimološki aspekti narkomanije
- u Alija A.Ramljak i Miodrag N.Simović
- Viktimologija
- Izdavač: Panevropski univerzitet „Aperion“, st.397-424, Banja Luka
- -Boro Đukanović
- Sekte: Duhovna droga (u štampi)
- Peta mostarska psihijatrijska subota, Mostar, 2008g

Biografije

Boro Đukanović, rođen 1946g. U Sarajevu gdje je završio Medicinski fakultet i specijalizirao psihijatriju. 1986 magistrirao na beogradskom Univerzitetu a 1994 doktorirao medicinske nauke na sarajevskom u Univerzitetu. Od 1978 zaposlen na Psihijatrijskoj klinici KUCS.

Objavio je četiri knjige i preko trideset samostalnih radova (prvi autor).

Na ASU i ALU vanredni je profesor na predmetima: Opšta psihologija i Psihologija umjetnosti.

ute o načinu pripreme radova za slanje u časopis

dovi se mogu dostavljati poštom, mailom (imteme@fknbih.edu) i na drugom elektronskom siocu podataka (CD, DVD i sl.), odnosno, putem lagođene aplikacije na zvaničnoj web stranici kulteta kriminalističkih nauka (www.fknbih.edu).

cenzirani radovi se kategoriziraju na slijedeći način:

učni članak koji sadrži neobjavljene i nove rezultate iginalnih istraživanja u potpunom obliku kategorizira se ka **izvorni naučni rad (original entific paper)**; rad se kategorizira kao izvoran onda da daje značajan doprinos određenoj naučnoj oblematici ili njenom razumijevanju i kada opisuje ve rezultate istraživanja iz neke oblasti; napisan je o da bilo koje lice koji se bavi istim područjem na novu navedenih informacija može ponoviti raživanje i postići opisane rezultate s jednakom žnošću ili unutar granica pogreške koje navodi tor, ili može ponoviti autorova zapažanja, oračune ili teoretske izvode. Po pravilu je ganiziran po shemi IMRAD (od engl. Introduction, ethods, Results, Analysis and Discussion)

učni članak koji sadrži nove još neobjavljene zultate originalnih istraživanja, ali u preliminarnom liku kategorizira se kao **prethodno saopćenje reliminary note**; ovaj oblik članka podrazumijeva javljivanje novih naučnih rezultata, ali bez dovoljno jedinosti koje bi omogućile čitatelju provjeru esenih podataka kao što je slučaj u izvornom učnom radu

učni članak koji sadrži originalan, sažet i kritički ikaz jednog područja teorije ili praktična raživanja, u kojemu autor i sam aktivno kritički idjeluje, a u kojem mora biti naglašena uloga atorovog originalnog doprinosa tom području u đnosu na već objavljene radove, kao i pregled tih dova, kategorizira se kao **pregledni naučni rad eview article**; pregledni rad, dakle, sadrži cjelovit ikaz stanja određenog područja teorije ili njene imjene, autor donosi vlastiti kritički osvrt i ocjenu, : obavezno navodi podatke o svim objavljenim idovima koje je koristio kao polazište za svoj rad

ručni članak koji sadrži korisne priloge iz određene ruke i za određenu struku, ali ne predstavlja iginalna istraživanja kategorizira se kao **stručni rad (professional paper)**

Ostali radovi kao što su recenzije, prikazi i izvještaji objavljuju se u posebno za to predviđenom dijelu časopisa

Kategorija rada se navodi uz pojedini rad.

Jednom prihvaćeni rad obavezuje autora da isti rad ne smije objaviti drugdje bez dozvole Redakcije.

Radovi dostavljeni na bilo kojem od jezika pomenutih u čl. 30. Pravilnika moraju biti lektorirani. Lektor koji odredi Redakcija vrše superviziju.

Podaci koji se navode uz rad

Na prvoj stranici rada nalaze se slijedeći podaci:

- Naslov
- Datum i broj riječi
- Imena autora i profesije
- Nazivi ustanova u kojima rade
- Mail adrese
- Kategorizacija
- Sažetak na jeziku rada
- Ključne riječi na jeziku rada
- Sažetak na engleskom jeziku (*Abstract*)
- Ključne riječi na engleskom jeziku (*Key Words*)

Sažetak rada treba sadržavati opći prikaz teme, metodologiju rada, rezultate i zaključak.

Ključne riječi sadrže pojmove koji se tretiraju u radu, ali ne opće i preširoke pojmove (kao npr. društvo) niti preuske pojmove opisane sa puno riječi.

Autor uz rad dostavlja kratku biografiju (25-30 riječi).

Tabele i grafici trebaju biti prezentirani u programima kao što su MS Word, sa jasno iskazanim naslovima. Sve tabele i grafici se u časopisu isključivo štampaju u crno-bijeloj boji.

Napomene u radu se navode u obliku fusnota (footnote). U pravilu su objasnidbenog karaktera.

Svaki rad mora imati normirane i potpune bibliografske informacije za svu korištenu literaturu u APA style (pogledati na <http://www.apastyle.org>)

Kriminalističke teme

Godište IX Sarajevo, 2009 Broj 1-2

KOMPARACIJA STAVOVA ZATVORENIKA IZ KPZ-A TUZLA I OKRUŽNOG ZATVORA U REGGIO CALABRII O ŽIVOTU NAKON IZLASKA IZ ZATVORA

A COMPARISON OF INMATES' ATTITUDES FROM PENAL-CORRECTIONAL HOUSE OF TUZLA AND COUNTY JAIL OF REGGIO CALABRIA ABOUT THEIR LIFE AFTER THEY GO OUT OF THE PRISON

Dženan BERBEROVIĆ

SOCIOSIHOLOŠKE I KRIMINOLOŠKE KARAKTERISTIKE "DRAG" VOZAČA

SOCIO-PSYCHOLOGICAL AND CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTICS OF DRAG DRIVERS

Edvin KUTLOVAC

Vladimir OBRADOVIĆ

ANALIZA I KOMPARATIVNI PRIKAZ IMPLEMENTACIJE KRIMINALISTIČKO-OBAVJEŠTAJNIH POSLOVA U BiH

ANALYSIS AND COMPARATIVE PRESENTATION OF THE IMPLEMENTATION OF CRIMINAL INTELLIGENCE IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Damir BEVANDA

VIKTIMOLOŠKI ASPEKTI SEKTI

VICTIMOLOGICAL ASPECTS OF SECTS

Bora ĐUKANOVIĆ

**FAKULTET ZA KRIMINALISTIKU,
KRIMINOLOGIJU I SIGURNOSNE STUDIJE**

<http://www.fknbih.edu>

e-mail: krimteme@fknbih.edu

ISSN 1512-5505